

Viranomaiset ja julkisuusperiaate

HEIKKI KUUTTI

Tässä luvussa tarkastellaan selvityksen kohteeksi valittujen viranomaisten suhtautumista saamiinsa tietopyyntöihin ja omasta toiminnasta tiedottamiseen. Esisijaisena tavoitteena oli tuoda esiin viranomaistoiminnan ja mediayhteistyön ongelmia viranomaisaineistojen luovuttamisessa ja tätä laajemmin viranomaistoimintoja koskevassa journalistisessa tiedonhankinnassa. Selvityksen kohteina olivat mm. viranomaisen julkinen ja ei-julkinen aineisto, valmisteluasiakirjat ja mahdollisuudet aineiston luovuttamiselle, viranomaisen oma tiedontuotanto sekä mediajulkisuus ja mediayhteistyö toimittajien kanssa.

Haastatteluihin osallistui viranhaltijoita seuraavista viranomaisista: sisäasiainministeriö, Valtiontalouden tarkastusvirasto, eduskunnan kanslia, Jyväskylän, Jämsän ja Äänekosken poliisilaitokset, Turun kaupunki, oikeusministeriö ja keskusrikospoliisi

Erikseen toteutettuun kyselytutkimukseen vastasivat Jyväskylän yliopisto, puolustusministeriö, Tampereen kaupunki, Helsingin kaupunki, Kuluttajariitalautakunta, Kuopion Energia Oy, liikenne- ja viestintäministeriö, Muuramen kunta, puolustusvoimat, Keski-Suomen liitto, Rovaniemen kaupunki, sosiaali- ja terveysministeriö, Tekes sekä Itä-Suomen työsuojelupiiri

Viranomaisen mediassa

Oma mediajulkisuus

Viranomaiset pääsevät - tai joissakin ikävämmissä tapauksissa myös joutuvat - työnsä luonteen pohjalta vaihtelevassa laajuudessa mediajulkisuuteen. Pääsääntöisesti saavutettu julkisuus on ollut haastateltujen viranomaisten kokemusten mukaan asiallista, oikeudenmukaista ja reilua, ajoittain jopa hyvinkin myönteistä. Tilanteesta riippuen julkisuuden määrä on saattanut hetkittäin lisääntyä merkittävästi.

Olemme kaiken aikaa julkisuudessa, mikä on sinällään positiivista.

Kun meillä oli tämä 112-kampanja helmikuussa, niin löi valtakunnallisesti aina hirveen hyvin itsensä läpi.

Asiantuntijamme ovat olleet aika paljon lehdissä tai telkkarissa haastateltavina. Eli aika hyvin olemme päässeet julkisuuteen.

Viime aikoina olemme olleet hyvinkin paljon mediassa.

Mediassa on positiivinen kuva KRP:stä, jopa ehkä positiivisempi kuin paikallispoliisista. Vaikka usein moititaankin, että KRP ei anna yhtä paljon tietoa kuin paikallispoliisi, julkisuuskuvamme on silti säilynyt hyvänä.

Mediajulkisuuden määrän ylipäätään arvioitiin riippuvan merkittävästi itse viranomaisesta ja sen toiminnoista. Merkittävässä asemassa olevan viranomaisen käsittelemistä tärkeistä asioista kirjoitetaan luonnollisesti näkyvästi ja toisinpäin.

Tarkastuslautakunnan nimellä on aika suuri media-arvo. Julkaisut ja arviot saavat suurta mediajulkisuutta. Asialla on kuitenkin hyvät ja huonot puolensa. Kovasti yritämme saada julkisuutta tärkeille asioille ja ylläpitää keskustelua median kanssa. Joskus kuitenkin yllättää se, mitä asioita raporteista nostetaan julkisuuteen. Tiedotteet pyrimme kirjoittamaan niin, että niissä olisi mahdollisimman vähän vääryksien vaaraa.

Viranomaisen roolista ja toiminnan näkyvyydestä voi riippua myös mediajulkisuuden sävy. Jos toimialalla esiintyy yleisesti ongelmia, viranomaisen saama julkisuuskin on usein kielteistä, vaikka ongelmat ei-

vät johtuisikaan viranomaisesta itsestään tai kyse ei olisi viranomaiseen itseensä kohdistuvasta arvostelusta vaan sen toiminnan alueesta. Kovin aggressiiviseksi osoittautuva median valvonta saattaa häiritä viranomaisten työtä ja saada heidät välttelemään median yhteydenottoja.

Sosiaalipuoli saa hyvin vähän positiivista julkisuutta. Vain ongelmallisista asioista tunnutaan kirjoittavan. Asiat on yleensä hoidettu hyvin silloin kun mediassa ei kirjoiteta sosiaalisektorista. Yleisesti ottaen sosiaalisektoria kohtaan ollaan aika kriittisiä, vaikka siitä yritetään saada julkisuuteen myös positiivisia asioita, esimerkiksi kuinka päivähoidon järjestämisessä on onnistuttu.

Vaikka onkin hyvä asia, että media vahtii toimintaamme, se tekee samalla virkamiehistä varovaisia. Joskus tuntuu, että asioiden hallittu valmistelu hieman salassa voisi saada ne hoitumaan paremmin. Esimerkiksi työnhakuasiat ovat vaikeita. Nykyinen työnantaja saa heti tietää, jos joku on hakenut kuntapuolelta toista työpaikkaa, ja se voi joskus rajoittaa hyvien hakijoiden määrää.

Ministeriömme on ollut julkisuudessa erityisesti poliisipuolen asioiden ja tämän hätäkeskuslaitoksen takia. Sehän on ollut sellaista myllytystä oikein. Siinä on vähän mennyt puurot ja vellit sekaisin, että ei se julkisuus ole niin hyvää ollut.

Jokainen tiedote joka laitetaan omien tiedotuskanaviemme kautta, menee aika hyvin läpi mediassa. Meillä on hyvä julkisuus- ja luotettavuusarvo.

Toisaalta toimittajien rooli ”vallan vahtikoirina” tiedostettiin ja kriittinen mediakäsittely ja siitä seuraava viranomaiselle itselleen ikävien tilanteiden käsittely ymmärrettiin tärkeäksi median tehtäväksi. Viranomaiset huomauttivat, ettei mediaa pysty hallitsemaan ja että ”kelkassa on vain osattava olla”. Ylipäätään mediajulkisuutta ei ajatella myönteisenä tai kielteisenä, vaan sen nähdään kuuluvan osana viranomaisen toimintona.

Ehkä se sävy on ollut hieman negatiivista, mutta varmaan kuitenkin asiasta.

Media kirjoittaa opetustoimesta joka päivä. Tiedotteisiimme tartutaan, mutta medialla on omat lähtökohdat. Osa jutuista on neutraaleja ja myönteisiä, osa hyvinkin negatiivisia, esimerkiksi palvelujärjestelmämuutoksista tai koulujen lakkautuksista on kirjoitettu kielteiseen sävyyn.

Se, millä tavalla asioista kerrotaan ja mikä on julkisuuden sävy liittyy tie-

dotusyksikön ammattitaitoon ja ennen kaikkea verkostoitumiseen. Ministeristään itsestään riippuu itsestään aika paljon se, millä tavalla ministeriön asioista retostellaan julkisuudessa.

Toimittajat itse päättävät mikä on uutinen. Tietysti toivoisimme, että esillä olisi paljon myönteisiä asioita.

Oma mediajulkisuus vaihtelee tapauksittain. Viime aikoina äänestysongelmat ja vaalirahaongelmat ovat tuoneet julkisuutta, eikä se ole ollut aina positiivista. Mutta ei se varmaan ole ollut hyökkäävän negatiivistakaan. Oikeusministeriö instituutiona on sellainen, että meidän asiat uutisoidaan suhtkoht asiasävytteisellä tavalla. Uutisointi on ollut neutraalia jos asiakymsymys on ollut poliittinen. Mutta jos esiin nousee ikäviä päivänpolttavia asioita, niin silloinhan media vain tekee tehtävänsä kun se raportoi niistä julkisuuteen.

Toimittajien pitää nykyään tehdä työtä juttujensa eteen. Nostan kyllä hattua oivalluksista ja vaivannäöstä.

Media on sikäli helppo yhteistyökumppani, että siellä on ammattitaitoa. Toimittajat pystyvät näkemään asioita ja kokonaisuuksia.

Yleisellä tasolla yhteistyö on ollut mielenkiintoista. Media on tehokas ja uutiskilpailu kovaa. Tietysti on tärkeää ymmärtää lainalaisuudet ja sen, että mediaa ei pysty hallitsemaan. Kelkassa täytyy vaan osata olla. Olemme mieluummin avoimia kuin panttaamme tietoja. Haluamme olla läpinäkyviä, koska se herättää myös luottamusta.

Toimivien mediasuhteiden ja aktiivisen tiedotustoiminnan merkitys ymmärrettiinkin tärkeäksi tekijäksi oman mediajulkisuuden ja julkisuuskuuvan rakentamisessa. Lähtökohdaksi suhteiden hoitamisessa nähtiin, että jos mediaa kohtelee hyvin, sekin suhtautuu viranomaisiin myönteisesti ja mahdollisesti jopa tietynasteisella arvostuksella.

Täällä tehdään paljon asioita, joiden vilpittömästi uskon olevan tärkeitä. Ne eivät ole kuitenkaan sillä tavalla mediaseksikkäitä, että päätyisivät otsikoihin. Se millä tavalla asiat kerrotaan ja mikä on yleisesti ottaen niiden sävy, liittyy tiedotusyksikön ammattitaitoon ja ennen kaikkea verkostoitumiseen.

Pääosin kirjoitukset ovat olleet oikeudenmukaisia. Virheelliset tai epäoikeudenmukaiset jutut voivat johtua siitä, että monimutkaiseen asiaan ei oltu paneuduttu tarpeeksi hyvin. Kokeneet toimittajat osaaavat ottaa yhteyttä suoraan oikeisiin henkilöihin.

Median sävy lautakunnan päätöksiin on ollut oikeudenmukainen, ei puolueellista tai ylivetoja. Kirjoitukset perustuvat valmisteltuihin teksteihin ja päätöksiin.

Kaikilla viranomaisilla ei kuitenkaan välttämättä ole erityistä kiinnostusta päästä mediajulkisuuteen. Liiallisen ”julkiskismaisuuden” myös pelätään heikentävän yksittäisten viranhaltijoiden ammattiuskottavuutta yleisemmällä tasolla. Toisaalta kokemuksia oli kertynyt myös asiallisesta mediayhteistyöstä, eikä medialla ole ollut erityisiä tarpeita julkisten ”leipomiseksi”.

Media kohtelee meitä asiallisesti, eikä ole tekemässä julkista. Asialliset välit ovat ja asiallista on uutisointikin, jos ajatellaan koko organisaatiota.

Omat kokemukset ovat ihan positiivisia. Tehtävämme ei ole kuitenkaan roikkua tuolla julkisuudessa ja virkamiestyö onkin yleensä selaista, että *”No news is good news”*.

Kyselyyn vastanneiden viranomaisten saama mediajulkisuus on ollut pääsääntöisesti asiallista ja sävyltään myönteistä tai neutraalia. Kielteiset uutiset ovat jääneet harvinaisiksi. Juttujen teemat ovat vaihdelleet laidasta laitaan. Mediajulkisuutta organisaatiot ovat saaneet lähes päivittäin jossakin mediassa, mutta joidenkin vastaajien mielestä se on jäänyt niukaksi. Juttuja on tyypistetty, usein jopa asiasisällön kustannuksella.

Organisaatiokohtainen mediajulkisuus mielletään kohtuullisen kattavaksi, mutta joidenkin vastaajien kohdalla se on tapahtunut vain paikallisella tasolla. Valtakunnalliset mediat, kuten STT ja Yleisradio seuraavat paikallistasolla usein vain muutamia asioita, yleensä tämän tapainen julkisuus on ollut kohteelleen negatiivista.

Julkisuutta koskevat teemat vaihtelevat laidasta laitaan. Helsingin kaupungin omasta näkökulmasta kotimaista mediaa kiinnostavia asioita ovat esimerkiksi kunnallispolitiikka ja varsinkin poliittiset ristiriidat, kaupunkisuunnittelu ja rakentaminen, palvelut ja varsinkin niiden puutteet, suurtapahtumat, kulttuuri ja urheilu, kansalaisyhteiskunta, yritystoiminta ja taloudellinen kehitys. Ulkomaisen median kiinnostuksen kohteiden lista eroaa tästä vain osin: kaupunkisuunnittelu, varsinkin merkittävät rakennushankkeet, suurtapahtumat, yritystoiminta ja taloudellinen kehitys, kulttuuri ja urheilu, innovatiiviset palvelut ja kansalaisyhteiskunta. Helsinkiä koskevan julkisuuden sävy oli 1970- ja 1980-luvulla vielä varsin kriittinen, Vaikka kaupunki tehosti tuolloin merkittävästi omaa tiedotustoimintaansa, avoimuuden ja läpinäkyvyyden periaatteita ei vielä ollut täysimääräisesti omaksuttu (esim. metro-

sohkut yms.). 1990- ja 2000-luvulla tilanne muuttui kun julkisuuslaki ja kuntalaki asettivat kuntien viestinnälle ja viranomaistoiminnan avoimuudelle selkeät vaatimukset, joita noudattamalla hankalissakin tilanteissa on mahdollista saada ”reilua” kohtelua julkisuudessa. Toisaalta viestinnän virheet eli viestinnän jättäminen hoitamatta, riittämätön viestintä tai perusteettomat salailuyritykset kustautuvat poikkeuksetta, ja pienikin asia voi julkisuudessa saada huomattavat mittasuhteet ja luoda kielteistä julkisuuskuvaa kaupungista. Oikeudenmukaisuuden näkökulmasta ei julkisuutta yksittäisiä poikkeustapauksia lukuun ottamatta voi moittia. Helsinkiläinen kaupunkimedia on ammattitaitoista ja asiansa osaavaa, ja se pyrkii pääosin asiallisin menetelmin toteuttamaan perustehtäväänsä eli riippumatonta tiedonvälitystä.

Organisaatio itsessään on ollut tuskin lainkaan huomion kohteena, sen sijaan kylläkin lautakunnan tekemät yksittäiset ratkaisut tai ratkaisulinjaukset. Julkisuus on ollut pääntöisesti neutraalia, lähinnä toiminnan sisältöä selostavaa, ei arvottavaa tai muutoinkaan kantaa ottavaa.

Tärkeille teemoille olemme saaneet. Läheskään aina asian saama julkisuus ei ole kuitenkaan ollut suhteessa sen merkittävyyteen.

Viime aikoina mediajulkisuuden sävy on ollut heikkenemään päin. Tämä johtuu pitkälti seudun kuntaliitospaineista ja osin omista päätöksistä, joihin on ollut turhankin helppo puuttua. Pääsääntöisesti julkisuus on ollut asiallista, mutta takavuosien vahva mediakuva on heikentynyt. Osaltaan ehkä taustalla on paikallisen valtamedian päätoimittajan pettymys kunnanjohtajavalintaan, mikä heijastelee aiheetoman vahvasti toiminnasta uutisointiin.

Puolustusministeriö on päässyt viime vuosina hyvin julkisuuteen. Tilannetta on vielä lisää helpottanut se, että tiedotusvälineiden suhtautuminen ministeriöön on ollut kaiken kaikkiaan varsin myönteistä. Se selittyy sekä suomalaisten korkealla maanpuolustustahdolla että sillä, että olemme aina pyrkineet palvelemaan mediaa mahdollisimman hyvin. Temaattisesti saamamme julkisuus on kattanut kaikki toimintamme osa-alueet.

Puolustusvoimien saama mediajulkisuus on ollut runsasta ja päivittäistä. Kirjoittelu on ollut lisäksi pääosin myönteistä, joskin media on ollut karkäs tarttumaan pieniinkin epäkohtiin puolustusvoimien toiminnassa. Julkisuus on ollut kuitenkin oikeudenmukaista.

Sosiaali- ja terveystieteiden vastuulla olevat asiat ovat saaneet yleensä hyvin mediajulkisuutta, koska toimimme niin ihmisläheisellä sektorilla. Suurta yleisöä ja sitä kautta mediaa kiinnostavat erityisesti asiat, jotka liittyvät sosiaali- ja terveyspalveluihin, päihitteiden käytön vähentämiseen, vanhuspalveluihin, lapsiperheiden palveluihin, terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen, sosiaaliturvaan, työsuojeluun ja

tasa-arvoon. Media on pääsääntöisesti pienen ihmisen puolella, jolloin esimerkiksi sosiaaliturvan leikkaukset tai sosiaali- ja terveydenhuollon palvelumaksujen korottaminen saavat mediassa voimakasta kritiikkiä. **Virastomme on esiintynyt** mediassa suhteellisen harvoin mutta asiallisessa sävyssä. Media arvostaa virastomme asiantuntemusta. Teemoja ovat mm. rakennusten kosteus- ja homevauriot (viime aikoina korostunut), kesätöiden pelisäännöt, ulkomaalaisvalvonta, uusi lainsäädäntö kuten yhdenvertaisuuslaki, tilaajavastuulaki ja kemikaalilait.

Viestintästrategia

Kyselyyn vastanneiden viranomaisten toiminnoissa viestintä ja sen merkitys on varsin yleisesti ymmärretty. Viestintästrategioiden ohella viranomaisilla on käytössään vuosittain uusittavat viestintäsuunnitelmat, ja monella ohjelmalla ja hankkeella on lisäksi omat viestintäsuunnitelmansa. Lisäksi monissa muissa strategioissa on erikseen otettu huomioon viestinnän tarpeet. Viestintästrategioissa on useimmiten linjattu viestinnän tarkoitus, tavoitteet, vastuut, organisointi ja keinot. Lisäksi niihin on liittynyt ohjeistus viestintätilanteiden hoidosta. Verkko- ja viestintästrategioiden lisäksi on useimmiten omat erilliset strategiset ohjeensa.

Yleisimpiä ulkoisen viestinnän tiedotuskanavia ovat internet ja omat julkaisut. Tiedotteiden jakelu toteutetaan usein sähköpostilla. Internetsivuston tiedotteita sisältävää osiota päivittää useimmiten viranomaisen oma viestintätoimiala, ja muun osan päivitysvastuu on hajautettu ko. sisällöistä vastaaville. Tiedotustilaisuuksia ja toimittajataapaamia on järjestetty tarpeen mukaan.

Viranomaisorganisaation koko vaikuttaa usein siihen, kuinka keskitetysti tai hajautetusti viestintä käytännössä toteutetaan. Esimerkiksi kaupunkien hallintokunnilla on usein omat viestinnästä vastaavat viranhaltijansa, jotka kuitenkin toimivat koko organisaation viestintäyksikön tai ylimmän johdon alaisuudessa. Erillisen viestintäyksikön pääasiallisena tehtävänä on useimmiten koordinoida ja ohjeistaa yksittäisiä viestintätapahtumia. Monessa viranomaisessa noudatetaan periaatetta, jonka mukaan se tiedottaa, joka asiasta parhaiten tietää.

Kaupunginhallitus on kaupungin hallintosäännön mukaisesti antanut kaupungin viestinnän ohjeet, joissa hallintokuntien viestinnälle on luotu vähimmäisvaatimukset, mutta jotka mahdollistavat yksittäisille

hallintokunnille myös näitä vähimmäisvaatimuksia laadukkaamman ja tehokkaamman viestinnän. Kaupungin viestintäorganisaatio on hajautettu eli jokaisella kaupungin 36 hallintokunnalla [= virastot ja laitokset] on vähintään yksi viestinnästä oman toimensa ohella vastaava toimihenkilö. Hallintokeskuksen viestintä on kaupungin viestintää ohjaava ja koordinoiva osasto, joka huolehtii myös kaupunginvaltuuston ja kaupunginhallituksen päätöstiedottamisesta, seututiedottamisesta sekä kaupungin johdon viestinnästä. Viestintä vastaa myös kaupungin verkkosivujen ja intranetin keskitetyistä osuuksista yhdessä muiden keskushallinnon virastojen (henkilöstökeskus, talous- ja suunnittelukeskus) kanssa.

Meillä on hallituksen hyväksymät viestinnän strategiset linjaukset, joiden mukaan meillä on keskitetty viestintäorganisaatio. Ylintä vastuuta kantaa rehtori, mutta toki viestintävastuu ulottuu jokaiseen työntekijään hänen omaan työhönsä liittyvissä asioissa. Meillä ei ole toistaiseksi intranetia, joten suurin osa kaikista dokumenteista löytyy julkisilta www-sivuilta.

Media- ja sidosryhmätiedotus tapahtuu sähköpostitse jaetuilla tiedotteilla ja internetsivustolla. Tiedotteet laatii viestintäpäällikkö, joka konsultoi ao. substanssista vastaavia henkilöitä. Tiedotteiden jakelulistalla on kaikki maakunnan tiedotusvälineet sekä keskeiset sidosryhmät, tarpeen mukaan jakelu ulotetaan myös valtakunnalliseen mediaan tai ammatti- ja erikoislehtiin. Jakelulistan päivittää viestintäpäällikkö. Maakuntahallituksen, -valtuuston ja maakunnan yhteistyöryhmän kokouksista tiedotetaan ennakoon [asialistat + saate] ja kokouksen päätöksistä välittömästi jälkikäteen.

Pöytäkirjat pidetään yleisesti nähtävänä toimielimen päättämänä aikana ja paikassa siten kuin siitä vähintään yhtä päivää aiemmin on ilmoitettu.

Maakuntahallituksen rahoituspäätöksistä tiedottaa asianosaisille EU-sihteeeri ja toimistosihteeeri. Lausuntojen ja kannanottojen toimitamisesta asianosaisille vastaa apulaisjohtaja. Maakuntakaavan lakisääteisestä virallisesta tiedotuksesta vastaa alueidenkäytön tiimi.

Lautakunta pyrkii tiedottamaan ratkaisuisista ja ratkaisulinjauksista ajantasaisesti ennen kaikkea kotisivuillaan. Tiedotusvastuu on keskitetty lautakunnan puheenjohtajalle ja varapuheenjohtajalle.

Tietoja toiminnastamme antaa toimitusjohtaja ja omien osastojensa toiminnasta osastonjohtajat tai heidän valtuuttamansa henkilöt. Lisäksi meillä on viestintätiimi. Viestintätiimiin kuuluvat sihteeritiimi (viisi henkilöä) ja markkinointipäällikkö. Viestintätiimin tehtävänä on kehittää tiedonkulkua organisaation sisällä ja eri osastojen välillä. Markkinointijohtaja hoitaa pääasiassa ulkoisen viestinnän ja sihtee-

ritiimi sisäisen viestinnän. Ulkoisen viestinnän kanavana ovat suorat tiedotteet lehdistölle ja omat internetsivut sekä suurempien asioiden osalta erikseen järjestettävät tiedotustilaisuudet, joihin media kutsutaan. Sisäisen tiedottamisen kanavana ovat henkilöstölehti, sähköposti ja intranetsivut. Lisäksi tiedon ja asiakirjojen hallintaa varten on hankittu asiakirjojen hallintaohjelma, johon tallennetaan kaikki tuotetut asiakirjat sähköisesti. Asiakirjan statuksen avulla hallitaan asiakirjan julkisuutta ja ”nähtävyyttä” henkilöstölle. Julkisista asiakirjoista on rakennettu suorat linkit intran sivuille, jolloin henkilöstö voi nähdä ne kirjautumatta asiakirjojen hallintaohjelmaan erikseen.

Muuramen kunta julkaisee valtuuston, hallituksen ja lautakuntien esityslistojen yhteydessä myös asioiden valmistelutekstit ja päätösesitykset kunnan verkkosivuilla.

Tiedotusyksikön kullakin työntekijällä on määritellyt vastuunsa ja varamiehensä. Mahdollisimman suuri osa viestinnästä pyritään hoitamaan verkon kautta. Intranetissä on erikseen julkaistu kansliapäällikön vahvistamat virkamiesten viestintäohjeet.

Puolustusvoimilla on vuonna 2004 hyväksytty viestintästrategia. Viestintävastuu on hajautettu koko organisaatiolle siten, että asian omistajat vastaavat viestinnästä yhdessä viestintäorganisaation kanssa. Periaate on, että se tiedottaa, joka tietää. Pääesikunnan viestintäosasto vastaa puolustusvoimien keskitetystä sisäisestä ja ulkoisesta viestinnästä ja puolustusvoimien viestintätoimialan ohjauksesta.

Ministeriöllä on selkeät ohjeet kaikille viestinnän osa-alueille: julkaisutoiminnan periaatteet ja ohjeet, verkkoviestinnän linjaukset ja toimintaohjeet ja kriisiviestinnän ohjeet. Lisäksi virkamiehille on tuotettu erilaisia ohjeita viestintäsunnitelmien, tiedotteiden, puheiden laatimiseen ja esiintymistilanteisiin. Kaikki ohjeistus on ministeriön intranetissa kaikkien saatavilla. Viestintäyksikössä keskeisistä viestinnän osa-alueista on laadittu prosessikuvaukset.

Ministeriössä viestintä on keskitetty siten, että 15-hengen viestintäyksikkö toimii suoraan ylimmän johdon eli kansliapäällikön alaisuudessa. Yksikkömme vastaa päivittäisviestinnästä, verkkoviestinnästä ja julkaisutoiminnasta. Tietopalveluista ja asiakirjahallinnosta vastaa tietopalveluryhmä, joka kuuluu hallinto-osastoon.

Toimittajien kiinnostus

Julkisuudessa käsiteltävät aiheet ja median tiedontarve viranomaisien toimista tuntuvat vaihtelevan laidasta laitaan. Herättääkseen mediayleisön huomiota uutisarvoisen aiheen pitää kuitenkin olla paitsi

tärkeä ja kiinnostava myös myyvä. Viranomaisten haastatteluissa median kiinnostuksen kohteiksi nousivat mm. väkivalta, henkirikokset, virkarikokset, pörssirikokset, doping, velkajärjestely- ja ulosottoasiat, seksuaalirikostapaukset, ylivelkaantuminen, pimeään työvoiman käyttö, onnettomuudet ja erityisesti sellaiset rikostutkinnat, joihin liittyy epäiltyinä julkisuuden henkilöitä. Oma kiinnostuksen kohteensa on verotus sekä verovarojen kohdentuminen ylipäätään. Kuntien toiminoissa mediaa kiinnostavat erityisesti talous, kaavoitus, ympäristö, palvelut, lausunnot, avustukset, apurahat, kouluverkon tiivistäminen, lautakunnan äänestystulokset ja nimitysasiat.

Yleisesti toimittajia arveltiin kiinnostavan aiheet, joista on jo julkisuudessa raportoitu. Tämäntapaisten tapahtumien uusia käännteitä halutaan seurata loppuun asti ja kertoa niistä mahdollisimman yksityiskohtaisesti niin kauan kuin kerrottavaa riittää.

Toimittajia kiinnostavat monet asiakirjat. *Hesaria* kiinnostaa vain lainsäätäminen, mutta maakuntalehtiä myös omien kansanedustajien tekemät kysymykset ja aloitteet.

Toimittajat haluavat yleisesti ottaen kaikesta tiedon. Eli me annamme kaikista talossa käsitellyissä olevista asioista tietoa, ja he itse päättävät sitten, mikä tieto heitä lopulta kiinnostaa.

Erityisesti toimittajia kiinnostaa viranomaisten varsinainen toiminta ja työskentelytavat, ja vastaavasti varsinaisen viranomaisorganisaation käsittelyn arveltiin olevan journalistisesti vähemmän seksikästä. Esimerkiksi viranomaisille itselleen tärkeät organisaatorakenteiden muutokset eivät useimmiten ylitä uutiskynnystä. Myöskään viranomaisten yksittäinen osasto ei ole median kannalta kiinnostava.

Mediaa kiinnostavat budjettiasiat, hankkeet, lausunnot, avustukset ja apurahat. Isot produktiot, esimerkiksi Turku 2011 –kulttuuripääkaupunkiprojekti, ovat olleet erityisen kiinnostavia.

KRP pääsee kyllä jokaisella jutullaan julkisuuteen, jos haluaa. Jutuilla on aina julkisuusarvoa, ja se kyllä aiheuttaa sen, että voi joutua mukaan mediapeliin. Sitä pyritään kuitenkin välttämään, koska se vie aikaa.

Hyvin vähän median kanssa teemme yhteistyötä. Asiakirjatoimisto on tiedontuottaja, joka tarjoaa tietoa. Itse emme ole toimittajien kannalta kiinnostavia.

Tämä meidän perustyömme on niin harmaata, ettei se kiinnosta toimittajia.

Olemme varmaan sellainen ”harmaa virasto” ja takapiru, jota kukaan ei tunnista.

Emme ole mikään kadunmiehen tuntema, varsinaisesti.

Nuoret eivät useinkaan tiedä, että virasto edes on olemassa. Yhteiskunnallinen herääminen tapahtuu joskus 40-vuotiaana eli vanhempi väestö kyllä meidät tuntee.

Media ei useimmiten myöskään puutu yksittäisten viranhaltijoiden toimiin, vaan uutisoinnissa keskitytään kokonaisvaltaisemmin itse viranomaiseen.

Minusta ei henkilökohtaisesti juurikaan henkilönä kirjoiteta. Lehdet painottavat enemmän asioita, jossa olen tiedonantaja. Sellaiset lehti uutiset, joissa minuun tai persoonaani on viitattu henkilönä, on kirjoitettu kyllä poikkeuksetta asiallisesti.

Joskus on kuitenkin vaikea arvioida etukäteen yksittäisten asioiden nousemista mediajulkisuuteen. Viranomaisen toimintaan läheisesti liittyvä asia saattaa olla samaan aikaan kaikkien medioiden agendalla, vaikka sillä viranomaisen omasta näkökulmasta ei olisi laajempaa merkitystä. Usein näin syntynyt julkisuus liittyy asianomaisen tai muun yksittäisen tahon omaan aktiivisuuteen tarjota aiheita medialle.

Joskus myös positiivinen uutisointi on yllättänyt. Suunterveydenhuollon viikko sai yllättävän paljon positiivista julkisuutta.

Sosiaalipuolella yllätti kestovaippojen käyttökielto päivähoidossa, mikä nousi valtakunnan mediaan asti. Lopulta kielto kumottiin saadun julkisuuden myötä.

Erään Ruissalossa sijaitsevan kohteen myyminen aiheutti meillä mediakohun. Talossa oli vuokralla kohtuullisen edullisesti eräs yhdistys. Yhdistykselle tarjottiin kohdetta ostettavaksi, mutta heillä ei ollut valmiuksia siihen. Yhdistys otti aktiivisesti itse yhteyttä mediaan ja päättäjiin, ja lopulta myynti peruuntui.

Vallankäytön seuraajana ja arvioijana median nähtiin myös nostavan julkisuuteen viranomaisten toiminnoista erilaisia ristiriitoja ja tuomaan niistä esiin vaihtelevia näkemyksiä.

Konkreettisuus, läheisyys, suuria ihmisjoukkoja koskettava, yllättävä ja vähän ristiriitainen ovat kiinnostavia seikkoja.

Sitähän he toimittajat haluavat: löytää mielellään kaksi ihmistä, jotka ovat asiasta eri mieltä, jotta saadaan syntymään, ei ainoastaan organisaatioiden, mutta myös henkilöiden välille riitaa.

Sellaiset asiat kiinnostavat, joista on erilaisia näkemyksiä. Esimerkiksi jos hallitus antaa esityksen ja oppositio vastustaa sitä kovasti tai jos hallitusryhmissä on käsiteltävistä asioista erilaisia mielipiteitä. Myös sellaiset asiat kiinnostavat, jotka vaikuttavat konkreettisesti ihmisten elämään. Esimerkiksi autovero aikoinaan oli tällainen.

Asioihin liittyy usein ristiriitaa tai valtataisteluaasetelma, joka vetää julkisuutta puoleensa. Kun emme jaa rahaa, niin sen puolesta meille ei tule yhteydenottoja.

Median olennaiseksi toiminnaksi nähtiin tarvittaessa myös ”ikävien asioiden” esille tuominen viranomaisten toimista. Niistä pyritään etsimään skandaalin käryä, väärinkäytöksiä tai sisäisiä ristiriitoja. Tällaisia ovat esimerkiksi sisäiset valtataistelut, määrärahojen ylitykset tai poikkeavuudet tarkastuskertomuksissa.

Paljon julkisuutta tietysti saavat asiat, jotka ovat poliittisesti tai muuten hankalia. Yksittäin on tapauksia, joista media kirjoittaa hiukan liian negatiivisessa sävyssä.

Jos lehdistötiedotteen otsikossa mainitaan väärinkäytöksestä, niin se on varmin tapa saada toimittaja kiinnostumaan asiasta. Sillä, millaista otsikkoa käytetään, on aika suuri merkitys loppujen lopuksi. Jos se on pliiisu, niin ei se asia nouse sieltä millään esiin, kun sitä materiaaliakin on usein paljon.

Median arvioidaan kokevan mielenkiintoisiksi yleensä vain aiheet, jotka suoranaisesti käsittelevät tavallisten kansalaisten ja valtaväestön elämää. Tämantapaisissa tilanteissa viranomaisten suurena haasteena onkin saada median kautta välitettyä kansalaisille tietoa yhteiskunnan kannalta tärkeistä päätöksistä.

Kun jostain asiasta uutisoidaan näyttävästi ja aihe koskettaa suurempaa valtaväestöä, alkavat asioista yleensäkin kiinnostuneet maakuntalehdet soittelemaan. Tämän jälkeen alkavat soitella myös tavalliset kansalaiset.

Toimittajia kiinnostavat kaikki asiat, jotka ovat lähellä tavallista ihmistä: pärjääminen, ongelmat ja arkipäivä. Harvemmin heitä kiin-

nostaa puhdas juridiikka, vaikka oltaisiin tehty kuinka hieno juridinen keksintö jonkin asian ratkaisemiseksi.

Yksi erityisesti toimittajia kiinnostava aihealue on poliisin toiminta. Sisäasiainministeriöstä toimittajia kiinnostavat poliisiasiat, pelastustoiminta ja erityisesti hätäkeskusten toiminnot, alueellistamisasiat ja virkanimitykset.

Tulipalot kiinnostavat. Esimerkiksi Espoon keskustassa paloi asunnottomille osoitettu vanha rintamamiestalo eikä sitä ei oltu springlattu. Se kiinnosti, kun siellä kuoli viisi ihmistä.

Pikemminkin voitaisiin kysyä, mitkä asiat poliisissa eivät kiinnosta. Ykkösenä on hälytystoiminta ja yleinen järjestys, se mitä poliisin partiot ovat tehneet, onko ollut liikenneonnettomuuksia, pahoinpitelyjä, väkivaltaa jne. Toinen pääprosessi on rikostorjunta, jossa sitten tutkitaan tehtyjä rikoksia. Media seuraa tapauksia tietysti jo esitutkintavaiheessa. Kolmas on sitten lupapalvelut, joka ei sinällään itse prosessina ole aikaisemmin kiinnostanut, mutta nämä viimeaikaiset tapahtumat ovat kääntäneet huomiota hyvinkin vahvasti sinne puolelle. Eli tiivistäen voidaan todeta, että kaikesta kirjoitetaan ja kerrotaan.

Henkirikoksilla ja väkivaltajutuilla saadaan mediaseksikkyyttä. Voi kuitenkin aina hiljentyä kysymään, mikä on eettistä ja kuinka syvälle ihmisten yksityisjuttuja kannattaa kaivella.

Toimittajia kiinnostavat yleensä rikoksen tai onnettomuuden tapahtumatiedot, rikostutkinnassa tehdyt toimenpiteet tai muut pöytäkirjatiedot. Myös ajankohtaiset ilmiöt kiinnostavat, kuten yleisellä paikalla tapahtuneet pahoinpitelyt tai järjestyshäiriöt tai jonkin rikostyyppin ilmeneminen tai yleisyys tai poliisin toimintatavat tietyn tyyppisissä asioissa.

Toimittajia kiinnostavat varsinkin ”törkeät tapahtumat”. Toisaalta kiinnostavia ovat myös julkisuuden henkilöihin liittyvät, usein hyvin vähäiset poliisilla tutkinnassa olevat asiat.

Eduskunta on mediaympäristönä poikkeuksellinen. Missään muussa organisaatiossa ei työskentele joka päivä kymmenittäin toimittajia. Eduskunnan hallinnossa mediaa kiinnostavat raha ja talous ja erilaiset hankkeet, kuten hallinnon kehittäminen, uusi palkkausjärjestelmä ja Pikkuparlamentin rakentaminen. Muita kiinnostavia aiheita ovat ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan liittyvät linjaukset ja uudet asiat.

Valtiontalouden tarkastusvirastossa median kanssa yhteistyössä ovat enemmän toiminnantarkastajat kuin tilintarkastajat. Edellisille tulee myös enemmän yhteydenottoja toimittajilta. Toiminnantarkas-

tuksen puolella laaditaan myös lehdistötiedotteita valmistuneista tarkastus-kertomuksista ja järjestetään tiedotustilaisuuksia toimittajia mahdollisesti kiinnostavista aiheista. Toiminnantarkastajia oli pyydetty haastatteluihin sekä tv-uutisiin. Juttuja ovat tehneet kaikenlaiset ja -kokoiset tiedotusvälineet, mutta pääosin valtakunnalliset, isot mediat.

Viranomaisen mediayhteistyö

Viranomaisen mediasuhteet

Viranomaisten ja toimittajien keskinäistä yhteistyötä kuvailtiin useissa kommentoissa ”mielenkiintoiseksi”. Yleisesti ottaen haastateltavat ovat tyytyväisiä median toimintaan ja myös asioitaan ja toimintojaan koskevan julkisuuden laajuuteen. Media käsittelee viranomaisten toimintoja pääasiassa neutraalisti, oikeudenmukaisesti ja asiallisesti. Suhteet toimittajiin ovat välittömät, ja asioista on pystytty keskustelemaan avoimesti ja vastavuoroisesti.

Toimittajat ovat nykyään aika korrekkeja, harvoin esiintyy selkään puukottamista. Mediallekaan sen haukkuminen ei ole hirveän kannattavaa.

Käsittääkseni yhteistyö on pyörinyt aika hyvin. Mielestäni meillä on hyviä kokemuksia siitä ja käsittääkseni myös toimittajilla eli en ole aina-kaan itse saanut sellaista tietoa, että toimittajat olisivat olleet tyytymättömiä. Ihan muutamissa tapauksissa he ovat määrätietoiseremmin vaatineet aineistoja, ja sitten asiaa se on normaalisti selvitetty virkatietä.

Toimittajien kanssa toimiminen on itselleni melko säännöllistä. Yhteyksien tiheys tietysti liittyy siihen, mitä asioita mediassa yleensäkin sillä hetkellä käsitellään. Yhteistyö on sujunut kyllä kohtuullisesti, vaikka en mediajulkisuudesta juurikaan nauti. Harvoin se on mitenkään luonte-
vaa.

Viranomaisten ja median välisen yhteistyön perustaksi nähtiin ennen kaikkea keskinäinen luottamus ja se, että sovituista asioista pidetään kiinni puolin ja toisin. Erityisesti poliisi ja media tuntuvat toimivan vahvassa toisiaan ruokkivassa ”symbioosissa”. Esimerkiksi rikosten selvittämisessä on tarvittu usein kansalaisten apua median välityksellä.

Mehän olemme toimittajien kanssa vähän niin kuin samassa veneessä. Hekin ovat riippuvaisia valvontatiedosta. Koen, että he sillä tavalla arvostavat työtämme ja meitä sen takia, että saavat meiltä aineistoa.

Perusasia on saada toimittaja pitämään juttunsa sävy sellaisessa muodossa, mitä on yhteisesti ymmärretty ja sovittu. Se on juuri sitä ammattitaitoa ja tuntumaa, mitä tarvitaan vaikka siihenkin niitä pettymyksiä sitten joskus tulee. Siinä on tasapainoilemista.

Suhteet mediaan ovat aika tiiviit ja välittömät. Asioista pystytään puhumaan avoimesti. Suurin paine tuntuu olevan tuolla asiantuntijatasolla ja sitten kentällä ihan poliisin arjessa, missä rikoksia tutkitaan ja selvitetään.

Mediasuhteet nähtiin tärkeiksi ja niihin pyrittiin myös erikseen panostamaan. Toimittajiin ollaan säännöllisesti yhteydessä, ja yhteistyöstä saatua palautetta arvostetaan. Haastateltavat pitivät erityisen tärkeänä toimittajien palvelemista mahdollisimman nopeasti.

Meillä on säännöllisiä tapaamisia toimittajien kanssa ja sellaisia ihan loistavia foorumeita, joissa kuulostellaan missä mennään ja joissa saadaan palautetta. Olemme käyneet keskusteluja myös niistä rajapinnoista, mitä viranomaisen voi tehdä ja mitä sen pitää tehdä.

Vähintään kerran vuodessa kaikki toimittajat kutsutaan paikalle ja kerrotaan mitä on tulossa, esimerkiksi talouden ratkaisut. Kaikki sektorit: ympäristö, palvelu- ja elinkeino ja opetussektori järjestävät omat tapaamisen. Näissä tilaisuuksissa voidaan keskustella vapaammin median kanssa.

Haastateltujen mediakontakteissa nousivat usein esiin suurien mediatoimittajien toimittajat. Samat toimittajat ottavat viranomaisiin säännöllisesti yhteyksiä, jotkut jopa päivittäin. Moni haastateltu viranhaltija mainitsi, että yhteyden ottanut toimittajat ovat usein muutenkin viranomaiseen yhteydessä. Tutut toimittajat saavat myös kiitosta esimerkiksi poliisilta siitä, että he ymmärtävät rauhoittaa tutkinnanjohtajan päivän viimeistään iltakymmeneltä, jonka jälkeen kännykkään ei enää soitella.

Kun tähän tehtävään tulin, kiersin läpi kotimaisen mediakentän keskeiset toimijat ihan henkilökohtaisesti. Kävin vierailulla tai kutsuin tänne ja keskustelin toimitusten, lähinnä esimiesten, kanssa.

Meillä on erittäin läheiset välit oikeus- ja rikostoimittajiin. On säännöllisiä tapaamisia, jotka ovat ihan loistavia foorumeita kuulostella missä mennään ja saada suoraa palautetta.

Yhteistyö median ja viranomaisen välillä käynnistyy yleensä toimittajan ottaessa yhteyttä viranomaiseen, harvemmin toisinpäin. Myös alueellisessa poliisitoiminnassa viranomaisten yhteistyö on ollut suurelta osin media-aloitteista ja kohdistunut pääsääntöisesti johonkin ajan-kohtaiseen kysymykseen. Ulkoisen tiedotuksen kohteena ovat olleet lähinnä erilaiset rikostapahtumat ja onnettomuudet.

Tiedonhankinta on ollut pääosin asiallista, kun hallintoon päin on oltu yhteydessä. Joskus salaisetkin asiat, esimerkiksi sopimus- ja tarjousasiat, voivat vuotaa julkisuuteen. Se ei ole tietysti median vika. Niissä voi olla väärää tietoa, eikä siihen voi oikein mitenkään vaikuttaa.

Aika paljon kokemuksia yhteistyöstä on kertynyt, ja paljon on pidetty yhteyttä mediaan päin. Tai sanotaan, että yleensä media kyllä ottaa meihin päin yhteyttä.

Jonkin verran kootusti tiedotteita lähtee tiedotusosaston ja yksikön johtajan yhteisinä selontekoina. Useimmiten, se että tieto pääsee mediaan asti, vaatii kyllä toimittajilta oma-aloitteista tiedonhankintaa.

Tyypillisin tilanne on se, että jokin hanke on loppusuoralla tai luovutetaan tietoa mietinnöstä, jolla on laajempaa poliittista kiinnostusta. Ja siitä sitten halutaan haastattelu. Kysytään vähän, että mistä on kysymys ja mitkä on tavoitteet.

Viranomaisten mediayhteistyö on toiminut kyselyyn vastanneiden mukaan varsin hyvin, ajoittain jopa kiitettävästi. Kokemukset toimittajien työskentelystä ovat olleet pääsääntöisesti myönteisiä tai neutraaleja. Toimittajat ovat olleet selvillä viranomaisten toiminnoista, ja tiedonhankinnassa ja julkaisemisessa on toimittu ammattitaitoisesti. Toisaalta joistakin yksittäistapauksista on kertynyt ikäviä kokemuksia. Toimittajilla ei ole välttämättä ollut riittävästi taustatietoja käsittelemästään aihepiiristä tai todenmukaista kokonaiskäsitystä uutisoimansa asian suuruusluokasta.

Ajoittain toimittajat ovat olleet ”liian innokkaita”. Heillä on ollut vahva ennakoasenne viranomaista kohtaan, minkä seurauksena kerrottuja asioita on painotettu julkisuudessa ”oudolla tavalla”. Joskus toimittajien kyynisyys on ollut näkyvää ja kriittisyys itsetarkoituksellista. Tiedonhankinta on saattanut pohjautua epäluotettaviin, tarkistamattomiin vinkkeihin sen sijaan että asioista olisi kysytty suoraan organisaatiota itseltään.

Joissakin kiistakysymyksissä media on myös saattanut valita puo-

lensa jo ennakolta ja painottaa juttujaan tältä pohjalta. Joukkoviestimet eivät myöskään ole olleet kiinnostuneita samalla tavalla eri viranomaisista. Esimerkiksi järjestettyihin tiedotustilaisuuksiin ei ole aina saatu houkuteltu osallistujia. Osalle vastaajista oli kuitenkin kertynyt myönteisiä kokemuksia taustoittavista toimittajatapaamisista, joissa viranomaisen toimintaan on voitu paneutua syvällisemmin kuin uutisluonteisissa lehdistötilaisuuksissa. Joillakin viranomaisilla on useita tiedottavia tahoja. Niillä ole tästä syystä välttämättä kovin tarkkaa kuvaa tai ennakkokäsitystä tulevasta mediajulkisuudesta.

Median kiinnostus kaupungin toimintaa kohtaan on pääosin varsin kiitettävää. Oikeasti kiinnostavista asioista tehdään juttuja, tyhjätkä puheet ja katteeton mainonta jätetään huomiotta. Toki joskus jokin omasta mielestämme uutisarvoinen asia jää huomiotta, mutta tällaisissakin tapauksissa tilanne on voitu joskus jälkikäteen korjata *brieffaamalla* toimittajia asiasta erikseen. Pääosa kaupungin johtavista viranhaltijoista osaa toimia ja tulee toimeen julkisuuden kanssa, mutta tässäkin on yksilökohtaisia eroja, ja joskus joku luonteeltaan vähemmän viestintäaltis henkilö joutuu julkisuudessa aiheettomasti arvostelluksi tai väärinymmärretyksi. Tässä on monissa hallintokunnissa opittu hyödyntämään hyvää viestintäosaamista osaavien henkilöiden ammattitaitoa. Toimittajien tiedonhankintatavat ovat pääosin hyvää ammattitaitoa osoittavia ja reiluja. Tässä pelisääntöjen [journalistin ohjeet, julkisuuslaki, kaupungin omat viestinnän ohjeet] tuntemus auttaa puolin ja toisin. Pidämme itse tiukasti kiinni siitä, että kaupungin toimielinten päätösasiakirjat tulevat julkisiksi jo esityslistavaiheessa ennen kokouksia ja huolehdimme päätöstietojen saatavuudesta myös kokousten jälkeen. Myös toimittajien omat tiedonhankintamenetelmät ovat sallittuja, eikä meillä ole yleensä aihetta moittia omalle viestimelleen *skuupin* hankkinutta toimittajaa. Muutaman kerran tietoon on tullut tilanne, jossa toimittaja on pyrkinyt saamaan tietoja kaupungin hallinnosta väärällä nimellä tai muuten virheellisin tiedoin. Tässäkin on yleensä auttanut tällaisen kohteeksi joutuneen viranhaltijan tai toimihenkilön ohjeistaminen siitä, mitä oikeuksia haastattelutavalla on, ja vastaavilta tilanteilta on jatkossa voitu välttyä. Yleensä tällaiset pelisäännöt on käyty läpi jo etukäteen erilaisissa viestintäkoulutustilanteissa, ja siten vilpillisin menetelmin toimiva toimittaja harvoin onnistuu pyrkimyksissään.

Pääsääntöisesti tiedonhankinta on ollut asiallista ja yhteistoimintaan perustuvaa. Joissakin yksittäistapauksissa toimittaja on pyrkinyt teettämään selkeästi itselleen kuuluvaa työtä viranomaisella.

Median mielenkiinto on luonut joskus varsin erikoisia lopputuloksia, kun toimittajilla ei ole ollut oikeaa käsitystä uutisoimansa asian suuruusluokasta. Esimerkiksi paikallinen uutisvuoto sosiaalitoimen paperien joutumisesta roskikseen sai jopa valtakunnan lehdissä palstatilaa, mutta johtokunnassamme joku vuosi sitten tapahtunut tietovuoto, joka kuitenkin pahimmillaan olisi voinut aiheuttaa tuntuvia taloudellisia vahinkoja [jos vuodetut tiedot olisivat joutuneet kilpailijalle], meni ohi lähes uutisoimatta. Luottamushenkilöiden ja joidenkin yksityishenkilöiden kirjoittelu lukijainpalstalla on ollut vuosia erittäin aktiivista. Useista pyynnöistä ja keskusteluista huolimatta paikallisen lehden kanssa emme ole saaneet aikaiseksi toimintamallia, jossa kirjoittelun kohteena oleva voisi saada tekstin etukäteen ja vastine julkaistaisiin yhdessä kirjoituksen kanssa. Jälkikäteen laadittu vastine on aina myöhässä ja vahinko on jo tapahtunut.

Kiinnostusta riittää ja pääosin mediayhteistyö on toimivaa ja kokemukset myönteisiä. Kriittisyys ja puutteiden esiin nosto on median tehtävä. Vasta kun kriittisyys on ollut itsetarkoituksellista tai kyynistä, julkisuustilanteen hoito on käynyt hankalaksi.

Pääsääntöisesti mediayhteistyö on ollut erittäin asiallista toimintaa. Pyrimme aktiiviseen viestintäyhteistyöhön ja pidämme toimittajia ajan tasalla keskeneräisistäkin asioista. Toimittajilta saadun palautteen mukaisesti olemme heidän näkökulmastaan onnistuneet myös vaikeiden asioiden viestinnässä. Negatiivisena piirteenä on ehkä se, että lehdessä julkaistaan juttuja yksittäisten kuntalaisten/luottamushenkilöiden vinkeistä, joita ei tarkisteta tai joihin ei pyydetä kommentteja.

Olemme aina pyrkineet vastaamaan mahdollisimman hyvin toimittajien kysymyksiin ja tiedusteluihin. Joissakin tapauksissa on esiintynyt myös poliittisesti tarkoitushakuista tapaa suhtautua ministeriöön ja ministeriin, mutta lähtökohtaisesti yhteistyö on ollut sujuvaa.

Media on erittäin kiinnostunut puolustusvoimien toiminnasta. Valtaosin työskentely toimittajien kanssa on ongelmaton. Toimittajien tiedon taso on viime vuosina alentunut. Suuriakin asioita pyritään selvittämään ilman alkeellisintakaan tietoa puolustusvoimien toiminnasta tai toimintatavoista. Pohjatyon tekemättömyys ja yleissivistyksen puute vaivaavat monia nykytoimittajia.

Paikalliset päälehdet ovat neutraaleja. Viime vuosina tilanne on muutaman median osalta muuttunut selvästi kielteisempään suuntaan. Toisaalta siihen vaikuttaa yksittäisten toimittajien ennakoasenteet, mutta myös medioiden kilpailu uutisaiheista.

Kokemuksemme toimittajien tiedonhankinnasta ovat voittopuolisesti myönteisiä. Koska ministeriön vastuulla olevat asiat ovat yleensä hyvin poliittisia tai kolmikantaisesti sovittavia, medialle tiedottavia ta-

hoja on yleensä useita, ja ministeriöstä riippumattomista syistä myös tietovuodot ovat yleisiä. Ministeriön tiedotuspolitiikka perustuu kuitenkin kaikkien medioiden tasapuoliseen kohteluun. Esimerkiksi luovutamme aineistoja *embargona* kaikille medioille tasapuolisesti.

Viranomaistiedottaminen

Viranomaisten profiili oman mediajulkisuutensa suhteen on viime aikoina korostunut voimakkaasti. Moni viranomainen tuntuu nykyisen nimenomaan hakeutuvan julkisuuteen, kun aiemmin julkisuutta arasteltiin, jopa pelättiin. ”Julkisuuspakoilusta” ”julkisuushakuisuuteen” siirtyneet viranomaiset tuottavat aiempaa enemmän lehdistötiedotteita ja raportteja ja järjestävät tiedotustilaisuuksia. Moni julkaisee lisäksi omia asiakaslehtiä.

Julkisuusperiaatetta pyritään noudattamaan mahdollisimman pitkälle ja asioista myös pyritään tiedottamaan aktiivisesti. Haastateltavat nostivatkin useassa kommentissaan esille viranomaisten erityisen velvollisuuden tiedottaa nimenomaan omasta toiminnasta.

Toisaalta tiedottamisen laajuus on jätetty useimmiten yksittäisen viranomaisen tai viranhaltijan omaan harkintaan. Toimittajien kysymyksiin vastaamista ja julkisuudessa esiintymistä ei välttämättä mielletä viranomaisten ensisijaiseksi tehtäväksi. Viranomaisella saattaa esimerkiksi olla tiukat aikataulut omien projektiansa toteuttamiselle, ja ne pyritään ensisijaisesti saamaan valmiiksi.

Jokainen virkamies on velvollinen vastaamaan hänelle tehtyihin kysymyksiin, jotka liittyvät hänen omaan työhönsä ja osaamisalaansa.

Annamme toimittajille sitä tietoa, mitä he pyytävät ja mitä kuuluu-kin lain mukaan antaa toki.

Toimittajat eivät ehkä aina ymmärrä, että ministeri ei voi kommentoida jotain yksittäistä, yksityisen henkilön oikeudenkäyntiä. Se on oikeus, joka lakia tulkitsee.

Virkamiehet eivät ole töissä pelkästään vastaamassa toimittajien kyselyihin. Toimittajat hermostuvat jos eivät saa vastausta johonkin asiaan heti. Meillä ei ole kuitenkaan minkäänlaista sijaisjärjestelmää, ja jos esimerkiksi asiaa hoitanut ministeri ei ole paikalla, toisten on mahdoton vastata hänen puolestaan.

Viranomainen ei välttämättä koe tehtäväkseen pitää tiiviisti yhteyksiä mediaan. Pyydettyjä tietoja ja asiakirjoja luovutetaan, mutta vain sil-

loin kun niitä on erikseen pyydetty tai osattu pyytää.

Aktiivisesti en ainakaan itse ole koskaan soitellut toimittajille, että nyt olisi tällaista käynnissä. Yhteistyö median kanssa riippuu pitkälti siitä, kuinka paljon toimittajat itse ottavat meihin yhteyttä.

Tiedotusvälineisiin päin emme ole mitenkään erityisen aktiivisia. Teemme säännöllisesti raportteja, joita toimittajat sitten kyselevät kirjaamosta. Meillä on tavallaan vakioasiakkaat. Jotkut toimittajat ovat erikoistuneet esimerkiksi rikosasioihin. Yhteistyö on sujunut ihan hyvin.

Yleensä asia lähtee liikkeelle jostain toisesta lähteestä. Asiat ponnahtavat julkisuuteen, ja toimittajat heräävät ja ryhtyvät soittelemaan tänne, että ”mitäs tämä on” tai ”olisiko tässä jotakin korjaamisen paikkaa”.

Esimerkiksi Keskusrikospoliisin tiedottaminen perustuu lähinnä viranomaisen omaan tarpeeseen, jolloin tiedotetaan vain kun tiedotettavaa on. Aktiivisuuteen vaikuttaa myös se, että tiedotettavien asioiden uskotaan päätyvän julkisuuteen joka tapauksessa ennemmin tai myöhemmin jotain toista kautta. Tiedot liittyvät pääsääntöisesti julkisuudessa jo esillä olleisiin asioihin, kuten onnettomuuteen tai esitutkinnaassa olevaan henkirikokseen. Media on saattanut saada vihiä asiasta jotakin muuta kautta, ja KRP:ltä odotetaan tarkempia tietoja. Kyse voi olla myös esimerkiksi huijauksesta, josta on tarpeellista varoittaa kansalaisia jo ennakkoon median kautta.

Tiedottaminen riippuu tapauksesta. Isoissa rikosjutuissa on pakko olla aktiivinen, kun asiat joka tapauksessa ovat mediassa.

Tiedottaminen on kausiluonteista. Kauhajoen lehdistötiedotteen jälkeen soittoja alkoi tulla heti ihan älyttömästi. Isommassa asiassa on paljon myös tiedottamista.

Yleensä tiedotamme kun jokin hanke aloitetaan tai jokin työryhmä perustetaan. Tiedotus on vilkkaampaa, mikäli työryhmä päättää jotakin tai tehdään jokin tärkeä esitys.

Aina kun meidän osastolla jotain isompaa tapahtuu, niin siitä tiedotetaan. Ja sitten on kaikkia pienempiä juttuja.

Meillä tiedotettiin jossain vaiheessa joka asiasta, esimerkiksi että pelastusylijohtaja lähtee keikalle Ruotsiin tai vastaavaa. Nyt tällaisia tiedotteita ei ole enää laitettu. Linja muuttui itse asiassa edellisen ministerin aikana ja keskityttiin ministeriössä ihan korkeimmalle tasolle.

Osa viranomaisista on pyrkinyt estämään paikkansapitämättömien tietojen leviämistä tarkistamalla itseään koskevia juttuja ennakkoon. Toisaalta väärinkäsityksiä on voinut syntyä myös tiedoista, jotka löytyvät viranomaisen omilta internet-sivuilta. Asioiden oikein ymmärtämistä ei voida olla varmoja edes tämääntapaisessa tilanteessa.

Merkittävät asiavirheet korjataan, mutta julkisiin keskusteluihin ei mennä mukaan eikä kommentoida uutisoinnin sävyä. Esimerkiksi isoihin perusparannushankkeisiin liittyvät virheelliset tiedot korjataan, koska ne ovat ratkaisevia asian etenemisen kannalta.

Toimittajien kirjoittamia juttuja korjataan harvoin, sillä päätöksistämme löytyvät usein oleelliset tiedot. Jos virheitä ilmenee, tulee sihteerin miettiä itse, miten on päätöksistä kirjoittanut kun niistä on voinut saada virheellisen mielikuvan.

En ole kyllä yhtään juttuani tarkastanut. En oikein usko siihen, että toimittajat tekisivät sellaisia virheitä, joita pitäisi oikoa. On vain pitänyt miettiä, mitä itse sanoo. Ajatusmalli, että haastateltava kirjoittaisi jutun, on mahdollon. Kyllähän se on toimittajankin etu, ettei jutussa ole asiavirheitä.

Omia toimintoja koskevan tiedotusaineiston tuottaminen vaihtelee voimakkaasti eri viranomaisten keskuudessa. Varsinkin kunnilla olisi merkittävä velvoite tiedottaa tarjottavista palveluista, verojen käytöstä, taloudesta ja rakentamisesta. Tiedottaminen toteutetaan useimmiten säännöllisesti ilmestyvän tiedotuslehden ja esitteiden välityksellä.

Yleisimpiä viranomaisten tuottamia aineistoja ovat toimintakertomukset, vuosikertomukset, tilinpäätökset, henkilöstökertomukset ja erimuotoiset omaan toimintaan liittyvät tilastoaineistot. Säännöllisten raporttien ja katsausten ohella laaditaan tarpeen mukaan hankekohtaisia suunnitelmia, raportteja ja selvityksiä. Viranomaisten alaorganisaatiot tuottavat usein omia katsauksiaan. Painetut aineistot julkaistaan joko sellaisenaan tai muokattuina usein myös viranomaisten verkkosivuilla. Kansalaisten ohella aineiston kohdejoukkona voivat olla myös muut viranomaiset tai oma organisaatio.

Viestintä tuottaa paitsi tavanomaista tiedotusaineistoa myös asukaslehteä [kuudesti vuodessa], kaupungin omaa sekä Helsingin seudun sidosryhmälehteä, viidellä kielellä kaupunkia esitteleviä uutiskirjeitä [kutakin 3–4 kertaa vuodessa], esitteitä yms. julkaisuja sekä kaupungin vuosikertomusta, minkä ohella kukin hallintokunta laatii vuosit-

tain omat julkiset toimintakertomuksensa. Useilla virastoilla on omia julkaisusarjojaan, hallintokeskus julkaisee myös kunnalliskalenteria ja tietokeskus vuosittain kymmeniä tutkimuksia sekä tilastojulkaisuja. Lähtökohtana nykyään on, että kaikki julkaisut tulee julkaista ainakin sähköisessä muodossa ja tarpeen mukaan myös painotuotteina.

Toimialakatsaukset, virallisuontoiset suunnitelmat, tieteelliset ym. tutkimukset ja selvitykset, hallinnolliset julkaisut, lähinnä viranomaiskäyttöön tarkoitetut selvitykset.

Tilastot, joita laaditaan, on tarkoitettu pääasiassa sisäiseen käyttöön. Erilaisia tilastokyselyitä tulee runsaasti eri viranomaisilta ja ne tietysti annetaan näille. Vuosittain laaditaan vuosikertomus, joka jaetaan muille energiayhtiölle, kaupunginhallitukselle ja -valtuustolle, henkilökunnalle sekä joillekin muille pienemmille ryhmille. Osavuosikatsaukset laaditaan 2 kertaa vuodessa, mutta niiden jakelu on pienempi. Se kattaa lähinnä kaupunginvaltuuston ja -hallituksen, kaupungin taloushenkilökunnan, oman henkilökunnan ja omat päättävät elimet. Lisäksi osavuosista ja vuoden tuloksesta tiedotetaan erikseen lehdistötiedotteella. Joinakin vuosina on järjestetty medialle tiedotustilaisuus vuosituloksesta ja sen yhteydessä muistakin mahdollista mielenkiintoisista aiheista, mutta osanotto on ollut vaatimatonta.

Raportteja ja kertomuksia tuotetaan erityisesti viranomaisten käyttöön. Valtaosa niistä julkistetaan netin kautta. Tutkimustyyppisen aineiston tuottaminen on viime vuosina lisääntynyt [viimeksi laaja raportti Venäjän kehityksestä].

Ministeriö tuottaa lakisääteiset toimintakertomukset eduskunnalle vuosittain. Lisäksi tuotamme joka toinen vuosi katsauksen toiminnastamme. Tilastotietoja on koottu myös verkkopalveluumme. Kansainväliseen vertailuun tuotamme säännönmukaisesti erilaisia raportteja.

Viestinnän käytäntö

Viranomaiset ovat keskittäneet viestintänsä käytännön järjestelyt usein omaan viestintäyksikköönsä. Tiedottamisessa vaalitaan tasapuolisuutta, jolloin sama tieto pyritään toimittamaan samanaikaisesti kaikille medioille viestintäyksikön kautta. Yksikössä voi olla tiedotusvastaava, jonka päätehtävänä ei kuitenkaan ole tiedottaminen, vaan sitä hoidetaan oman toimen ohella.

Tiedottaminen ei yleensä tapahdu meidän omasta aloitteesta, että jotakin pitäisi saada julkisuuteen. Sen sijasta oma tiedotuksemme seu-

raa meidän juttujamme ja laatii tarvittaessa asiasta tiedotteen.

Tiedotamme aina samaan aikaan kaikille. Meillä ei ole suosikkeja emmekä tee *diilejä*.

Talossa on oma tiedottaja, jonka kautta kaiken materiaalin pitäisi mennä ulos. Tieto lähtee kaikille tiedotusvälineille samansisältöisenä ja yhtä aikaa.

Meillä on yhden luukun periaate eli substanssi tehdään osastoilla, mutta viestintä laittaa sen ulos.

Toimittajat käyvät aika säännöllisesti kirjaamossa kysymässä tietoa. Osalle tehdään ihan sopimuksen mukaan tulosteita järjestelmästäme.

Tiedottaminen ulospäin menee enemmän viestinnän kautta. Jos on jokin tärkeämpi asia, niin silloin ministerikin ottaa siihen kantaan.

Tiedottaminen on kaupunginjohtajan alaisuudessa olevan viestintäyksikön hoidossa. Viestintäoikeuksia ei ole kovin tarkasti rajattu, ja yksittäisillä viranhaltijoilla on oikeus kommentoida oman alansa asioita. Kaupunginsihteeri hoitaa esityslistoihin ja päätösluetteluihin liittyvän tiedottamisen eli lähinnä laittaa tiedon verkkoon.

Ulkoinen tiedottaminen voi olla myös hallinnon tehtäviä. Media voi ottaa suoraan yhteyttä virastopäällikköön ja kaupunginsihteeriin. Lau-takuntien toimintaa kommentoivat yleensä niiden puheenjohtajat. Usein kyselyt kohdistuvatkin esityslistoissa ja pöytäkirjoissa nimetyille henkilöille. Viranomaisen tiedottamisoikeutta ei ole useinkaan rajoitettu, eikä varsinaisesti ketään ole kielletty kommentoimasta oman asiantuntemuksensa rajoissa toimittajien kysymiä asioita. Monella viranomaisella onkin käytäntönä, että parhaiten tietävä myös tiedottaa asiasta, esimerkiksi valmisteluvastuussa oleva viranomaisen yksikkö tai yksittäinen viranhaltija suoraan omista hankkeistaan. Tiedottamisen on oltava pääsääntöisesti julkista, *on the record* -tyyliin.

Viestintäorganisaation tehtävänä on antaa syöttöjä, ei tehdä maaleja. Meillä ei ole *spokesman*-kulttuuria, jossa viestintä antaisi aktiivisesti lausuntoja eri asioista. Suomessa on vallalla anglosaksinen kulttuuri, joka mielestäni on ainoa oikea tapa: se, joka tietää, kertoo.

Hyvin harvoin on tullut eteen tilanne, jossa olisi pitänyt tarkistaa, saako puhua. Tällainen voisi olla, jos toimittaja soittaa jostakin talon sisäisestä asiasta, josta ei ole tehty linjauksia ja joka on hyvin poliittis-painotteinen. Tällöinhän se on ministerin vastuualuetta. Mutta noin yleensä aika vapaasti voi kertoa. Keskenäisistä asioista emme voi kuitenkaan sanoa muuta kuin miten ne etenevät ja koska ne valmis-

tuvat.

On lähdetty siitä, että se, joka asian parhaiten tuntee ja on valmistanut kertomuksen, olisi tietysti oikea taho siitä myös kertomaan.

Siitäkin on ohje, että periaatteessa epävirallista tietoa ei saisi antaa. Jos joku virastosta kommentoi jotakin asiaa, se on tehtävä omalla nimellä julkisesti.

Tiedottamisvelvollisuutta ei ole keskitetty mitenkään. Yleensä toimittajat ottavat yhteyttä suoraan asiaan valmistelevaan virkamieheen.

Eduskunnassa eduskuntainstituution viestintää hoitaa eduskuntatiedotus, jossa ovat mukana puhemiehet, valiokuntien puheenjohtajat, eri toimielinten puheenjohtajat ja täysistunto. Eduskuntatiedotus tiedottaa eduskuntainstituution asioista, eli täysistunnosta, valiokunnista, kansainvälisistä asioista, EU-asioista, puhemieheen, puhemiesneuvostoon ja jonkin verran eduskunnan kansliaan liittyvistä asioista kuten peruskorjauksesta ja hallinnon kehittämisestä. Eduskuntatiedotuksen rinnalla kulkee poliittinen viestintä, jota hoitavat eduskuntaryhmät ja kansanedustajat. Poliitiikan sisältöasioista puhuvat poliitikot ja virkamiehet hoitavat tiedottamisen juridiikasta ja menettelyistä.

Eduskunnan perusluonteeseen kuuluu moniäänisyys. Täällä on 200 päättiedottajaa eli kansanedustajaa, jotka kilpailevat keskenään myös tiedottajina.

Olen usein kuvannut työnjakoa sillä, että eduskuntatiedotus leipoo mahdollisimman tukevan kakkupohjan. Eduskuntaryhmät kuorruttavat sen ja kansanedustajat koristelevat.

Kunnallisessa tiedottamisessa tärkeimmäksi yksittäiseksi kanavaksi nähtiin media, jolle toimitetaan esityslistoja ja päätösluetteloita. Lisäksi asiakirjat liitteineen ovat nähtävillä internetissä ja kaupungin virallisella ilmoitustaululla. Kuntien isommat sektorit järjestävät medialle myös vapaamuotoisia tilaisuuksia, joissa esitellään päätettäviksi tulevia asioita.

Rakennusvirastolla on paljon lakisääteisiä tiedottamisvelvollisuuksia, kuten kaavoituskatsaukset. Kaavoituksesta on järjestettävä yleisötilaisuuksia, ja kaikkien kaavojen ajankohtainen tilanne on tarkastettavissa internetissä. Tästä myös toimittajat ovat antaneet kiitosta. Internet on muutenkin helpottanut monella tavalla viraston tiedotusta.

Osa tarkastuksista menee sitä kautta, että tehdään lehdistötiedote, josta STT kirjoittaa jutun. Voi olla, että joku toimittaja soittaa tai tehdään

tv-haastattelu, mutta yleensä mitään hirveää mediamylläkkää ei tule.

Lautakuntien tiedotus hoidettiin ennen niin, että sihteeri soitti kaikkiin soittopyynnön jättäneisiin medioihin ja kertoi jokaiselle erikseen lautakunnan päätökset. Nykyään sihteeri kirjaa päätöksiä koneelle jo lautakunnan kokouksen aikana ja ne julkaistaan internetissä heti kokouksen jälkeen. Toimittajat soittavat vain jos kaipaavat lisätietoja. Viranhaltijoiden päätöksistä ei erikseen tiedoteta, mutta koska ne tuodaan lautakuntiin tiedoksi, ja ne näkyvät myös pöytäkirjoista.

Pöytäkirjat ovat nähtävissä kaupungin virallisella ilmoitustaululla, virastossa ja internetissä. Näitä tullaan meille katsomaan äärimmäisen harvoin, mutta verkosta niitä seurataan aktiivisemmin. Netistä löytyvät myös talousseurannat, tulokortit, kävijäseurannat ja määrärahatilastot.

Meillä poliisin sisällä ovat ulkoisen tiedottamisen kanavina tiedotteet ja verkkosivut keskeisemmät. Sen lisäksi ovat tietysti haastattelu-lausunnot ja asiantuntijakommentit. Sitten on meidän omat lehdet. Ja jos nyt katsotaan poliisin verkkosivuja, niin siellä on kymmeniä uutisia joka päivä. Että määrällisesti se on kyllä aika valtaisa.

Julkisuuslaki määrittelee sen, mitä internetissä voidaan julkaista. Koska rakennuslautakunnan päätökset koskevat yksityisiä ihmisiä, mainitaan päätöksissä heidän nimensä ja muita tietoja. Kaupunginhallitus on tehnyt tämän takia päätöksen, että pöytäkirjat ovat netissä vain vuoden näkyvissä. Todennäköistä on kuitenkin, että asiaa joudutaan miettimään uudelleen, kun toimittajat haluavat nähdä myös yli vuoden vanhoja asiakirjoja.

Esitutkintalain mukaan tiedottamisoikeus ja -velvollisuus ovat tutkinnanjohtajalla. Tiedotusvastuusta sovitaan kuitenkin aina myös tapauskohtaisesti. Esimerkiksi surullisen kuuluisassa Kauhajoen kouluampumistapauksessa tiedotusvastuu oli tutkinnanjohtajalla Vaasassa. Myöhemmin tiedotusvastuuta jaettiin tapauksen massiivisuuden vuoksi osa-alueittain eri ihmisille.

Meillä on hajautettu periaate eli paikallisella tasolla poliisipäällikkö vastaa yksittäisenä virkamiehenä kokonaisuudesta. Käytännössä myös asiantuntijat tiedottavat osaltaan eli poliisin tapauksessa kenttäjohtaja tai yleisjohtaja, joka on virka-ajan ulkopuolella päivystysvuorossa. Tarvittaessa partiomiehetkin voivat antaa medialle lausuntoja.

Tutkinnanjohtaja lain mukaan vastaa ja hänen esimiehensä myös. Joskus vastaamassa saattaa olla isompi joukko, mutta tutkinnanjohtaja sopii ryhmän kanssa, ketkä puhuvat jos myllerrys on sen verran iso, että meitä on enemmän.

Tutkinnanjohtaja laati tiedotteen, jonka tiedottaja toimittaa medialle. Usein tiedotteet julkaistaan mediassa sellaisenaan, mutta joskus toimittajat saattavat kaivata tietoihin tarkentavia yksityiskohtia. Tutkinnanjohtaja saattaa tiedottaa tutkinnan alla olevasta asiasta suoraan medialle. Yleensä näin käy vain suuremman mittakaavan tapauksissa, kuten Jokelan ja Kauhajoen koulusurmista, joissa median tiedonjano oli loputon.

Meillä on tiedottaja, jonka kautta tiedotetaan, kun rikosasia on siinä vaiheessa, että asia voidaan laittaa julkisuuteen. Näin on esimerkiksi silloin, kun tutkinta päättyy.

Yleensä käytännössä asia menee niin, että tiedotteen jälkeen alkaa tulla soittoja. Toimittajat haluavat haastatella ja saada tutkinnanjohtajalta juttuunsa jonkin elävän lauseen.

Erityisesti tarkastuskertomuksista tiedottaminen miellettiin varsin yksitotiseksi. Kohteille itselleen tarkistuksista raportoidaan vuosittain, mutta asioista tiedotetaan vain tarvittaessa. Pääsääntöisesti kertomukset ovat julkisia ja usein ne ovat myös internetissä. Toiminnantarkastuksen kohteesta tehdään usein lehdistötiedote. Mielenkiintoisimmista saatetaan järjestää myös lehdistötilaisuus, joka usein poikii myös median yhteydenottoja. Toiminnantarkastajat vastaavat pääosin itse omia tarkastuskertomuksiaan koskeviin kyselyihin ja saavat tarvittaessa apua omalta esimieheltä.

Tiedotustoiminnan teknisestä kehityksestä huolimatta henkilösuhteiden merkitys miellettiin suureksi erityisesti viranomaisen saaman mediajulkisuuden kannalta. Hyvien suhteiden nähtiin ennen kaikkea helpottavan ”oikean tiedon” läpimenemistä mediassa. Henkilökohtaisten toimittajasuhteiden varjolla muita medioita ei kuitenkaan saisi vastaajien mukaan jättää tiedotuspimentoon.

Henkilökohtaisten suhteiden vaikutus korostuu lähinnä siinä, että hyvät suhteet helpottavat oikean tiedon läpimenoa toimittajan suuntaan. Suhteita on pyritty tietoisesti parantamaan järjestämällä mediavälle puoliksi asiapohjaisia, puoliksi huvittelupohjaisia mediapäiviä. Osanotto on ollut vaihteleva. Porukan saaminen liikkeelle on nykyään tosi vaikeaa, koska toimittajatkin ovat hyvin kiireisiä.

Tiedotusvälineitä kohdellaan tasapuolisesti. Asioitamme tarkkaan seuraavat toimittajat osaavat tehdä tarkempia kysymyksiä ja pyytää ai-

neistoja. *Embargolla* antamiseen vaikuttavat jonkin verran kokemukset siitä, miten kukin toimittaja tai väline on pitänyt siitä kiinni. Virkamiesten tietovuotoja on hyvin vähän.

Tietojen vaihto kuuluu tavallaan systeemiin kunnallisessa demokratiassa, en näe sitä kovin vaarallisena. Tosin ongelmaksi muodostuvat yritysyhteistyö esimerkiksi isoissa rakennushankkeissa, joissa liikkuu osapuolten välillä salassa pidettävää tietoa. Tällaiset tilanteet on aina ohjeistettava erikseen.

Voittopuolisesti kokemukset ovat olleet ihan mukavia ja luottamushenkisiä. Mukavia tilanteita on varsinkin kun toimittaja kyselee taustoja ja on hyvin perillä asiasta. Mutta jos toimittaja on kiinnostunut jostakin yksittäisestä asiasta, joka on vireillä tuomioistuimessa, niin silloin tietoa voidaan antaa enintään yleisellä tasolla, vaikka toimittajat haluavat enemmän kuin mitä voidaan sanoa. Jos toimittaja haluaa hyvän uutisotsikon, hän voi olla aggressiivisempi kuin pelkässä taustatiedon hakemisessa.

Tietovuotojen suhteen kyselyyn vastanneet organisaatiot tuntuivat jakautuvan kahteen joukkoon. Osa kieltää harrastavansa vuotamista ja toteaa tiedottavansa toiminnastaan medially tasapuolisesti ”antamalla uutiset kaikille tiedotusvälineille samanaikaisesti”. Tämäntapaista menettelyä on edesauttanut varsinkin teknistynyt tiedotejakelu. Osa viranomaisista tunnusti kuitenkin myös epävirallisten mediayhteyksien olemassaolon. Varsinaisten viranhaltijoiden sijasta tietoa on vuodettu kuitenkin pääsääntöisesti luottamushenkilöiden välityksellä. Median vetoapua on saatettu hyödyntää omien poliittisten päämäärien saavuttamisessa. Vaikka keinoja onkin tiedossa, vuotaminen miellettiin harvinaiseksi tiedottamiskäytännöksi.

Toisaalta eettisen rajan vetäminen taustalla vaikuttavan vuotamisen ja tavanomaisen tietojen vaihdon välille nähtiin vaikeaksi. Myös toimittajan ns. *ensiyön oikeutta* hankkimaansa tietoon on haluttu kunnioittaa. Viranomaisien toimintoja tarkemmin seuraavat toimittajat ovat osanneet tehdä tarkentavia kysymyksiä sellaisista asioista, joista viranomaiset ei ole suunnitelleet tiedottavansa laajemmin. Vaikka viranomaisien toimintoja säännöllisesti seuraavien toimittajien määrä on pieni, monelle heistä on syntynyt luonnostaan tavanomaista läheisemmät kontaktit yksittäisiin viranhaltijoihin.

Vuotamista esiintyy väistämättä jonkin verran isossa organisaatiossa, mutta sitä merkittävämpi ongelma on tiedon koordinoimaton julki-

seksi tulo. Kaupungin hallinnossa asiat tulevat julkiseksi tiptoittain, ensin ehkä lautakunnassa, seuraavaksi kaupunginhallituksessa ja lopulta vielä valtuustossa. Olisi reilumpaa, jos asian julkiseksi tuleminen olisi nykyistä helpommin sekä kaupunkilaisten että toimittajien havaittavissa. Tähän todennäköisesti päästäänkin vireillä olevalla asianhallinnan uudistuksella, sähköisellä kokousmenettelyllä ja siirtymisellä yhteen kaupungin yhteiseen kirjaamoon. Henkilökohtaiset toimittajasuhteet vaikuttavat yksittäisten henkilöjen kohdalla tietojen luovuttamiseen. Koko kaupungin kannalta kyse ei ole hyväksyttävästä asiasta, sillä tämä on joukkoviestimien eriarvoista kohtelua, ja se saattaa helposti heikentää kaupungin luottamusta toimittajien silmissä. Tässä on kyse jo vanhentuneesta ja asiattomasta menettelytavasta, jossa suosimalla valikoituja toimittajia aiheutetaan kaupungille selvää vahinkoa.

Tiedot vuotavat luottamushenkilötasolla, ei muuten. Johtavilla viranhaltijoilla on jonkin verran epävirallista ja luottamuksellista tiedotamista myös keskeneräisistä asioista. Yrityssalaisuuden tai muuten tietosuojan alaisiin asioihin liittyen ko. menettelyä ei käytetä.

Tietojen vuotaminen on aina kiusallista ja siksi niihin suhtaudutaankin vakavasti. Toimittajasuhteet vaikuttavat lähinnä siihen, miten helposti toimittajat lähestyvät. Henkilökohtaiset suhteet eivät saa kuitenkaan vaikuttaa siten, että tietoja annetaan vain joillekin toimittajille.

Viestintämme perustuu tasapuolisuuteen eli ministeriön viestintäyksikkö ei vuoda tietoja yksittäisille toimittajille. Tämä on myös periaate koko ministeriössä, mutta silloin tällöin on tilanteita, joissa asiakirjoja tai tietoja on vuodettu ennakkoon Helsingin Sanomille tai tv-uutisille, mutta selvitysyrityksistä huolimatta on jäänyt epäselväksi, mistä asiakirja on vuodettu. Useimmat asiat valmistellaan laajoissa valmisteluryhmissä, joihin kuuluu eri sektoreiden, ministeriöiden, puolueiden ja työmarkkinajärjestöjen edustajia.

Tämäntapaisessa isossa ja vapaassa yhteisössä tietoja liikkuu ja vuotaa herkästi. Koska omissa opiskelijoissa on paljon toimittajia ja henkilöstöllä on yhteyksiä kaikkiin mahdollisiin suuntiin, tiedot kulkevat vapaasti. Tuntuu kyllä, että vuotoja tapahtuu sekä hyvissä asioissa että helposti myös kielteisissä. Tuntuu, että pienistäkin epäkohdista ja harmeista halutaan kertoa mediassa mielellään. Ja myös hyvistä uutisista kerrotaan joskus tavallista näkyvämmiin silloin, jos se saadaan toimitukseen henkilökohtaisen vinkin kautta ennemmin kuin virallisista tiedotuskanavista. Tämän kyllä ymmärtää, se on tietenkin toimittajalle arvostetumpi tapa tehdä juttunsa, ikään kuin omana *skuuppina* ennemmin kuin sopulina.

Epävirallista tietovuotoa on todettu muutamia kertoja joidenkin henkilökuntaa edustavien luottamusmiesten tai henkilökunnan edustajien kohdalla varsinkin viime vuosina, kun erilaiset yritysjärjestelyt ovat aihe-

uttaneet epävarmuutta henkilöstön tulevaisuudesta. Edustajat ovat pyrkineet vaikuttamaan suoraan luottamushenkilöihin ja käyttäneet apureitaan lehdistössä tiedottamiseen ja yleisen mielipiteen muokkaamiseen omalle kannalleen myönteiseksi. Johtokunnan jäsenet yhdessä viiteryhmiensä joidenkin jäsenten kanssa ovat myös harrastaneet tiedon välitystä yrityksen asioista median avustuksella. Tarkoitus on ollut äänestäjäkunnan mielenkiinnon ylläpitäminen ja oman luottamushenkilöuran turvaaminen. Nyt uusin hallitus/johtokunta lienee varovaisempi, kun pari vuotta sitten jouduttiin johtokunta vaihtamaan tietovuodon seurauksena.

Yksi tapa järjestää vuoto on laittaa asiakirja roskikseen, josta toimittaja voi sen sitten noukkia itselleen.

Vuodot eivät varmaan ole olleet tahallisia. Ilmapiirimme tekee ihmiset varovaisiksi.

Mediakritiikki

Raflaava toiminta

Mediasuhteiden myönteisestä yleisvaikutelmasta huolimatta monelle haastatelluista viranomaisista oli kertynyt satunnaisia kokemuksia myös median ylilyönneistä. Niillä viitattiin median tekemään revitteilyyn asioiden julkistamisessa. Asioiden merkitystä on liioiteltu tai faktojen puuttuessa tietoja on julkistettu yksioikoisesti pelkkien arvelujen pohjalta.

Joissakin tapauksissa olisin tietysti toivonut, että kerrottu asia olisi muotoiltu hieman toisin. Otsikointi esimerkiksi pyritään tietysti aina tekemään myyväksi. Siinä korostetaan irrelevantteja asioita, ja monesti itse asia saattaa jäädä muun raportoinnin varjoon.

Julkisuus on mennyt neutraalimpaan suuntaan. Välillä on ollut aikoja vastakkainasettelua. Jos olemme jotakin mieltä, niin toimittajat haluavat etsiä jonkun, joka on vahvasti eri mieltä, koska muuten juttua ei synny. He mielellään etsivät tällaisia asetelmia. Mutta sitähan ne haluavat, riitaa, ei ainoastaan organisaatioiden vaan myös henkilöiden välille.

Median pitäisi muistaa, että käsiteltävistä asioista ei ehkä ole vielä

välttämättä päätetty. Poliisi voi vasta epäillä, eikä ole oltu oikeudessa. Emme halua asettaa syyttäjiä hankalaan asemaan sillä, että joku poliisista olisi asiasta jotakin muka jo päättänyt.

Lehdistötiedotteissakin saattaa olla tylsä otsikko, mutta kun STT tekee siitä jutun, otsikko on heti räväkempi puhumattakaan siitä jos jutun tekee maakuntalehti. Joskus täällä pieni ihmetyksen aihe se, miten se otsikko nyt tuollaiseksi muuttui.

Monessa mediakritiikkiä käsittelevässä kommentissa oli aistittavissa viranomaisten selkeä näkemys median ja viranomaisten erilaisista pelisäännöistä ja jopa täysin vastakkaisista intresseistä.

Miten sen nyt näitisti sanoisi. Poliisin ja median intressit ovat vähän erilaiset. Ymmärrän, jos media haluaa tietää asiat reaaliajassa ja että toimittajien kuuluu olla paikalla. Meidän tärkein intressimme on kuitenkin se, miten vaaratilanne saadaan pois päiväjärjestyksestä. Ensimmäisenä mielessä ei ole tiedottaminen, vaan sen aika tulee sitten myöhemmin. Medialta tulee koko ajan takkiin siitä, miksi poliisi ei kertonut tästä ja tuosta.

Kun käsillä on kuuma aihe, median on tavallaan pakko kirjoittaa siitä. Kun toimittajille tulee hirveä tiedontarve, he kaikki ottavat yhteyttä ja pyytävät ainakin kommentteja. Siinä sitten saa sanoa monta kertaa, etten kommentoi.

Voi olla aikalailla inttamistä, jos haluan sanoa jotakin vähän ympäripyöreästi. Sitten asiasta intetään useamman kerran. Välillä pitää sanoa, että usko nyt, tästä ei voi puhua.

Toimittaja on saattanut lähestyä jotakin asiaa peiteltymin juridii-kan kautta. Jos esimerkiksi joku julkisuuden henkilö on ongelmatilanteessa, juridiikkaa kysytään yleisemmällä tasolla, eikä suoraan kerrota, että ollaan sillä ja sillä asialla. Joskus se paistaa hyvinkin selvästi läpi, millä asioilla toimittaja on.

Esimerkiksi tarkastuskertomusten pääsisältöä on saatettu muuttaa korostamalla mitättömien pikkuseikkojen merkitystä ja vääristämällä asioiden painotuksia.

Valtion taloudentarkastusvirasto on kirjoitettu ainakin 30:llä eri tavalla.

Ymmärrän, jos toimittaja katsoo, että jokin hänen valitsemansa asia voi kiinnostaa lukijoita. Siinä kuitenkin nostettiin esiin tarkastuksesta

ihan älyttömän pieni osa.

Journalistien nähtiin aika ajoin turvautuneen jopa asioiden tarkoituksenhakuisiin kärjistyksiin. Tapahtumista ja tilanteista pyritään korostamaan negatiivisia piirteitä, tarvittaessa vaikka väkisin.

Esimerkiksi – tämä on jo kauan aikaa sitten – tilintarkastuksen yksikkö teki meillä tutkimuksen nimeltä *Johdon elämäntapa*. Se kosketti muun muassa virka-autojen käyttöä ja tämän tyyppisiä asioita. Kun siitä ei saatu oikein mitään irti, alkoi toimittajien vääntö, etteikö siitä saisi nyt jotain kielteistä. Tilanne oli kamala, kun mitään sellaista siinä ei ollut.

Surkuhupaisin esimerkki tästä ovat edustajien taksikulut, jotka hoidetaan kansliassa eduskunnan puolelta. Media käy kerran vuodessa läpi kaikki taksikuitit. Ikävä esimerkki eduskunnan on myös eduskunnan 100-vuotisjuhlat ja niiden rahankäyttö. Nyt kun Niinistö on puhe mies, rahankäyttöä täytyy suunnitella entistä enemmän.

Saa olla aika varuillaan siitä, mitä suustaan päästään, millä tavalla sanansa sovittaa. Joskus toimittajilla on tarve iskeä kiinni pienempiinkin yksityiskohtiin.

Oma ongelmansa ovat juttujen virheelliset asiayhteydet. Esimerkiksi televisiojutuissa haastateltavien kommentteja saatetaan leikata ja esittää niin, että alku-peräinen asiayhteys muuttuu. Annettuja kommentteja voidaan tulkita tällöin eri tavoin.

Tulee pieniä väärinkäsityksiä tai sanottua jotain tavallaan väärin. Etenkin tv-puolella juttu saatetaan leikata väärin.

On tapahtunut myös sellaista, että sanomakseni on kirjoitettu jotta-kin, mitä en ole sanonut. Se on haitannut rikosten selvittelyä.

Yksittäisenä ongelmakohtana mainittiin median jo lähtökohtaisesti puolueellinen asenne tiettyjä viranomaisia ja niiden toimintoja kohtaan. Tämä näkyy tiettyjen viranomaisten tarkoitushakuisena syyllistämisenä. Toimittajien jutuissa miellettiin olevan jopa kostomentaliteettia.

Media ei keskity siihen, mitä on tapahtunut, vaan nyt haetaan syyllistä. Kirjoituksissa heijastuu asenne, jonka mukaan viranomaiset tekevät asiat huonosti.

Parin viime vuoden aikana kirjoittelu on ollut asiallisempaa, mutta aikaisemmin jutut olivat värittyneempiä, kielikuvallisia ja jopa alatyylisiä. Varsinkin terveydenhuolto on herättänyt kuumia tunteita.

Joskus jutun teossa tuntuu olevan selkeää tarkoitushakuisuutta. Toimituksissakin on esimies- ja päätöksentekojärjestelmä kuten muissakin työpaikoissa, eikä yksittäinen toimittaja voi olla raportoimansa asian suhteen riippumaton tekijä tai ratkaisija.

On tärkeää, että toimittaja pitää päänsä kylmänä, eikä ala kostamaan kenellekään lehtensä välityksellä. Medialla on suuri valta, toimittajalla on valta myös mollata.

En ollut ainut, jota se toimittaja ahdisteli täällä. Hän otti silloin meidän koko viraston oikeasti kohteekseen ja soitteli koko viraston henkilökunnan läpi ja kyseli asioista.

Viranomaisten ja toimittajien välillä nähtiinkin olevan sovittamaton ero. Siinä missä viranomainen haluaisi asioista kerrottavan varovasti ja täsmällisesti, toimittajat haluavat jutuistaan helposti pureskeltavia. Tämä on omiaan luomaan hankausta suhteisiin.

Itselleni on kynnys vastata johonkin asiaan, josta en tiedä. Virkamiehen on todella vaikea vastata, kun asiat ovat monialaisia. Toimittaja taas voi tajuta, ettei virkamies halua sanoa asiasta yhtään mitään.

Toimittajien asiantuntemus

Vaara ylilyönteihin julkisuuden suhteen syntyy varsinkin jos toimittaja ei ole ymmärtänyt riittävästi viranomaisen toimintoja ja niille asetettuja velvoitteita.

Toimittajat voivat nähdä jonkin ongelman viranomaisen toiminnassa varsinaiseksi katastrofiksi, vaikka viranomaiselle itselleen ongelma voisi olla enintään tavanomainen tai huomautuksen arvoinen.

Merkittävä osa haastatelluista viranomaista mielsikin toimittajien asiantuntemuksen käsittelemiään aiheita kohtaan varsin heikoksi. Kysymyksenasettelu on ollut jäsentymätöntä ja käsiteltävien asioiden taustat ovat jääneet usein selvittämättä. Edes toimittajien yhteiskunnallinen tuntemus ei ole aina ollut riittävää. Heille on saatettu joutua avaamaan viranomaisen perustehtäviä tai selittää käsiteltävinä olleita asioita paikoin alusta lähtien.

Kun ajatellaan koko kaupungin taloutta, niin toimittajien osaaminen on aika ohutta. Kuntalaisille saattaa jäädä jostakin asiasta liian negatiivinen tai kokonaan virheellinen käsitys.

Joskus lehdissä on kirjoittelua, josta tulee pakosti mieleen, ovatkohan toimittajat koskaan käyneet yhteiskuntaopin tunneilla.

Väärinymmärryksiä tulee. Joillekin toimittajille pitää asiat selittää ihan alusta asti, eikä sittenkään vielä välttämättä tule ymmärretyksi. Ministerien käyttämä kieli on usein erilaista siitä mitä valtaväestö ja media käyttävät.

On tullut puheluja, jotka on aloitettu tyhjästä. Kun juttu on saatu tarkastettavaksi, on huomattu, että ahaa, eipä viesti ole mennyt perille. Sitä on sitten saanut korjailla aika paljon.

Lähinnä ongelmana on se, etteivät toimittajat tiedä, mihin soittavat. Itse asiassa aina ei edes tiedetä sitä, mitä kysytään. Voi mennä puolikin tuntia kun joudun miettimään, kenellä laitan tämän puhelun eteenpäin. En voi sanoa toimittajalle, että ”mieti, kuule, nyt asiiasi uudestaan ja soita sitten kun tiedät, mitä haluat”. Kun täällä nappaa puhelimen, pitäisi jak-saa muistaa, että edustaa koko taloa ja antaa siitä ulos tietyn mielikuvan.

Yleensä erikoistoimittajat tuntevat oman alansa yleistoimittajia paremmin. Tämä on näkynyt myös tehdyn työn jäljessä.

Osa toimittajista on enemmän ammattitaitoista ja osa taas vähemmän. Osa tietää enemmän jutusta, josta kirjoittaa, osalle taas kaikki pitää selittää alusta asti.

Kritiikki mediaa kohtaan liittyi usein myös kerrottujen asioiden taustoitamiseen. Uutisaiheet saattavat valikoitua liian heppoisiin perusteisiin ilman tarkempia taustaselvityksiä. Muutamat haastatelluista ihmettelivätkin journalistejä, jotka uskaltavat kirjoittaa uutisia ”tyhjästä” tunte-matta kovinkaan tarkasti kerrottavan asian taustalla vaikuttavia faktoja. Esimerkiksi kansalaisten jokapäiväiseen elämään vaikuttavien tärkei-den asioiden julkistaminen jää usein henkilö uutisten jalkoihin.

Kysytyjä asioita ei ole oikein mahdollista kommentoida, jos ne on ymmärretty väärin tai jos jokin vähemmän tärkeä asia on nostettu julkisuuteen. Kentältä tulee joskus palautetta siitä, mitä media nostanut esiin esimerkiksi jonkin lautakunnan tai sektorin toiminnasta. Henki-löstö kokee julkisuuden aikamoisena paineena omaa toimintaa koh-taan.

Joskus uutisointia ja tiedottamista häiritsee se, että poliisi-alkuisella otsikolla myös myydään juttua, vaikka medially onkin oikeus asioiden kriittiseen tarkasteluun ja virittää asioista laajempaa keskustelua.

Toimittajat eivät välttämättä täysin ymmärrä käsittelemäänsä asiaa. On surullista, miten heikoilla eväillä toimittajat ovat liikkeellä. Heillä on tarve tehdä juttu asiasta, jossa ei oikeasti ole jutun juurta. Halutaan haastatteluja asioista, joista ei ole mitään kerrottavaa.

Taustoittamista voisi olla enemmän, mutta ei ehkä voida puhua täydellisestä perehtymättömyydestä, vaan siitä, että kaikkia näkökulmia ei ole tuotu esille.

Kesällä kun on hiljaista, on hirveä tarve repiä juttuja ihan ufo-aiheista. Silloin kaivellaan meidän vanhoja tai vasta-alkaneita hankkeita ja pyydetään niistä kommentteja. On harmillista, että pyydetään kommentteja asiaan, johon ei ole oikeasti kauheasti kommentoitavaa. Me kuitenkin haluaisimme olla avoimia.

Parhaita huonoja esimerkkejä toimittajien työstä ovat olleet laajaa julkisuutta saaneet tapahtumat, joissa ei näemmä ole sallittu minkäänlaista itsekritiikkiä.

Toimittajakunta oikeastaan hyvin vähän seuraa eduskunnassa käsiteltävien asioiden sisältöä. Julkisuudessa seurataan paljon pintakuuhuntaa ja tietysti kaikkea, mikä liittyy poliitikkojen yksityiselämään. Usein asiat tai hankkeet, jotka vaikuttavat oikeasti kansalaisten elämään, menevät medialta täysin ohi. Esimerkiksi maatalouspolitiikan kokonaisuudistuksessa oli konkreettisesti kyse niin maanviljelijöiden tulotasosta kuin ruuan hinnastakin.

Julkisuudessa oli vähän aika sitten juttu Helsingin laitoksen palomiesten kuolleisuudesta ja siitä, että heillä oli alhaisempi kuolleisuusikä kuin keskivertoväestöllä. Semmoinen selvitys oli auliisti julkaistu. Kun soitin laitokselle ja kysyin selvityksestä, kävi ilmi, että varsinaista selvitystä ei oikeastaan oltu vielä tehty. Oli olemassa vain joitakin Excel-taulukoita. Asia oli vähän heppoisesti otettu uutiseksi.

Toimittajien käyttäytyminen

Merkittävä osa viranomaisten esittämästä mediakritiikistä kohdistui toimittajien epäasialliseen käyttäytymiseen varsinkin suurissa ja huomiota herättävissä jutuissa. Toimittajien harkintakyky näyttäisi kommenttien mukaan pettäneen varsinkin kriisitilanteisiin liittyvässä tiedonhankinnassa. Etiikan rajoja venytellään ja asianosaisten yksityisyys tulee loukatuksi kun toimittajat kokeilevat, mitä kaikkea he voivatkaan tehdä jutun aikaansaamiseksi. Toimittajan lähestymistapa on usein hyökkäävä, ja ensimmäi-

set kysymykset esitetään tyyliin ”miksei asiasta ole tiedotettu” tai ”mikset kommentoi”. Uutisissa saatetaan laittaa sanat haastateltavan suuhun.

Kuvottavinta on ollut seurata shokkitilassa olleiden ihmisten haastatte-luja tai täysin asiaankuulumattomien ihmisten kannanottojen välittämistä maailmalle.

Eri medioiden kanssa yhteistyö on erilaista. En pysty yksilöimään mitään, mutta iltapäivälehdet eivät ole aina pahimpia, vaikka niin luullaankin. Ylilyöntejä tulee muualtakin. Jokela oli hyvä esimerkki. Ulkomaisten medioiden kanssa kävi niin, että osa toimittajista pukeutui lääkäreiksi ja meni kriisikeskuksiin jututtamaan järkyttyneitä ihmisiä. Suomalainen media hoiti sen kisan ulkomaalaisiin nähden paljon siistimmin.

Vaativien tilanteiden yhteydessä on tietysti sattunut rajojen venytte-lyä ja koeteltu, että mitä kaikkea voi tehdä. Varsinkin Jokelassa syntyi ylilyöntejä, esimerkiksi tekijän kotiin oli yritetty mennä.

Jos toimittaja saa tietää, että jokin asiakirja on salainen, niin se kiinnostaa enemmän kuin julkinen. Jos asiakirjassa on jotakin mielenkiin-toista, niin sen vuotaa joku, jolla on vuotamiseen oma intressi.

Toisinaan toimittajat ottavat yhteyttä yksittäisiin viranhaltijoihin ja yrittävät onkia ”jotakin uutisoinnin arvoista”. Viranhaltijat kokevat tä-mäntäpaaisen toiminnan lähinnä oman työaikansa tuhlaamiseksi.

Ongelmia ei ole, paitsi jos valmistelu on niin varhaisessa vaiheessa, ettei siitä ole mitään kerrottavaa. Tilanne on silloin aidosti auki, vaikka toimittajat yrittävätkin lypsää tietoa enemmän kuin olisimme valmiita kertomaan. Joskus tulee kysymyksiä, joissa mennään asioiden edelle.

Toimittajat lähtevät varsin usein siitä, että heillä on oikeus saada tie-toja ja siihen liittyen myös oikeus saada tarvittaessa henkilöitä kame-ran eteen. Kyllä me pyydetyt tiedot annamme, mutta meillä ei tosiaan ole tarvetta tuhllata aikaamme ja hermojamme siihen, että yrittäisim-me löytää jutun juurta toimittajille, jotka eivät kerta kaikkiaan itse kek-si mitään omaan 20 minuutin ajankohtaisohjelmaansa. Eli tehdäksem-me [itse] juttua jostain tyhjänpäiväisestä.

Tilanteessa, jossa jonkin asian hoitaminen ei ole vielä edes alkanut, toimittajat kuvittelevat, että siitä voitaisiin kertoa jotakin. He eivät tah-do millään uskoa, että tietoa vain ei ole. Eli he koettavat vaan lypsää jotakin ja käyttävät siihen eri konsteja. Julkisuuslain lähtökohta on kui-tenkin se, ettei ole velvoitetta kertoa kaikkea.

Lähes jokaisen haastateltavan vastauksissa nousi esiin tuntemus median kiihtyneestä uutiskilpailusta. Reaaliaikaisen uutisoinnin vaatimukset ovat vaikuttaneet esimerkiksi KRP:n viranomaistoimintoihin. Toimittajien yhteydenottoja tulee nyt aiempaa runsaammin, ja kaiken lisäksi pyydetyt tiedot halutaan heti. Lisäksi jokainen toimittaja haluaa juttuunsa jonkin oman yksityiskohdan tehdäkseen siitä vetävämmän.

Pintaraapaisuja tulee kun on kiire ja pitää edetä nopeasti.

Samoilla minuuteilla kun työntää tiedon ulos, se on jo mediassa. Jos toimittajat saavat tietää jostakin mielenkiintoisesta asiasta, he haluavat kaiken tiedon heti. Kiitettävän hyvin olemme pystyneet kuitenkin sopimaan heidän kanssaan, jos meillä on joskus tarvetta saada jokin tieto ulos vasta tietyssä aikana. Jos kuitenkin toimittaja on itse saanut jotain selville, hän kyllä pitää tiukasti kiinni etulyöntiasemastaan ja haluaa vahvistusta tiedoilleen.

Kilpaillaan siitä, kuka saa ensimmäisenä kertoa jotakin. Kyse voi olla muutamista minuuteista. Ei riitä, että lehti ilmestyy seuraavana päivänä tai uutiset illalla, vaan asiasta on kirjoitettava verkossa heti.

Yhteistyö toimittajien kanssa on muuttunut täysin viiden viime vuoden aikana. Paine nopean tiedottamisen suuntaan on mennyt vähän överiksi. Kaikilla on kova kisa siitä, kuka saa ensimmäisenä omille nettisivuille jotain mitä muilla ei ole. Silloin meilläkin on puhelimet tukossa.

Reaaliaikaisuus on iso juttu ja se, että mennään suoraan tapahtumapaikalle ja tehdään se juttu heti.

Toimittajat itse ovat perustelleet viranomaisille tekemiään virheitä omilla kiireillä. Tämäntapaiset selitykset eivät kuitenkaan ole haastateltujen viranomaisten mielestä aina uskottavia. Toisaalta toimittajien kiire on lisännyt myös viranomaisten kiireitä asioiden tiedottamisessa.

Ymmärrän, että kiire on hirvittävä, ja juttuja pitäisi saada aikaan tuoreina ja nopeassa aikataulussa. Mutta se valmistautuminen, että tietää, mitä kysyä olisi kohteliasta lähdeäkin kohtaan.

Valtaosasta näkee, että toimittajalla ollut kiire. Toimittajat, jotka tekevät juttunsa lehdistötiedotteen pohjalta, tekevät niistä välillä aika pinnallisia. Toisaalta on hyviä erikoistoimittajia, jotka tietävät asioista. Tuntuu hyvältä, jos toimittaja on paneutunut asiaan ja ymmärtänyt sen oikein.

Tiedottamisestakin on tullut hektisempää. Ennen oli aina aikaa vähintään seuraavan aamun lehteen.

Ylipäätään medioilla nähdään olevan suuria eroja. Osa niistä nähtiin “maltillisiksi” ja “asiallisiksi”, mutta osa aktiiviseksi, jopa liiankin aggressiiviseksi.

Laatumedioiden, kuten TV1:n ja Helsingin Sanomien kanssa on helppo toimia ja pelata. Jotkut toiset väittävät heppoisin perustein joutain ja piikittelevät tutkinnanjohtajaa siitä, jos eivät ole saanut tarpeeksi tietoa. Toimittajien voimakas tenttaaminen ja välillä jopa uhoava käytös on silmiinpistävää välillä.

Uutisointi on eri medioilla erityyppistä. Otsikkotasolla iltapäivälehtien uutisointi on joskus harhaanjohtavaa, vaikka useimmiten sisältö kuitenkin kertoo, mistä on kysymys.

Muutamissa kommentteissa viranomaiset vertailivat Suomen ja sen naapurimaiden medioita. Suomalainen media sai näissä kiitosta muita asiallisemmasta toiminnastaan.

Olen usein keskustellut toimittajien kanssa siitä, missä menee eettisyyden raja. Esimerkiksi Kauhajoen tapauksessa ruotsalaiset toimittajat kävivät haastattelemassa shokissa olevia omaisia. Osa heistä naamioitui lääkäreiksi ja kriisityöntekijöiksi. On moraalitonta, että kriisikeskukseen mennään näin kalastelemaan tietoja.

Olen seurannut muita pohjoismaalaisia medioita. Siellä poliisin tiedottaminen on paljon avoimempaa, esimerkiksi tutkinnasta kerrotaan kaikki. Se ei kuulu kuitenkaan meidän tyylimme.

Olemme ehkä liikaakin luottaneet siihen, tai sanotaanko, että emme ole miettineet ihan loppuun asti, mitä sanomme tai olemme kuvitelleet vain juttelevamme toimittajan kanssa.

Avoimuuden puute

Haasteltavat kritisoivat toimittajien työssä myös avoimuuden puutetta. Viranhaltijoille on esimerkiksi saatettu jättää kertomatta se, että hänen ja toimittajan välinen keskustelu liittyykin uutisen tekoon. Haastatte-luja ei ole myöskään aina toteutettu alunperin sovitulla tavalla. Joskus toimittaja on ilmoittanut kysyvänsä tietoja epävirallisesti ja vain tausta-aineistoksi, mutta onkin julkaissut ne jutussaan. Ennen jutun julkaisemista haastateltaville ei ole aina myöskään kerrottu riittävästi tulevan

jutun kytkennöistä ja laajuudesta.

Toimittajat eivät kovin selvästi ilmoita mihin tarkoitukseen haastatelu tulee. Toisaalta virkamies tajuaa kyllä, että kaikki puhuttu voi tulla lehteen. Joskus kuitenkin hämmästyä, kun juttuun onkin poimittu omista kommentteista jotakin epäolennaista.

Mahdollista on, että kokematonta haastateltavaa käytetään hyväksi. Kyllä se pitäisi ottaa huomioon, jos joku ei ole ihan ammatissaan antamassa tietoa. Toisaalta mitään ideaa ei ole sellaisessakaan tiedottamisessa, jossa luetaan paperista mitä sanotaan. Jos siitä ei lopulta tule mitään lisää toimittajalle, niin se on yhtä tyhjän kanssa.

Toimittajat saattavat soitella useita kertoja ja ”kierrättää” tietoa. Näin he koettavat saada kommentteja asioihin, joiden yhteyttä haastateltavat eivät tiedä, vaikka voivatkin aavistella. Yleensä suuria vaurioita ei synny, jos pystyy omalta osaltaan olemaan asiassa selkeä ja tiukka.

Tarkastajamme oli kerran tv-haastattelussa. Hänet oli kutsuttu puhumaan ihan muusta aiheesta, ja tarkastaja oli vielä erikseen muistuttanut, että tätä asiaa ei sitten oteta esiin, että puhutaan vain siitä, mistä on sovittu. Viimeiseksi hänelle näytettiin, että kamera laitettiin kiinni, mutta se jäikin päälle ja viimeiseksi lauseeksi jätettiin ilmaan leijumaan kysymys siitä kielletystä asiasta ja näytettiin tarkastajan lievästi hölmöystynyt naama. Se oli aika sikatemppu, jos saa sanoa näin ihan suoraan. Mielestäni se oli erittäin epäeettinen teko, koska kertomuksessa ei ollut mitään negatiivista ja siitä sai juuri sen kuvan, mitä ei oltu haluttu antaa.

Joskus virkamiehiä on moitittu tiedotushaluttomuudesta ja sulkeutuneisuudesta. Silloin pitäisi vaan lähteä siitä, että olisi luottamukselliset välit ja kumpikin tietäisi, mihin tietoa käytetään. Tietysti on ollut välillä omaa hölmöyttäkin siinä, että kun toimittaja soittaa, niin ei aina ymmärrä, että hän tekee asiasta juttua.

Haastateltavana oleminen vaatii pidättyvyyttä ja viileää harkintaa, jotta kykenee saamaan sanomansa siihen muotoon, mitä itse pitää asianmukaisena.

Joskus toimittajia kiinnostaa faktoja enemmän viranhaltijan henkilökohtainen näkemys. Sen sanominen voi olla kuitenkin ongelmallista, koska tämä on ryhmätyötä, eikä kenenkään mielipide yksin paina. Kun aamutelkkareissa piti käydä Jokelan jälkeen, niin ennen lähetystä sovittiin kysymykset, mutta lähetyksessä tömäytetäänkin ihan eri kysymykset eteen. Että raflaavaahan siitä yritetään tehdä.

Ainoa, josta olen hyvin pahoillani, on se, ettei *embargoja* kunnioiteta. Niitä rikkovat niin radio- kuin lehtitoimittajatkin. Mielestäni embargo on embargo ja sitä ei rikota. Kaikkien pitäisi olla samalla viivalla.

Medialle on tyypillistä korjata tekemänsä virheet niin että kirjoittavat asiasta uuden jutun tarkemmilla faktoilla. Viranomaiset kokevat tällaisen virheellisen ensijulkisuuden kuitenkin itselleen epäreiluksi. Esimerkiksi poliisi ei tutkimustensa takia aina pysty vastaamaan itseensä liittyviin virheellisiin tietoihin. Lisäksi viranomaisille tuo omia paineitaan myös median internetissä synnyttämät, itseään koskevat kriittiset kansalaiskeskustelut.

Toimittajat saattavat suhtautua välinpitämättömästi myös haastattelujen tarkistusten yhteydessä esitettyihin virheiden oikaisuihin. Asiavirheen korjausta pyydetessä toimittaja on esimerkiksi saattanut väittää, ettei mitään korjattavaa ole, koska kyse onkin toimittajan omasta mielipiteestään, joka on ”oikea”.

Tieto mediassa ei välttämättä ole sinnepäinkään. Kun media myöhemmässä vaiheessa huomaa tekemänsä virheet, sen ei tarvitse niitä selitellä. Se vain kirjoittaa asiasta uudelleen.

Myöhemmät oikaisutkaan eivät saa minkäänlaista media-arvoa. Ne eivät mene läpi tai ne kuitataan pienellä.

Lehdet kirjoittavat aika herkästi omien arvelujensa pohjalta. Ne voivat korjata virheensä tekemällä seuraavaksi samasta asiasta paikkansa-pitävämmän jutun.

Moni viranomainen haluaisi korjata vain itseään koskevat isommat virheet. Pienemmät virheet halutaan unohtaa, varsinkin jos niitä on paljon. Viranomaiset eivät välttämättä ota yhteyttä varta vasten virheiden korjaamiseksi, vaan ne voidaan ottaa puheeksi esimerkiksi seuraavan kerran kun ollaan yhteydessä jutun kirjoittaneeseen toimittajaan.

On sattunut muutamia tapauksia, joissa oli noussut hirveä halu ruveta oikaisemaan jotakin uutista. Mutta eivät ne asiat siitä pääsääntöisesti enää oikene. Eilisen päivän lehti on aika vanha jo. Jos asiaan palataan viikon päästä, niin kukaan ei tiedä siitä mitään.

Aineistojen julkisuus

Julkinen ja ei-julkinen aineisto

Viranomaiset hallinnoivat runsaasti erimuotoisia dokumenttiaineistoja, josta voi olla erittäin hankala saada kattavaa kokonaiskuva. Aineistojen käyttötarkoitukset riippuvat viranomaissektorista ja sen toiminnoista. Aineistot voivat liittyä valmisteluun, päätöksentekoon, kirjeenvaihtoon, oman toiminnan ohjaukseen ja kehittämiseen, talouden seurantaan, tutkimustoimintaan, sisäiseen ja ulkoiseen viestintään, markkinointiin tai esimerkiksi oman toiminnan dokumentointiin historian tallennusta varten.

Talous- ja toimintasuunnitelmat, tutkimukset, selvitykset, strategiat ym. julkaisut, toimintakertomukset, kuntien edustajainkokouksen, maakuntavaltuuston, maakuntahallituksen, tarkastuslautakunnan, maakunnan yhteistyöryhmän ja YVA-ryhmän asialistat ja pöytäkirjat sekä viranhaltijapäätökset, organisaation sisäisten työryhmien asialistat ja pöytäkirjat ja muistiot, diarioidut kirjeet, lausunnot ja kannanotot, tiedotteet, esitteet, historiikit ja kuvateokset, kirjanpidon dokumentit, maakuntasuunnitelmat, maakuntaohjelmat, maakuntaohjelman toteuttamissuunnitelmat, maakunnan yhteistyöasiakirjat, EU-ohjelmien asiakirjat, hankeasiakirjat, maakuntakaavaan liittyvät dokumentit

Hallituksen tai johtokunnan ja eri toimikuntien pöytäkirjat, toimitusjohtajan tai hallinnon kirjeenvaihto.

Asiakirjat, mietinnöt, tutkimusraportit.

Diaarit, kunnanhallituksen ja valtuuston esityslistat ja pöytäkirjat.

Esitykset, käsikirjat, ohjesäännöt, menettelytapaohjeet, varomääräykset, lausunnot, koulutusohjeet, organisaatiokaaviot.

Ministeriölle saapuneet lausuntopyynnöt ja ministeriön lausuntoasiakirjat, hankkeiden suunnitteluasiakirjat ja muut hankkeen työskentelyasiakirjat, valtioneuvoston esittelyyn menevät asiakirjat, säädösvalmisteluun liittyvät asiakirjat, kansalaiskirjeet ja vastaukset kansalaisten kirjeisiin, ministeriön johtamiseen liittyvät asiakirjat, EU-asiakirjat, joilla valmistellaan Suomen kannanottoja, henkilöstöpolitiikkaan liittyvät asiakirjat, kansanväliseen yhteistyöhön liittyvät asiakirjat, tulosohjaukseen ja toiminnan ja talouden suunnitteluun liittyvät asiakirjat, määrärahoihin ja hankkeisiin liittyvät suunnittelu-

hakemus- ja päätösasiakirjat, valvontaan liittyvät asiakirjat, tiliasiakirjat, hankinta-asiakirjat, verkkopalveluun arkistoidaan verkkosivujen lisäksi julkaisut, lehdistötiedotteet, uutiset sekä erilaisten neuvottelukuntien pöytäkirjat.

Tutkimus- ja kehitysrahoitukseen ja teknologian tiedotukseen liittyvät painetut ja sähköiset aineistot.

Tarkastuskertomukset työpaikkatarkastuksista, tapaturmaselostukset, velvoittavat päätökset.

Ei-julkinen viranomaisaineisto liittyy useimmiten asiakirjoissa käsiteltävien henkilöiden yksityisyyteen, terveystilaan tai taloudelliseen asemaan. Kyse voi olla myös laajemmista organisaatioiden liikesalaisuuksista. Joskus asioiden salassapito voi olla olennainen osa viranomaisen toimintoja. Esimerkiksi puolustusvoimissa ei-julkiset tiedot liittyvät puolustuskykyyn, valmiusvarautumiseen ja kansalliseen turvallisuuteen.

Viranomaiset korostavat olevansa varsin tarkasti selvillä oman toimintansa julkisuuden ja salassapidon välisestä suhteesta, mistä johtuen rajanveto julkisten ja ei-julkisten aineistojen välillä onkin pääsääntöisesti helppoa. Henkilötietolain määräykset ovat kuitenkin mutkistaneet merkittävästi julkisuuden arviointia ja osittain jopa vaikeuttaneet julkisuusperiaatteen toteuttamista. Rajan vetäminen on aiheuttanut ajoittain ongelmia myös julkisten liikelaitosten kohdalla. Vaikka niiden toiminta on periaatteessa julkista, toimintoihin sisältyy usein myös salassa pidettäviä talousasioita.

Rajanvetoa julkisuuden arvioinnissa käydään lähinnä siitä, milloin päätöksen tekoon liittyvä yksittäinen valmisteluaineisto muuttuu julkiseksi. Varsinkin suunnittelussa tehdään paljon ratkaisuja, joita ei voida sellaisenaan julkistaa. Viranomaisten pyrkimyksenä on valmistaa ainakin osasta luottamuksellista aineistoa myös julkinen versio. Ylipäätään rajanveto julkisen ja ei-julkisen välillä tehdään tapauskohtaisesti. Käytännössä aineistojen salassapitoa ei arvioida asiakirjakohtaisesti, vaan tarvittaessa asiakirjasta on pystyttävä erittelemään siihen sisältyvien yksittäisten tietojen julkisuus ja ei-julkisuus. Yleensä salassa pidettävän aineiston osuus jää kokonaisuudesta lopulta suhteellisen vähäiseksi.

Toimielimissä käsitellään ajoittain julkisuuslain nojalla salassa pidettäviä asiakirjoja sekä asiakirjoja, joihin sisältyy henkilötietolain tarkoittamia henkilötietoja. Salassa pidettävät asiakirjat tuhotaan tai jä-

tetään kokoushuoneen virastomestarille tuhottavaksi heti kokouksen jälkeen, eikä niitä missään tapauksessa anneta joukkoviestimien käyttöön. Jos vain osa asiakirjasta on salassa pidettävää tietoa, pyydettyä tällaisesta asiakirjasta toimitetaan toimittajalle versio, josta salassa pidettävät tekstiosat on peitetty. Henkilötietojen luovuttamisessa toimituksellisiin tarkoituksiin noudatetaan henkilötietolain ao. määräyksiä. Tällaiset henkilötiedot jätetään lisäksi pois kaupungin verkkosivuilla julkaistavista päätösasiakirjoista.

Ei-julkisia ovat lähinnä jotkin henkilörekisterit, tiedot ihmisten sairauksista, uskonnollisista vakaumuksista, opiskelijoiden ja työnhakijoiden suoriutumiseen liittyvät sanalliset arvioinnit ja jotkin tilaustutkimusten osat

Maakuntaliittojen tiedonanto-ohjeen mukaan salassa pidettäviä aineistoja ovat rikosjuttuihin liittyvät asiakirjat, kanteluasiakirjat, turvajärjestelyjä koskevat asiakirjat, uhanalaisiin lajeihin ja luonnonalueiden suojeluun liittyvät asiakirjat, tarkastukseen ja valvontaan liittyvät asiakirjat, liike- ja ammattisalaisuuksiin liittyvät asiakirjat, työriitoihin liittyvät asiakirjat, oikeudenkäyntiaineisto, tieteelliseen tutkimukseen liittyvät asiakirjat, henkilön taloudelliseen asemaan liittyvät asiakirjat, terveyteen liittyvät asiakirjat, arviointiin liittyvät asiakirjat, salaiset yhteystiedot

Osakeyhtiön osalta ei ole ongelmia, mutta liikelaitoksen osalta niitä on. Liikelaitos on kunnallislain alainen ja sen toiminta on julkista. Liiketalouslaitokset ovat asia erikseen, ja rajanveto on joskus hankalaa. Tilannetta helpotti kohdallamme kovasti organisaatiouudistus vuosi sitten, jolloin ”mielenkiintoisimmat” asiat siirtyivät osakeyhtiöön, jota kunnallislaki ei enää koske. Liikelaitoksenkaan johtokunnan pöytäkirjoja emme julkaise netissä yrityksemme liikelaitosluonteesta johtuen. Jos joku haluaa niistä tietoa, hänen on otettava yhteyttä meihin.

Ei-julkista ovat kansalaiskirjeisiin liittyvät henkilötiedot, kansainväliseen yhteistyöhön liittyvät ei-julkiset tiedot, budjetin valmisteluun liittyvät valmisteluasiakirjat valmisteluvaiheessa, keskeneräisten asioiden valmisteluasiakirjat siinä vaiheessa kun ne eivät vielä kuulu yleisen tiedonsaantioikeuden piiriin, henkilötietoihin liittyvät asiakirjalliset tiedot, liikesalaisuuden nojalla salassa pidettävät yritysten tiedot, varautumiseen ja turvallisuuteen liittyvät tiedot valvontaan liittyviä tietoja.

Ei-julkista meillä ovat ammattitauti-ilmoitukset ja tapaturmatutkimusloistukset, joissa on terveydentilatietoja. Yrityssalaisuuksia sisältäviä tietoja ei toimiteta. Salassa pidettäviä ovat yleensä häirintään ja epäasialliseen kohteluun liittyvät yhteydenotot tai dokumentit, jotka saattavat olla salassa pidettäviä henkilön terveydentilaa koskevien tietojen osalta tai jos saattaa aiheuttaa vahinkoa asianosaiselle. Rajanveto

on aika helppo terveydentilatietojen osalta, muutoin vaatii harkintaa, milloin jokin asia on omiaan leimaamaan asianosaista.

Julkisuuslain merkitys

Vastaajat korostivat mediayhteistyössään myös itseään koskevan julkisuuslain merkitystä. Julkisuusperiaatteen toteuttamisessa viranomaiset toivat erityisesti esille oman panostuksensa, kuten henkilökunnan kouluttamisen asiakirjahallintoon ja tietoturvallisuuteen. Kokonaisuutena julkisuuslaki nähtiin toimivaksi, joskin hankalaksi.

Meillä on jo pitkään ollut ohje siitä, miten asiakirjoista annetaan tietoa eli lakiin perustuen. Ohje on aika yksityiskohtainen.

Meillä on säännöllistä asiakirjahallinnon koulutusta ja pakollista tietoturvakoulutusta. Koko henkilökunta on käynyt läpi tämän viimeisen vuoden parin aikana. Kaiken pitäisi olla hyvin tiedossa.

Pelisäännöt ovat selkeytyneet virkavuosiensa aikana hirveän paljon. On määritelty kunnolliset pelisäännöt sitä, kuinka läpinäkyvää hallinnon pitää olla. Sen myötä on mielestäni parantunut myös median käyttäytyminen. Huonokäyttöksiä toimittajia olen hyvin vähän tavannut, luoja kiitos.

Palvelemme kyllä toimittajia jos asia on julkinen. Sehän on meidänkin intressimme, että tiedotetaan. Oikeastaan ainoa poikkeustapaus ovat salassa pidettävät asiat. Useimmiten meitä uskotaan, jos olemme nähneet jonkin asian salassa pidettäväksi.

Epäselvä asia siirretään omalle lakimiehelle, ja päätös tulee lain vaatimassa kahdessa viikossa. Luovutus päätökset on myös keskitetty, jotta asiassa tehdään lainmukainen päätös.

Erityisiä ongelmia nähtiin kuitenkin syntyneen eri viranomaisten keskinäisessä yhteistyössä.

Uusi laki on synnyttänyt myös salailua varsinkin viranomaisten kesken. Kaikkea ei saisi evätä henkilötietolakiin vedoten, vaan viranomaisten keskinäisessä tietojen luovuttamisessa tulisi miettiä myös hallinnon toimivuutta.

Ennen uutta julkisuuslakia perinne oli se, että kaikki on vähintäänkin ei-julkista tai mielellään salaista. Sen ajatusmaailman muuttaminen on ollut iso muutos niin meillä kuin muuallakin.

Esimerkiksi eduskunnan kansliassa viranomaistoiminnan avoimuus nähtiin tärkeäksi. Eduskunnan miellettiin muutenkin olevan jatkuvan mediatarkkailun kohde.

On hirveän arvokas asia, että kansalaiset tietävät, mitä eduskunnassa on meneillään.

Mitä tahansa täällä tehdäänkin, niin ollaan valokeilassa. Missään muualla valtionhallinnossa keskeneräiset hankkeet eivät ole samalla tavalla luupin alla.

Eduskunta on niin avoin, että täältä kyllä saa kaiken tiedon. Kaikki on julkista ja kaikkea on tarjolla.

Meillä on ihan perustuslaista lähtien julkisuusajattelu. Mielestäni on positiivista, että suomalainen media on kiinnostunut yhteiskunnallisista asioista.

Julkisuustulkinta

Viranomaisilla on varsin vakiintuneena käytäntönä, että salassa pidettäviä tietoja ei luovuteta. Haastateltavat korostivatkin julkisuuslaissa määriteltyjä salassapitoperusteita. Toisaalta tärkeänä periaatteena pidettiin myös sitä, että salassapidolle on löydyttävä aidosti perusteltavat ja juridisesti kestävät tulkinnat. Yksittäisistä asiakirjoista on pystyttävä paitsi erottelemaan toisistaan julkiset ja salassa pidettävät tiedot myös perustelemaan eroteltujen tietojen erilainen julkisuusstatus. Pyydettyjä tietoja ei yleensäkään anneta jos ne ylittävät salassapidon kynnyksen. Tietoja ei ole myöskään luovutettu tutkintataktisista syistä jos luovuttamisen on arvioitu aiheuttavan haittaa tutkinnalle tai rikoksen selvittämiselle.

Noudatamme lakia. Julkisuuslaista haemme aina perustelut salassapidolle.

Laistahan nämä kaikki rajoitukset tulevat. Esimerkiksi kantelutapauksessa, jossa asiankäsitely on kesken henkilön kohdalla, asiaa ja henkilön tietoja ei yhdistetä. Henkilötiedot yleisesti ottaen ovat salassa pidettäviä.

Lähtökohtana ilman muuta on, että asiakirjat ovat julkisia, jollei niitä erikseen ole määritelty salassa pidettäviksi. Periaate on selkeä, jos asiakirjassa on punainen leima päällä. Jos tällainen salassapitopäätös tehdään, sen tulee olla kestävä eli siinä pitää aidosti olla olemassa perusteet, että asiakirja voidaan ylipäätään salata. Asiattomasti ei pidä

lähteä turvaluokittelemaan asiakirjoja.

Tietopyynnöt on kyllä pyritty hoitamaan meillä ihan julkisuuslain velvoitteiden mukaisesti. Sitten on joitain tapauksia, joissa asia menee jatkokesittelyyn ja viranomaispäätöksen pitävyys punnitaan juridisesti. Tiedossani ei ole yhtään tapausta, jossa poliisi olisi toiminut väärin asiakirjan julkistamisessa.

Sehän on ihan selvää, että asiakirjaa ei luovuteta jos luovuttamiselle on kielto-peruste. Tietysti se, että asiakirja on EU:ssa luokiteltu jollakin tavalla, ei tarkoita sitä, että me noudattaisimme vastaavanlaista luokitusta. Tässä joudumme joka tapauksessa tarkastelemaan perustuslain kriteerejä, jotka ovat meillä jonkin verran liberaalimmat. Tämä ei ole päteville juristille mikään ongelma. Asia on vähän sama kuin että jos viranomaiset toimittavat meillä täysin aiheettomilla julkisuusrajoituksilla asiakirjoja. Me yksinkertaisesti vedämme henkselit rajoituksen päälle.

Meillä ei ole mitään erityistä tarvetta salata tietoja, jollei siihen ole jotakin oikeaa syytä. Yleensä suullisesti olemme innokkaampia antamaan tietoa ylläsen, mitä kirjallisena.

Salassapitoa tulkitaan julkisuuslainsäädännön mukaan. Linjaukset ovat poliisin mielestä kohtalaisen selkeitä, vaikkakaan eivät yksinkertaisia. Tiedon antamatta jättäminen voi johtua asiakirjan salaisuudesta tai siitä, että esimerkiksi asianosaisperustetta saada siitä tietoa ei ole.

Salassapidon määrittäminen miellettiin kuitenkin varsin ongelmalliseksi, eikä perusteita nähty kovinkaan vakiintuneiksi. Välillä asioita arveltiin salailtavan liiankin innokkaasti, vaikka salattavuus ei olisikaan välttämätöntä. Mahdottomaksi ei nähty myöskään sitä, että asiakirjoja olisi ryhdytty merkitsemään salassa pidettäväksi vasta sitten, kun niihin kohdistui tietopyyntöjä.

On aineistoja, jotka ehkä toisella tulkinalla olisi pitänyt merkitä salaisiksi, vaikka näin ei ole tehty. Ei se ole sillä tavalla ihan kunnossa tämä salaiseksi merkitseminenäkään loppujen lopuksi.

Salaisiksi on leimattu myös sellaisia asiakirjoja, joiden ei olisi välttämättä tarvinnut olla sellaisia. Se on voinut olla vähän sellaista hätävarjelun liioittelua välillä. Mietitään, onko tämä salaista vai ei ja sitten salataan, vaikka asiakirjasta olisi hyvinkin voitu poistaa salassa pidettävät tiedot.

Salassapidon tarvetta on perusteltu ennen kaikkea yksityisyydensuojalla. Salattavia tietoja ovat tällöin esimerkiksi henkilötiedot, terveystiedot, liikesalaisuudet, mahdollinen oikeudenkäyntiprosessi, sopimusosapuolen liikesalaisuus, kilpailutus ja opintosuorituksiin liittyvät tiedot. Yksityiskohtia salaamalla pyritään suojelemaan nimenomaan tietojen kohteina olevia ihmisiä.

Paljon on esimerkiksi asioita, joista ei voi tiedottaa loukkaamatta ketään, ja silloin täytyy olla hiljaa. Tutkintavaiheessa meillä ei ole yleensä syytä aktiiviseen tiedottamiseen. Enintäänkin asiasta voidaan antaa vain niukka tiedote.

Suurin osa esimerkiksi opetustoimen asiakirjoista on salaisia, esimerkiksi kaikki ne, jotka liittyvät oppilaisiin, heidän suorituksiinsa, arviointeihinsa ja terveystietoihinsa. Niitä ei tästä syystä kysytäkään. Rajatapauksiakaan ei ole, koska rajat ovat selkeät.

Ongelmatilanteet ovat aika paljon lähtöisin intimizeettisuojusta, mutta toisaalta lähtökohta on julkisuus ja avoimuus. Lehdistö pyrkii tulkitsemaan tätä lakia mahdollisimman laajasti, ja siitä voi seurata joskus hankalia tilanteita.

Salattavat asiat liittyvät usein tiedon luonteeseen. Esimerkiksi tieto siitä, että lapsi on päivähoitossa tai vanhus vanhustenhoitossa on salainen.

Aikaisempaan verrattuna nykyisin joudutaan pohtimaan enemmän julkisissa asiakirjoissa olevien henkilöiden yksityisyyden suojan piiriin kuuluvia tietoja ja niiden salaamista.

Tilanne on muuttunut nettijulkaisemisen osalta. Aiemmin opetustoimi julkaisi hyvin laajasti kaikki esityslistat ja muut asiakirjat netissä, mutta sitten tuli huomautus eduskunnan oikeusasiamieheltä, että henkilöiden nimiä ei saisi siellä julkaista. Pääasiassa asiakirjoissa on nimiä, joten julkisuuslain noudattamisesta tuli vaikeaa. Kaupunki teki kompromissipäätöksen, että nimiä pitää asiakirjoissa välttää. Vanhoista asiakirjoista niitä ei kuitenkaan ruvettu seulomaan. Henkilöiden nimiä koskeviin asiakirjoihin määritelläänkin nyt, kuinka kauan ne ovat verkossa, esimerkiksi virkavaalia koskeva päätös pysyy netissä vuoden. Tilanne on pulmallinen yksittäisten kuntalaisten kannalta, jos he haluavat seurata asioita. Kun päätökset koskevat ihmisiä ja nimiä ei saa laittaa näkyville, pöytäkirjoihin jää usein vain rippeet jäljelle. Ihmiset voivat luulla, ettei lautakunnissa päätetä mitään. Nimet saa kuitenkin tietää ja ne ovat pöytäkirjoissa, vaikka niitä ei julkaistakaan netissä.

Kriittisiä näkemyksiä esitettiin myös siitä, että julkisuuslain ja yksityisyydensuojalain nähtiin lyövän toisiaan vastaan. Hallinto tasapainoilee siinä välissä.

Esimerkiksi asiahallintoa voitaisiin avata niin, että asiakirjarekisteri olisi avoin kansalaisille, ja jokainen voisi seurata omien asioidensa etenemistä hallinnossa. Tämä kuitenkin johtaisi monessa tapauksessa yksityisyydensuojan rikkomiseen.

Valtiontalouden tarkastusvirastossa salassa pidettävät asiakirjat liittyvät pääosin tietoturvaan, puolustusvoimien toimintoihin, sisäasiain hallintoon, henkilötietoihin, liikesalaisuuksiin, poliisiviranomaisiin tai suojelupoliisiin. Tarkastustoiminnan pohjalta on aika ajoin pyydetty tietoja myös keskeneräisistä asiakirjoista. Ohjeistuksen mukaan niistä on yleensä mahdollista ilmoittaa vain faktat ja asian arvioitu valmistumisajankohta. Tietojen ennaaikaisen luovuttamisen pelätään häiritsevän tarkastustyötä tai antavan virheellisen kuvan keskeneräisistä asioista.

Maalaisjärki käteen! Mitä sanotaankaan keskeneräisistä asioista: ”Ei näytetä herroille eikä narreille”. Eihän siitä voi tehdä mitään johtopäätöstä, jos asia on vielä kesken. On muistettava, että tarkastajat tekevät ensin luonnoksen, haastattelut, kysymykset ynnä muut, minkä jälkeen vastapuoli kommentoi niitä. Mene nyt sitten antamaan toimittajille asiasta kommentoimaton versio. Sehän olisi hyvin yksipuolinen näkemys asiasta.

Rikostutkinnassa yksittäiset tutkinnanjohtajat määrittävät, onko pyydetty aineisto luovutuskelpoista vai ei. Lähes poikkeuksetta KRP:n tutkinta sisältää salassa pidettäviä tietoja. Eniten aineistojen luovutuksessa ongelmia ovatkin aiheuttaneet asiakirjat, joiden sisällöstä osa on salaista ja osa julkista.

Ongelmana on se, mikä on salaista. Tästä joudutaan vääntämään kättä esimerkiksi yritysvakoilujutuissa.

Jos halutaan rauhoittaa tutkinta, asiakirjoja ei anneta etukäteen.

Tulkintakysymykseksi on usein noussut viranomaisen, esimerkiksi kunnan, oma liikesalaisuus. Sellaiseksi on voitu luokitella esimerkiksi yksityisen yhtiön kanssa tehty sopimus, jossa kunnallakin on merkittävä taloudellinen intressi. Lisäksi toinen sopijaosapuoli on saattanut ilmoittaa, että heidän kannaltaan sopimus on liike-salaisuus, ja sitä tietoa yleensä on kunnioitettu. Myös erilaisissa valitusasioiden on oltava tarkkana julkisuuden suhteen. Ihmiset saattavat kirjoittaa valituskirjelmiinsä joskus hyvinkin henkilökohtaisia asioita.

Kyllä me tietoa annamme valmisteillakin olevista hankkeista vaikka meillä olisi oikeus olla sitä luovuttamatta. Voimme suostua tähän, koska meillä on vähän julkisuudelle herkkiä asioita. Toista se on esi-

merkiksi valtiovarainministeriössä. Siellä on ensiarvoisen tärkeää, että kukaan ei saa tietää, mitä ollaan tekemässä, ettei joku pysty suunnittelemaan asioita sen pohjalta mitä on tulossa.

Varsin yleisenä lähtökohtana luovuttamisharkinnassa pidettiin sitä, että viranomaisen antaa tietoja vain omista asiakirjoistaan. Tietopyyntöjen oikea kohde on tällöin asiakirjan laatinut viranomainen tai sen ensimmäinen vastaanottaja jos kyse on yksityisen tahon viranomaiselle toimittamasta asiakirjasta.

Emme ole se joka tietoja antaa, jos meiltä halutaan tietoja toisten asiakirjoista. Vaikka tietäisimmekin asiasta ja meillä olisi siitä jokin asiakirja, niin meiltä sitä ei saa, jos ei se ole meidän omamme.

On tietysti aika tiukasti säädelty, milloin ja kenelle salassa pidettävää tietoa voidaan antaa. Toimittajat eivät kyllä kuulu tähän joukkoon.

Tietojen luovuttaminen tai luovuttamatta jättäminen on ratkaistu kyselyyn vastanneissa viranomaisissa pääsääntöisesti julkisuuslain pohjalta. Tulkintaperiaatteena on ollut mahdollisimman suuri julkisuusaste. Silloin kun tulkinnanvaraa ylipäätään on ollut, pyydetyn aineiston julkisuutta on tulkittu mahdollisimman pitkälle julkisuusmyönteisesti. Erään vastaajan mukaan ”poliittisella harkinnalla ei saada paljонkaan aikaan kun lähtökohtana on viime kädessä julkisuuslaki”.

Julkisuuslain ohella vastanneiden viranomaisten tulkintoja säätelevät erityislainsäädäntö, valtioneuvoston viestintää koskevat ohjeet ja suositukset sekä organisaatioiden omat viestintästrategiat. Se, mitä luovutetaan ja mitä ei, on määritelty varsin selkeästi viranomaisten keskuudessa. Harkinnanvaraisuuden nähdäänkin koskevan erikseen vain ei-julkista ja salassa pidettävää materiaalia. Kun lainsäädännön edellyttämät tiedot toimitetaan pyydettyäessä, salassapito- tai julkisuuskysymykset selvitetään vastaavasti tapauskohtaisesti.

Hankintojen osalta viranomaiset noudattava EU:n määräyksiä. Sisäiset asiakirjat eivät ole julkisia. Henkilöiden yksityisyyteen liittyvät asiakirjat eivät ole julkisia, eivätkä viranomaiset luovuta niitä edes pyydettyäessä. Myöskään esimerkiksi osakeyhtiön asiakirjat eivät ole julkisia. Ne saa nähtäväkseen vain viranomainen, jolla on siihen lain tai muun määräyksen pohjalta oikeus. Vastaavasti liikelaitoksen johtokunnan päätökset muuttuvat julkisiksi sen jälkeen, kun johtokunnan pöytäkirjat on tarkistettu.

Lähtökohtana on tietenkin julkisuuslain julkisuusperiaate, eli julkiset tiedot ja asiakirjat tulee luovuttaa joukkoviestimien käyttöön ilman varauksia. Lisäksi kaupungin viestinnän ohjeissa on säädetty, että toimielinten esityslistat tulevat liitteineen [salassa pidettäviä asioita lukuun ottamatta] julkisiksi samalla, kun kokouksen esityslista postitetaan toimielimen jäsenille. Sellaisten asiakirjojen osalta, jotka eivät vielä ole julkisia kaupungin viestinnän ohjeissa on seuraava maininta: ”Helsingin kaupungin hallinto suhtautuu valmisteilla oleviin asiakirjoihin mahdollisimman avoimesti. Jokaisen hallintokunnan on annettava ohjeet virastossa valmisteilla olevien asioiden mahdollisimman avoimesta tiedottamisesta. Kaupunginvaltuusto päätti oikeuttaa kaupunginhallituksen päättämään valmisteluasiakirjojen mahdollisimman laajasta julkisuudesta ja antamaan tarpeelliset ohjeet. Näiden harkinnanvaraisesti julkisten asiakirjojen osalta tulee omaksua tiedotusystävällinen kanta, ja tämän vuoksi kaupunginhallitus on päättänyt oikeuttaa kaupunginhallituksen esittelijät antamaan niistä tietoja jo valmisteluvaiheessa, ellei kaupunginhallitus jossakin tapauksessa erityisestä syystä toisin päättää. Käytännössä tämä merkitsee mm. sitä, että kaupunginjohtajalla on oikeus tiedottaa kaupungin talousarvioehdotuksesta jo ennen kaupunginhallituksen käsittelyä. Lautakuntien talousarvioehdotukset ovat puolestaan julkisia silloin, kun asiasta on lautakunnassa tehty päätös.” Esittelijän oikeutta antaa tietoja asioista valmisteluvaiheessa ei ohjeiden voimassaoloaikana ole missään yhteydessä rajoitettu.

Julkisuuslakia noudatamme. Tarvittaessa pyydämme asianosaiselta itseltään suostumuksen häntä koskevien tietojen julkistamiseen. Jotkin asiat, jotka halutaan vain henkilöstölle, suojataan www-sivuilla niin, että niitä pääsee katsomaan vain henkilöstön koneilta.

Esityslistoihin ja muihin ei-julkisiin tai salaisiin merkitsemme ”ei-julkinen”, ja mikäli asia on salainen, niin ”salainen”, jossa ei näy minäänlaista tekstiä.

Tärkein periaate on julkisuuslaki ja -asetus. Tarjouskilpailuihin liittyviin asiakirjapyyntöihin sovelletaan myös hankintalakia. Asiakirjapyyntöihin liittyvistä päätöksistä vastaa tietopalveluryhmä ja viime kädessä ministeriön kansliapäällikkö.

Emme luovuta henkilöiden terveydentilatietoja tai yksittäisten yritysten toimintaan [yritys- ja ammattisalaisuuteen] liittyviä tietoja. Emme myöskään henkilön mainetta leimaavia tietoja.

Asioiden valmistelu

Haastattelut viranomaiset kertovat luovuttaneensa tietoja myös valmisteltavista ja keskeneräisistä asioista, joskin vaihtelevasti. Valmisteluun liittyvää tietoa on jaettu muun muassa ministeriöiden internet-sivuilla, erilaisten esiselvityshankkeiden yhteydessä ja toimittajille järjestetyissä taustainfoissa. Tietoja saattavat antaa kysyttäessä suoraan myös yksittäiset viranhaltijat. Kommentit keskeneräisen tutkinnan tiedottamisesta vaihtelivat jonkin verran. Pääasiallisesti asioista kerrotaan, mutta kuitenkin niin, etteivät tiedot vaaranna esimerkiksi rikostutkintaa. Joskus tietoja voidaan antaa vain niukasti. Olemassa olevista tutkinnoista kerrotaan kuitenkin.

Nettisivuillamme on kohta ”vireillä olevat asiat”. Pyrimme sen kautta kertomaan juuri tällaisista asioista.

Pyrimme synnyttämään foorumeita, mistä asioista voitaisiin puhua. Järjestämme taustainfoja, kokoamme toimittajia paikalle, kerromme ajankohtaisista asioista ja tarjoamme mahdollisuuden kysyä.

Nykyään keskeneräisistäkin asioista tiedottavat suoraan yksittäiset virkamiehet. Lisäksi toimittajilla on omia kontaktejaan, joiden puoleen kääntyä.

Valmisteilla olevista asioistaan tiedottavat kunnat toivovat samalla, että julkisuus lisäisi kuntalaisten kiinnostusta ja vaikuttamismahdollisuuksia kunnan toimintoja kohtaan. Varsinkin kaavoitussektorilla maankäyttö- ja rakennuslaki erityisesti edellyttää laajamuotoista tiedottamista vireillä olevista asioista.

Kaavoitusasioista täytyy lain mukaan tiedottaa heti, kun ne menevät valmisteluun. Tällöin kuullaan asianomaisia, järjestetään yleisötilaisuuksia ja laaditaan kaavoituskatsauksia.

Suunnitelmat halutaan pitää julkisuudessa, jotta kuntalaiset voisivat vaikuttaa niihin jo suunnitteluvaiheessa. Aiemmin pohjasuunnitelmia laadittiin hiljaisuudessa ja ne tuotiin julkisuuteen vasta valmistelun jälkeen. Uusi tapa on kuitenkin johtanut tilanteisiin, joissa päätökset usein venyvät.

Mikäli asiakirjasta ei ole tietopyyntöä tehtäessä vielä tullut julkista, tapauskohtaisesti voidaan harkita asiakirjan yksittäisten tietojen anta-

mista. Yleisesti ottaen ei-vielä-julkisista asiakirjoista tietoja annetaan kuitenkin niukasti. Usein voidaan todeta vain asiakirjan olemassaolo. Asiasta tai asiakirjan sisällöstä tiedotetaan harvoin edes suullisesti. Salassa pidettävästä asiasta voidaan usein korkeintaan todeta, että sellainen asiakirja on olemassa, se on salainen ja miksi.

Tiedotusvälineiden kanssa joudumme käydään jatkuvasti linjanvetoa siitä, mitä tietoa ei-julkisesta asiasta ylipäätään voidaan antaa. Tämä on ollut keskeinen asia kun tiedottamista on ohjeistettu. Lähtökohtana on, että jos tietoa annetaan, se tapahtuu siinä laajuudessa kuin se säännösten puitteissa on mahdollista.

Meillähän valiokunnassa kaikki on aina meneillään olevaa, kun me seuraamme yhtä asiaa yleensä 6-18 kuukautta.

Yleensä media haluaa tietoja nimenomaan vielä keskeneräisestä tutkinnasta, jonka tiedot ovat kuitenkin useimmiten salassa pidettäviä. Haastateltavat korostivatkin varovaisuutta omissa sanoissa tämänaikaisten asioiden kohdalla. Median kanssa toimiessa pitää usein miettiä myös sitä, puhuuko viranhaltija viranomaisen valtuuttamana vaiko vain omasta puolestaan.

Asiamme ovat hankalia, ja usein myös kesken kun toimittajat haluaisivat tietää niistä. Toimittajat saattaa jopa loukkaantua, jos jostakin asiasta ei voida kertoa.

Tietyissä vaiheessa tutkintaa emme voi paljastaa kysytyjä asioita. Media voi aiheuttaa jopa pättitilanteita tutkinnalle, ja juttu voi jopa pilata tutkinnan kokonaan.

Tarkastuslautakunnan keskeneräisissä asioissa tietoa ei juurikaan anneta, sillä se saattaisi vaarantaa kyseisen tarkastustehtävän. Tiedotetaan kuitenkin, jos jokin erillisarviointi tehdään.

Käytännössä asioita on mahdoton valmistella täysin salassa. Viranomaisiin yhteyttä ottavilla toimittajilla usein onkin niistä muista lähteistä hankkimiaan taustatietoja.

Kun aihe on mielenkiintoinen, valmistelustakin tulee tarkastajille tietopyyntöjä. Ongelmana on yleensä se, kun toimittajilla tahtoo olla asiasta muutakin tietoa.

Voi olla niinkin, että toimittajalla on hallussaan dokumentteja, joista

hän haluaa keskustella vaikka hänellä ei niitä pitäisi olla. Miten siinä sitten tarkastajarukka kiemurtelee, kun toimittaja kysyy, onko asia niin kuin teidän paperissamme lukee.

Puutteellistenkin perustietojen jakaminen medialle vähentää vaaraa siitä, että liikkeellä olisi virheellisiä tietoja. Keskeneräisistä asioista annetaan tietoa esimerkiksi myös silloin jos jotain olennaista uutta tulee esiin käynnissä olevassa rikostutkinnassa.

Poliisissa on varsin vähän varsinaista valmistelua samassa mielessä kuin esimerkiksi kunnallishallinnossa. Useimmiten keskeneräisissä asioissa on kysymys vireillä olevasta esitutkinnasta, joka ei ole vielä julkinen. Tietojen antaminen näistä asioista on lähes päivittäistä.

Kyllä annamme aika paljonkin tietoja välillä. Poliitiikkana kuitenkin on, että yleensä tietoja annetaan vain hyvin vähän.

Emme anna tietoja keskeneräisistä asioista. Vasta kun asia on valmisteltu, se menee listalle ja on julkinen. Ei-julkinen asia voi olla esimerkiksi sellainen, joka pitää viedä lautakunnalle tiedoksi sopimusten valmistelua varten. Sitä ei haluta julkiseen tietoon, koska asia ei ole vielä varma ja sopimuksia ei ole vielä kirjoitettu. Tällainen tieto voidaan pitää 1–2 viikkoa ei-julkisena.

Valmisteluun liittyvistä viranomaisten salattavuustulkinnoista ei välttämättä ole syntynyt suurempia riitoja. Joidenkin viranomaisten mielestä keskeneräiset asiat eivät toimittajia välttämättä edes kiinnosta.

Päätöksiä ei ole tarvinnut tehdä toimittajille kertaakaan erikseen siitä, luovutetaanko aineistoa vai ei. Asia on ymmärretty keskustelemalla. Olemme saaneet toimittajat ymmärtämään sen, että valmisteluaineistoa ei voida antaa kesken julkisuuteen. Julkisuuslaissa on suoraan sanottu, että silloin kun valmistelu on kesken, materiaalia ei tarvitse antaa.

Asiasta voidaan puhua yleisin kääntein. Ongelma on se, että tiedon antaminen ei saisi vaikuttaa asioiden keskeneräiseen käsittelyyn. Jos sanomme valmistelussa olevista asioista jotakin, ja jos se tieto siitä vielä muuttuu, niin se antaa meistä oudon kuvan.

Asioista on melko hyvin tarvittaessa jaettu tietoa. On vain tietysti aina aiheita, joita ei mielellään kommentoi tai joita ei edes saa kommentoida. Toimittajat ovat melkein aina ymmärtäneet sen, että asian käsittely voi olla vielä kesken.

Erityiset ”julkistamattomat asiat” miellettiin ongelmallisiksi myös val-

mistelua koskevien asioiden tiedottamisen suhteen.

Tietoa on annettu siinä määrin kuin se vaan on ollut mahdollista. Poliitiikkaamme ei kuitenkaan kuulu laatia lehdistötiedotteita julkistamattomista asioista. Yleensä asiaa menee julkisuuteen vasta kun valtioneuvosto on asian julkistanut. Tällöin se menee myös mediaan.

Tietoahan yleensä jaetaan toimeksiannon puitteissa, ei kovinkaan yksityiskohtaisesti esimerkiksi keskeneräisistä hankkeista. On tietenkin järkevämpää pitää hieman matalampaa profilia jos työryhmä on ollut kovin erimielinen käsittelemästään asiasta. Mutta jo asettamispäätöksissä asioita linjataan johonkin suuntaan, ja silloin tietoja voidaan antaa jonkin verran myös keskeneräisissä asioissa.

Asioiden valmistelusta kertominen riippuu voimakkaasti viranomaisesta ja sen toiminnan luonteesta. Kaikki eivät kerro päätösten edeltävistä vaiheista, vaan tiedottaminen tapahtuu viranomaisen itsensä arvioiman ”tarpeen mukaan”. Viranomaistiedottamisessa varsinkin tietoverkkojen, kuten internetin ja intranetin, merkitys on korostunut viime vuosien aikana. Hankerekisterien tarve ja ylläpito vaihtelevat viranomaisittain.

Esityslistojen ohella valmisteilla olevista asioista tiedotetaan esimerkiksi lehdistö- tai asukastiedotteiden avulla ja kaupungin verkkosivuilla. Hankerekisteri on olemassa esimerkiksi kaupungin tilasto- ja tutkimustoimesta vastaavalla tietokeskuksella, ja lisäksi kaupungin EU-tuetuista hankkeista julkaistaan säännöllisesti oma hankerekisterinsä. Kaupungin diaarit ovat yleisön selattavissa niiden toimipaikoissa julkisilta osiltaan. Siirryttäessä yhteen yhteiseen diaariin suunnitelmissa on myös yleisön mahdollisuus selata diaaria sähköisesti valvonnan alla kaupungintalon neuvontapisteessä. Tietoja kaupungin hanke- yms. rekistereistä on saatavilla kaupungin verkkosivuilla.

Valmisteilla olevista asioista on olemassa esityslistat. Asiakirjarekisteriä hoitaa käsittääkseni kirjaamo ja hankerekisteriä tutkimuspalvelut.

Maakuntakaavaprosessi on ollut alusta asti internetissä, samoin esim. *PARAS*-hankkeen eteneminen. *Fimos*-hankerekisteri on nähtävissä internet-sivuston kautta.

Emme tiedota lainkaan valmisteilla olevien asioiden sisällöstä, sen sijaan valitusten määristä yleisellä tasolla [”lautakuntaan saapui vuonna XX kaikkiaan xx valitusta”] ja mahdollisesti sen vaikutuksesta asioi-

den käsittelyaikoihin.

Valmisteilla olevista asioista on tiedotettu ”tarpeen mukaan”, ja tarpeen on arvioinut talon johto. Tiedotettavia asioita on ollut esimerkiksi valmisteilla olevasta voimalaitoksen laajennuksesta tiedottaminen. Muistakin suuremmista hankkeista on tiedotettu aktiivisesti. Yleensä asioista on tiedotettu vasta siinä vaiheessa, kun päätökset on jo tehty. Uutisointi on tapahtunut lehdistötiedotteen avulla sekä nettisivuilla ja intrassa julkaistulla uutisella. Omalle henkilökunnalle on pyritty antamaan tietoa yrityksen tulevaisuudesta ennen kuin asia on annettu median tietoon. Yleisö ei pääse asiakirjarekistereihin eikä erillistä hankerekisteriä ole.

Kummankaan yrityksen pöytäkirjoja ei julkaista kaupungin eikä omilla nettisivuilla. Johtokunnan pöytäkirjojen linkit ja sisällysluettelo julkaistaan intran sivuilla sen jälkeen, kun pöytäkirja on julkinen.

Yritämme tiedottaa mahdollisimman paljon valmisteilla olevista asioista. Verkkosivusto on tässä keskeinen väline. Sivustolla on [erikseen listattuina] tietoa lakihankkeiden etenemisestä, työryhmistä, tutkimushankkeista jne.

Hankerekistereitä ei ole. Hallinnossa vireillä olevista asioista tiedotamme pääasiassa tiedotuslehdessä. Tietenkin, mikäli laissa määrätään, että asiasta pitää kuuluttaa tai tiedottaa, sen toteutamme. Tiedotusvälineinä ovat julkinen ilmoitustaulu, nettisivut ja lehdistö, pääasiassa oma tiedotuslehti.

Tässä toimitaan tapauskohtaisesti ja myös hallinnon sisäinen yhteistyö huomioiden. Mitään ehdotonta kieltoa tiedottamiselle valmisteluvaiheessa ei ole.

Puolustusvoimien viestintästrategian mukaisesti pyrimme harastamaan niin sanottua *proaktiivista* viestintää, mikä merkitsee, että myös valmistelussa olevista asioista tiedotetaan, elleivät ne ole toiminnan luonteen takia salassa pidettäviä.

Lähes kaikki on julkista. Tiedotetaan sekä sisäisesti että ulkoisesti. Internetissä on mm. päätöshakemisto ja hankerekisteri.

Vireille laitetut hankkeet ovat nähtävissä valtioneuvoston hankerekisterissä *Hare*. Lisäksi ministeriön verkkosivuilla pyritään kertomaan valmisteilla olevista merkittävistä hankkeista. Järjestämme myös medialle suurista hankkeista taustoittavia tilaisuuksia, joista olemme saaneet kiitosta.

Valmisteltavista ohjelmista tiedotamme laajasti www-sivujen ja muiden kanavien kautta. Käsiteltävinä ovat yksittäiset hakemukset ovat luottamuksellisia.

Tiedotamme aktiivisesti, mm. *Valma*-valmistelufoorumilla netissä, jossa voi myös kommentoida suoraan luottamushenkilöille asiaa.

Foorumille on veloitettu pysyväämääräykselle viemään valmisteilla olevia asioita. Kaikki esityslistat ja pöytäkirjat ovat myös verkkopalvelussa, valtuuston kokoukset lähetetään suorana radiossa, ja jälkeensä kokous on saatavissa tiedostoina verkosta.

Ministeriö tiedottaa valmisteltavista asioista, kuten lainsäädännön muutoksista. Ei ole hankerekisteriä.

Työsuojelupiirin tulossopimus, jossa esitelty vuoden toiminta, laitetaan verkkosivuille.

Rekisteritiedot

Tietotekninen kehitys on automatisoinut myös asioiden käsittelyä viranomaisissa. Tietoja tallennetaan, käsitellään ja usein myös luovutetaan rekisterimuodossa.

Esimerkiksi sisäasiainministeriöllä on internetissä kaikille avoin hankerekisteri, asianhallintajärjestelmä ASDOK ja valtioneuvoston esittelyjärjestelmä. Poliisilla on lisäksi lukuisia omia tietojärjestelmiä, kuten tilastojärjestelmä POLSTAT. Rekistereistä tietoja annetaan myös sähköisinä kokonaisuuksina, etupäässä Excel-taulukkoina.

Säännöllisesti annamme järjestelmästä listauksia, joiden perusteella toimittajat voivat pyytää yksittäisiä asiakirjoja. Yksi näistä järjestelmistä on suoraan internetissä eli *Hare*. Se on koko ajan käytettävissä, mutta sitä kaiki kuitenkin toimittajat vähemmän seuraavat. He ottavat suoraan tänne yhteyttä.

Diaarit ja asianhallintajärjestelmät ovat yleisimmät kyselyyn vastanneiden viranomaisten hallinnoimista rekistereistä. Rekistereiden määrä kuitenkin vaihtelee hyvin voimakkaasti viranomaisesta riippuen. Rekisteriselosteita henkilötietolain mukaisista rekistereistä löytyy esimerkiksi Helsingin kaupungin verkkosivuilta parisensataa [vuonna 2009]. Viranomaisten viestintätoimialalla itsellään ei yleensä ole hallinnoitavia henkilörekistereitä. Vaikka järjestelmien tiedot olisivatkin julkisia, järjestelmien käyttö on ulkopuolisilta pääsääntöisesti suljettu. Esimerkiksi rekisteritietojen lajitteluja ja muita ajoja pääsevät tekemään vain henkilöt, jotka muutenkin käsittelevät kyseisiä tietoja.

Meillä näitä rekistereitä hoitavat opiskelijapalvelut ja henkilöstöpalvelut ja tietohallintokeskus, viestintäyksikössä ei ole tällaisia.

Asiahallintajärjestelmä, osoiterekisteri, Fimos- EU-hankkeiden rekisteri, *EURA 2007*, EU:n rakennerahastojen hallintajärjestelmä.

Diaari, jonka tiedot ovat pääsääntöisesti julkisia [osapuolitiedot, tiedot asian vireille tulosta, käydystä kirjeenvaihdosta ym.]. Diaarissa voi olla myös salassa pidettäviä tietoja [esimerkiksi ei-julkinen päätösreferaatti].

Tietokonesovellukset kattavat sähkö- ja lämpöasiakkaat, verkkoasiakkaat, henkilöstön, tarvike- ja polttoainevarastot, kirjanpidon, asiakirjahallinnan jne.

Valvontatietojärjestelmämme on lähtökohdaltaan julkinen [yri-tystietojärjestelmä, jota käytetään valvonnassa saatujen tietojen tallentamiseen].

Viranomaisen tietopalvelu

Tietopyynnöt

Viranomaisille osoitetut tietopyynnöt liittyvät pääosin vireillä oleviin asioihin tai valmistuneisiin aineistoihin. Joillekin viranomaisille tulee pyyntöjä myös erilaisten tilastojen luovuttamiseksi. Varsinaisia suoraan viranomaiselle osoitettuja asiakirjapyyntöjä on tehty vähenevässä määrin, sillä nykyään lähes kaikki julkiset asiakirjat liitteineen löytyvät internetistä. Raporteista voidaan lisäksi postittaa paperiversioita painosmäärän sallimissa rajoissa. Tämän jälkeen paperimateriaalista saatetaan pyytää kopiomaksu.

Pyytjä voi olla joku valveutunut kansalainen maakunnassa tai henkilö, jolla ei ole helposti pääsyä internettiin. Hän on yleensä vähän iäkäämpi, nuorethan saavat kaiken netistä.

Jossain määrin yllättäen joissakin kommentoissa tuotiin esiin toimittajien vähentynyt kiinnostus nimenomaan arkistoista tehtävää tiedonhankintaa kohtaan.

Asiakirjapyyntöjä ei tule median taholta juuri ollenkaan. Arkistot ovat hyvin hiljaisia. Asiat ovat muuttuneet kovasti, eikä aikaperspektiivillä tehtäviä juttuja juuri tehdä.

Toimittajille useimmiten riittää haastattelussa annettu vastaus, eikä heidän kiinnostuksensa ulotu asiakirjoihin ja niiden yksityiskohtiin.

Median tarve perinteisiin asiakirjoihin on kuitenkin sähköisen tekniikan myötä vähentynyt. Esimerkiksi suurin osa oikeusministeriön asiakirjoista, päätöksistä ja yleisistä asiakirjoista löytyy ministeriön kotisivuilta. Aiemmin pyyntöjä on ollut enemmän, kun kaikki asiakirjat olivat paperimuodossa kootusti oikeusministeriön tiloissa. Toimittajat kävivät joko tarkastelemassa niitä paikan päällä tai niitä lähetettiin toimitukseen faksilla.

Kirjaamoon tulevat tietopyynnot koskevat suurelta osin diaaritulosteita, asiakirjoja ja erilaisia raportteja. Eri osastoille tulevat tietopyynnot ovat puolestaan usein suullisia tai sähköpostitse tapahtuvia. Pyydettyjä asiakirjoja luovutetaan pääsääntöisesti sähköisesti, mutta myös paperimuodossa, erityisesti asianomistajapyynnöissä. Tällöin pyynnön kohteina voivat olla esimerkiksi päätöksiin, työhistoriaan ja viranhakuprosesseihin liittyvät asiakirjat. Tietojen käytännön luovuttamiseen liittyvät ongelmat ovat liittyneet esimerkiksi isoihin karttoihin.

Tietopyyntöjä ei ole hirveästi tänne tullut. Luulen, että kirjaamoon niitä saattaa tulla enemmänkin. Sieltähän sitten on helppo nähdä, mitkä asiat ovat jo siinä vaiheessa, että ovat julkisia.

Periaate on, että kirjaamo palvelee. Julkisia asiakirjoja voidaan pyytää sieltä tai sitten suoraan yksittäisiltä asiantuntijoilta.

Luovutustapa on diaaritulosteet tai sitten asiakirjat paperisessa tai sähköisessä muodossa. Niitä menee sitten julkisuuteen monia reittejä, yksittäisten virkamiesten kautta, meidän tietopalvelun kautta ja milloin mitäkin kautta. Esimerkkinä kansliapäällikön viran täyttö kiinnosti kovasti julkisuutta. Asiassa meni julkisuuteen myös muistioita, joita ainakaan asianesittelijä itse ei ollut sinne toimittanut.

Media etupäässä pyytää erilaisia asiakokonaisuuksia, jotka ovat viranomaisella käsittelyssä. Toimittajat kyselevät esimerkiksi tiettyjä tiettyllä aikavälillä hallintodiaariin vireille tulleita asioita. Diaarista he saavat perustiedon ja pystyvät halutessaan pyytämään tarkentavaa, tiettyä asiakokonaisuuteen liittyvää asiakirjaa.

Tietopyynnot ovat vähentyneet tiettyjen asiakirjojen osalta, kun nykyään on olemassa valtioneuvoston hankerekisteri. Uskon, että toimittajat myös käyttävät sitä. Joskus he pyytävät tietysti diaarilistausta tulevasta hankkeista. Tällaiset listat pystytään toimittamaan sähköisesti.

Julkisuuslaki on tuonut selkeitä parannuksia asiakirjojen säilytyskäytänteisiin ja selkeyttänyt myös asioiden esitystapoja. Lähtökohtana on ollut, että julkiset tiedot luovutetaan pyydetessä.

Prosessi lähtee siitä, että pyydetty julkiset asiakirjat pitää luovuttaa. Olemme kiinnittäneet huomiota siihen, että kaikkien niiden asiakirjojen, joita saatetaan pyytää ja joita luovutetaan, täytyy olla laadultaan ja sisällöltään sellaisia, ettei kenenkään tarvitse miettiä, miten tätä asiakirjaa pitäisi nyt korjata. Ettei tulisi pahaa mieltä siitä, että aineistoa pitäisi luovuttaa samalla kun tietää, että ”voi onneton, mitä olen mennyt kirjoittamaan”.

Sen 15 vuoden aikana, kun olen tätä työtä tehnyt, on tapahtunut vain kahdesti, että jotakin toimittajan tai kansalaisen pyytämää tietoa ei ole voinut antaa. Molemmilla kerroilla kysymyksessä oli eduskunnalle hallituksen antama neuvottelumandaatti vielä edessä olevaan kokoukseen. Mandaattiin sisältyi sellaista liukumavaraa. Tietysti tällaisen asian paljastuminen olisi vaikuttanut neuvottelijoiden asemaan. Periaatteessa kaikki on julkista, jos ei ole perustuslain pohjalta toisin säädetty tai julistettu salassa pidettäväksi. Tämä kriteeri on minusta hyvin selkeä.

Keskusrikospoliisille osoitetut tietopyynnöt koskevat lähes poikkeuksetta esitutkintapöytäkirjoja. Usein niistä saatetaan pyytää vain johdanto-osuus, josta ilmenee jutun perustiedot. Lisäksi toimittajat saattavat pyytää erilaista esitutkintaan tai tapahtumaan liittyvää materiaalia kuten valokuvia tapahtumapaikasta tai tarkistaa KRP:ltä erilaisia faktoja. Yhteistyö KRP:n kanssa käynnistyy usein siitä, kun media on saanut vihiä jutusta, jonka tiedetään olevan tutkinnassa. Toimittajat haluavat asiasta varmistuksen tai ainakin vinkin siitä, ovatko he jutussaan oikeilla jäljillä.

Yleensä toimittajilla on hyvin tietoa pohjalla. Usein he pyytävätkin vahvistusta jo selvittämilleen asioille tutkinnanjohtajalta.

Pyyntöjen määrä riippuu tapauksesta ja jutun media-arvosta. Valmistuneesta esitutkinnasta pyyntöjä tulee säännöllisesti. Erityisesti isommista ja jo aiemmin julkisuutta saaneista tapauksista halutaan säännönmukaisesti esitutkintapöytäkirja tutkinnan valmistuttua.

Dopingjutussa esitutkinta-aineistoa oli 3000 sivua ja pyytäjiä kymmenittäin. Kopiokone meni vaihtoon.

Tutkittavan jutun tyypistä riippuu myös, tuleeko pyyntöjä toimittajilta vai ainoastaan asianosaisilta. Esimerkiksi Soneran teleurkintaa käsittelevästä jutusta tiedusteluja tuli monelta taholta. Yleisesti aineistopyyntöjä KRP:lle tekevät toimittajien ohella asianosaiset, viranomaistahot ja muut julkiset toimijat, kuten valtionkonttori, ministeriöt, vakuutusyhtiöt, Kela ja terveydenhuollon toimintaturvakeskus, jotka voivat saada aineistoja asemansa tai regressio-oikeutensa puolesta.

Toimittajat ja asianosaiset tekevät aineistopyyntöjä, aika harvoin muut. Aika harva viitsii maksullisia pöytäkirjoja hankkia.

Toimittajathan tänne enimmäkseen soittavat. Ei täällä meidän asioissa ole mitään asianosaisia niin sanotusti. Itse asiassa hätäkeskuslaitoksella ei voikaan olla.

Ministeriö ei oikeastaan ole sellainen paikka, josta yksityiset henkilöt pyytäisivät mitään. Toimittajat yleensä pyytävät. Yleensä tietopyynnot ovat jonkin näköistä varmistelua siitä, että onko vielä jotain, mitä toimittajien tulisi tietää käsittelemästään asiasta tai onko vielä jotain asiakirjoja, joita he eivät ole nähneet.

Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastajille osoitetut tietopyynnot liittyvät enimmäkseen tarkastuskohteesta laadittuun raporttiin tai muuhun tarkastusaineistoon. Kohteille lähetetään automaattisesti valmis tarkastuskertomus sekä sitä koskevia väliraportteja. Kanteluista ei tiedoteta aktiivisesti, koska niissä on usein henkilöiden terveyttä tai tuloja koskevia tai liikesalaisuuteen liittyviä tietoja. Salassa pidettäviä asiakirjoista on noin kolmannes.

Asianosaiset ovat tietenkin kantelun tekijöitä. Heitä kiinnostaa, mitä kantelulle kuuluu. Kiinnostuneita asianosaisia ovat tietenkin myös ne, joihin kantelut kohdistuvat.

Haastateltavien mukaan eduskunnassa pyritään asiakirjojen suhteen avoimuuteen. Lähtökohtaisesti kaikki aineisto on internetissä mahdollisimman nopeasti kaikkien saataville. Esimerkiksi täysistuntojen pöytäkirjat tulevat verkkoon kahdessa tunnissa istunnon päättymisestä. Verkon käyttäjäryhmiä ei ole tutkittu, koska ”nettimaailman asiakkaat on kasvoton joukko, jota ei tapaa”. Tietopyyntöjä tekevät kansalaiset, media, tutkijat ja toiset viranomaiset. Lisäksi tietoja pyydetään ammattikäyttöön, myös eduskunnan sisältä. Eduskuntatiedotuksessa on

kansalaisvastauspalvelu, joka pyrkii etsimään vastauksia kansalaisten kysymyksiin eduskuntaan liittyvissä asioissa. Esille nousi myös eduskunnan virka-miesten rooli raakatiedon tuottajana.

Toimittajien lisäksi tärkeä kohderyhmä on lakitiedon ammattikäyttäjät, jotka soveltavat eduskunnassa tehtyjä päätöksiä omassa työssään. Myös informaattikot on tärkeä ryhmä. Jonkin verran meidän antamaa tietoa julkaistaan myös kaupallisessa palvelussa. Talentum tai Edita laittavat sitä pakettiin ja myyvät edelleen, ja tätä kautta eduskunnan tuottama tieto tulee paremmin haettaviksi. Tuotamme näin samalla raakatietoa, jota kaupalliset kustantajat voivat jalostaa eteenpäin.

Oikeusministeriöltä pyydetään pääsääntöisesti oikeustoimiin liittyviä asiakirjoja tai taustatietoja. Toimittajilla on pääsy myös ministeriön diaariin, joten useimmin kysyttyä on jonkin asian diaarinumero. Yleisesti kysytyjä asioita ovat myös tuomioistuinten ratkaisut ja asianhallintajärjestelmien hallintaan koskevat tietopyynnöt sekä tiedot, joita tutkijat mahdollisesti tarvitsevat omassa työssään.

Tietopyyntöjä tekevät tutkimuslaitokset ja toimittajat, jotka suunnittelevat jotain vähän laajempaa juttusarjaa, esimerkiksi seksuaalirikosten oikeuskäytännöstä tai vahingonkorvausoikeuskäytännöistä.

Jos toimittajat ottavat yhteyttä suoraan ministeriin, kyseessä on yleensä tilanne, jossa riittää pelkästään tieto tehdystä päätöksestä tai tiivis suullinen kommentti esimerkiksi jonkin työryhmän tilanteesta. Ministerille ohjataan myös kyselyt oikeusministeriön poliittisesta kannasta joihinkin asioihin. Joskus toimittajat saattavat kysellä johonkin vanhempaan päätökseen liittyviä asiakirjoja. Joitakin asianomistajapyyntöjä tulee lähes joka sektorille, mutta erityisesti sosiaalipuolelle, esimerkiksi valitusten pohjaksi. Asiakirjavaihtoa on myös ilman erillistä pyyntöä.

Toimittajat on suurin tietopyytäjien joukko, mutta pyytäjinä on paljon myös yksityisiä henkilöitä, joilla on monia pitkäaikaisia juttuja vireillä. ”Kanta-asiakasvalittajat” valittavat useimmin poliisin toiminnasta. Näitä säännöllisesti valittajia on ehkä puolenkymmentä, mutta asioiden määrä saattaa olla kymmeniä, ehkä enemmänkin.

Eniten pyyntöjä kohdistuu virastomme rakennusvalvontaan, kaavoitukseen ja ympäristönsuojeluun. Ne koskevat usein pöytäkirjoja,

karttoja, rakennuslupia ja vanhoja kiinteistökaavoja.

Rakennustarvikekauppiat tekivät yhdessä vaiheessa paljon pyyntöjä. He halusivat listoja rakentajista, joiden lupahakemuksia oli käsitelty lautakunnan kokouksissa. Nimilistoja ja päätöskoosteita lakattiin kuitenkin tekemästä rakennustarkastajan päätöksen nojalla. Nykyään pöytäkirjat löytyvät internetistä tai ne voidaan yksitellen nimeten pyytää kopioimaan. Tähän on päädytty henkilötietolain takia. Viranomaisen tekemä lista voidaan nähdä rekisterinä, jossa on yksityisten ihmisten tietoja. Tiedonantovelvoite tulee täytetyksi, kun tiedot ovat saatavilla yksittäisistä pöytäkirjoista.

Kuntalaiset tekevät paljon asianomistajapyyntöjä usein omien valitusten pohjaksi. Joskus onkin mietittävä, mikä on salassa pidettävää materiaalia. Myös viranomaiset tekevät pyyntöjä, usein on kyse valvontaviranomaisista kuten oikeusasiamiehestä, oikeuksista ja lääninvirastoista. Pari vuotta sitten sosiaalitoimen lakimiehemme vastasi vuoden aikana 130 kanteluun. Lisäksi tuli lukemattomia muistutuksia.

Tietojen luovuttaminen

Haastatellut viranomaiset eivät olleet kokeneet merkittävämpiä ongelmatilanteita julkisuuslain toimivuudessa tai pyydettyjen tietoaineistojensa luovuttamisessa. Viranomaiset korostivat oman toimintansa avoimuutta, jolloin lähtökohtaisesti kaikki mahdollinen on julkista ja tietoja niitä pyytävälle myös annetaan. Haastateltavat viittasivat sekä perustuslakiin että julkisuuslakiin, jotka edellyttävät viranomaisilta mahdollisimman avointa toimintaa.

Sitä vastoin varsin monella toimittajalla nähtiin olevan varsin puutteellinen ymmärrys julkisuuslaista ja sen määrittämisestä tietojen julkisuudesta ja luovuttamisen edellytyksistä. Toisaalta joidenkin toimittajien ammattitaitoa julkisuuslain tuntemisessa pidettiin hyvänä.

Yleinen ongelmahan on se, että joudumme tulkitsemaan julkisuuslainsäädäntöä sen pohjalta mitä tietoa voidaan antaa.

Toimittajilla ei tunnu olevan hajuakaan siitä, mitä heille saa antaa. Tätä joudumme sitten heille aina selittämään erikseen.

Luulen, että toimittajat jotka tekevät meistä juttuja ovat perehtyneet toimintatapoihimme ja osaavat toimia sen mukaan. Ei paljon edes kysellä sellaista materiaalia, josta ei saisi antaa tietoa.

Suomalaiset toimittajat tuntevat julkisuuslain sisällön ainakin peri-

aatteessa. He tietävät, jos heillä on oikeus saada tietoa viranomaisten asiakirjoista. Eli tuntevat tämän pääsäännön ja sen, että se toimii.

Viranomaiset ovat nähneet pyydettyjen tietojen luovuttamisessa ongelmaksi myös sen, että asiakirjapyyntöjä ei ole riittävästi yksilöity tai ne ovat kohdistuneet selkeästi salassapitosäännösten alaisiin tai julkisuuden tulkinnan kannalta epäselviin asiakirjoihin. Jos tietojä pyytävä journalisti ei tiedä, minkä tyyppisiä asiakirjoja eri asioissa laaditaan, hän ei välttämättä osaa kohdentaa pyyntöään saatavilla oleviin asiakirjoihin.

On varsin yleinen ongelma, että tietopyynnön tekijä ei pysty kovin tarkasti yksilöimään mitä haluaa. Silloinhan teemme turhaa työtä jos ei löydy, mitä hän juuri haluaa. Meillä on vuosittain tuhansia asioita, eikä jonkin yksittäisen jutun löytäminen ole välttämättä helppoa, jos tietopyyntö on kovin epämääräinen.

Sehän on siellä laissakin, että jos pystyy riittävällä tasolla yksilöimään mitä haluaa, niin viranomaisen pitää etsiä tiedot. Jos on vain jokin epämääräinen vihje tai aavistus siitä, että jotakin on tekeillä tai tulossa, niin silloinhan emme pysty paljon auttamaan.

Pyyntö voi olla niin yleisellä tasolla, että se ei yksilöi haluttuja asiakirjoja. Pyyntöns toteuttaminen saattaisi edellyttää poimintaa, listausta tai selvittelytyötä, johon ei ole välttämättä mahdollisuuksia. Asiakirjojen hakuperusteena ei useinkaan voi olla pyytäjän esittämä ilmiö tai rajausta, vaan arkistointi ja haku tapahtuvat muilla perusteilla, kuten henkilötiedoilla tai rikosnimikkeellä.

Minulla on käsitys, että tiedotusvälineet eivät aina osaa pyytää asiakirjoja tai kohdentaa pyyntöjään sillä tavalla, että saisivat haluamaansa tietoa. Joskus tietopyyntö kohdistuu kokonaiseen asiaryhmään, ja sen rajaaminen nimenomaisesti asiakirjoihin voi olla tulkinnanvaraista. Äskettäisenä esimerkkinä oli tietopyyntö kaikista poliisilaitoksessa olevista sivutoimiluvista.

Ihan hiljattain tästä tuli esimerkki aselain uudistamisesta. Julkisuu-teen tuli tieto ministerin kautta, että tällöinen uudistus on käynnistetty, mutta siinä ei oltu laadittu vielä mitään papereita ja tehty päätöksiä. Kun meiltä kysyttiin näitä asiakirjoja, niin eihän me voitu mitään löytää, kun niitä ei oltu vielä tehtykään.

On ollut tapauksia, joissa asiakirjaa ei ole löytynyt omasta arkistostamme, vaan se on ollut virkamiehen kotona. Asiakirjahallintomme on vasta viime vuosina siirtynyt sähköiseen hallintajärjestelmään.

Ongelmatilanteeksi nähtiin ylipäätään asiakirjan olemassaolo eli se, koskeeko tietopyyntö tietoja, jotka on kirjattu johonkin dokumenttiin. Tällainen tieto voi olla esimerkiksi asiantuntijalausunto. Tällaisissakin tilanteissa tietojen luovuttaminen riippuu tiedosta ja tilanteesta. Vaikka joskus on vaadittu asiakirjoja, joita ei ole edes olemassa, useimmiten pyydetty tiedot ovat sisältäneet johonkin asiakirjaan.

Yleensä pyydetty tieto on sisältynyt asiakirjaan. Ongelmana on, voidaanko tieto antaa kokonaisuudessaan vai joudutaanko sitä putsamaan ennen sitä.

Dokumentointi ministeriössä on kuitenkin kattavaa, eikä dokumenttoimintona tietoa meillä juurikaan liiku.

Joskus vaaditaan asiakirjoja, joita ei ole edes olemassa. Pyytjä ei tiedä, millaisia asiakirjoja erilaisissa asioissa laaditaan.

Joskus pyytäjällä voi olla käsitys asiakirjasta, raportista, tapahtumaselosteesta, koosteesta, yhteenvedosta, joita ei todellisuudessa edes laadita, vaan kysytty tieto on voitu taltioida esimerkiksi johonkin yksittäiseen tiedostoon.

Meiltä voidaan pyytää hyvinkin erilaisia asioita ja tehdä tietopyyntöjä, joissa ei välttämättä ole asiakirjoja. Toki voimme kertoa suunnitelmasta ihan ideatasollakin.

Tieto ei välttämättä sisälly asiakirjoihin, vaan monesti meiltä kysytään myös sitä, mistä tietoa voisi saada.

Kokouspöytäkirjoja ei ole annettu, mutta ei niitä ole pyydettykään. Ei ole tullut esille, että olisi kaivattu jotakin asiaa, josta ei ole olemassa dokumenttia.

Ongelmat johtuvat usein siitä, että toimittaja on halunnut tiedon asiakirjasta, eikä ole uskonut, jos on sanottu, että sitä ei ole olemassa. Toimittajat olettavat viranomaisten vakiovastaukseksi, ettei asiakirjaa ole olemassa tai että asiaa on vasta ryhdytty valmistelemaan, vaikka tilanne olisi vilpittömästi tällainen.

Johonkin tallennetun tiedon olemassaolo jää harvoin täysin epäselväksi.

Sääntönä on ollut, että paperin olemassaoloa on turha kieltää jos se on kahdella ihmisellä. Jos se on jo lähetetty jonnekin ulos, niin on turha kieltää, etteikö sitä olisi olemassa. Ehkä tämän takia kaikkea ei kannattaisi laittaa paperille.

Tietoja ei aina kaivata asiakirjan muodossa, vaan monessa tapauksessa

toimittajat ovat tyytyneet viranomaisen antamaan suullisen tietoon.

On äärimmäisen harvinaista, että tietoja kysytään asiakirjamuodossa. Yleensä tietoja annetaan suullisesti, ja toimittajat tyytyvät siihen, mitä keskeneräisistä asioista voidaan sanoa. Poliittikkana on, että kerrotaan mitä voidaan, mutta jos esimerkiksi jonkin työryhmän asia on vielä aidosti auki, silloin ei ole syytä kertoa asiasta henkilökohtaisia mielipiteitä.

Pyydettyjä tietoja on luovutettu suullisesti erityisesti ei-julkisten asiakirjojen kohdalla. Suullisesta tiedonannosta vastaa aina hankkeen tai asian valmistelija tai valmisteluvastuussa olevan virkamiehen esimies. Valmistelun julkisuus on yleensä sitä suurempi mitä merkittävämmästä hankkeesta on kysymys. Tarvittaessa julkiset ja salassa pidettävät tiedot on pystyttävä erottelamaan toisistaan.

Keskeneräisistä asioista ei anneta tietoja medialle, ainakaan asiakirjamuodossa, koska valmistelun kohteena oleva päätös saattaa prosessin aikana muuttua paljonkin. Toisaalta erään haastateltavan mukaan media ei ministeriön keskeneräinen toiminta edes kiinnosta, sillä päätös saa useimmiten uutisarvoa vasta valmistuttua.

Asiakirjapyynnöt menevät valmistelijalle, joka saa päättää, mitä antaa. Uskoisin, että tietoa annetaan kuitenkin etupäässä kirjallisesti, eikä suullisesti.

Ei-julkisissa asiakirjoissa tilanne on se, että virkamiehen pitää pystyä määrittämään, mikä osa tiedosta on julkista ja mikä ei. Periaatteessa vaikka asiakirja on turvaluokiteltu tai ei-julkinen. Siinä saattaa olla sellaisia tietosisältöjä, jotka ovat julkisia. Niistä pitää pystyä kertomaan vaikkapa suullisesti.

Esimerkiksi tässä meneillään olevassa poliisin suuressa hallintorakenneuudistus-hankeessa 90 laitosta lakkaa ja 24 uutta laitosta tulee tilalle vuoden vaihteessa. Sen valmisteluprosessi kaikkineen on ollut erittäin läpinäkyvä. Kaikki toimielinten asiakirjat ovat olleet julkisia jo valmisteluvaiheessa. Ne on ihan raakaversioina laitettu meidän sisäiseen tietoverkkoon, josta kaikki ovat niitä pystyneet katsomaan.

Pyydettyjä tietoja on pyritty luovuttamaan mahdollisimman nopeasti niitä pyytävälle, yleensä joko samana päivänä tai viimeistään seuraavana. Sähköpostitse annetut vastaukset saattavat kuitenkin viivästyä. Luovuttamisen aikaraja on saattanut tulla vastaan esimerkiksi lauta-

kuntien kohdalla, jos ne eivät ole ehtineet laatia pöytäkirjaansa ennen asiaa seuraavaksi käsittelevän kaupunginhallituksen kokousta.

Aikarajan seuraaminen tietysti on oleellinen juttu, kun toimitaan julkisuuslain mukaisesti. Luulen kuitenkin, että se toimii aika hyvin.

Jos meille tulee sähköpostitse kyselyitä ja tietopyyntöjä, niin sähköpostijärjestelmässä ei ole vielä sellaista ominaisuutta, että pystyisimme seuraamaan, milloin tehtävä annetaan edelleen jollekin ja milloin todellisuudessa pyytjä on saanut asiakirjan. Tähänkin ollaan kehittämissä ratkaisua. Tällä hetkellä sähköposti lähetetään edelleen ja alkuperäisestä otetaan kopio ja merkitään milloin se on tullut.

Käytännön ongelmia ovat kuitenkin aiheuttaneet laajat KRP:n esitutkin-
tapöytäkirjat, joita monet toimittajat ovat hakeneet yhtä aikaa paperiver-
sioina. Lisäksi on ollut muutamia tilanteita, jolloin toimittajien mielestä
aineistojen luovuttaminen ei ole ollut tarpeeksi nopeaa.

Toimittajat hakevat oikeudenpäätöksiä, heittävät tilauksen sisään ja ha-
kevat matskut.

Laajojen tietopyyntöjen täyttäminen vaatii paljon resursseja, ja tietoja
joutuu etsimään eri paikoista kun käytössä ei ole yhtä tietojärjestelmää.
Tietoja haluava osapuoli ei aina ymmärrä tätä.

Pääsääntöisesti oikeusministeriö luovuttaa asiakirjoja, jotka eivät ole julki-
suuslain pohjalta salassa pidettäviä. Media kuitenkin haluaa tietoja rikok-
sen tehneistä yksityishenkilöistä, joihin oikeusministeriö ei voi ottaa me-
diassa kantaa. Yksityishenkilöitä koskevat tietojen luovutukset rikkoisivat
julkisuuslakia eikä ministeriössä käsitellä yksittäisten ihmisten oikeus- ja
rikoshallinnollisia asioita, joista vastaavat paikalliset ja maakunnalliset oi-
keuslaitokset. Suullisesti tietoa pyritään jakamaan myös vasta valmisteilla
olevista prosesseista, sillä oikeusministeriön pyrkimys on toimia läpinäky-
västi. Oikeusministeriön diaarit ovat pääsääntöisesti julkisia.

Myös kuntien sosiaalipuolella aineistojen luovutusongelmat ovat ilmei-
siä nimenomaan yksityisissä asioissa. Yksityisyydensuojan takia esimerkik-
si yksittäisestä sosiaalipuolen asiakkaan tapauksesta ei voida kertoa mitään,
vaikka asiakas itse olisi kertonut tapauksestaan medialle. Viranomainen
pystyy selvittämään omia päätöksiään julkisuudessa ainoastaan yleisellä
tasolla.

Viranomaisaineistoja koskevat tietopyynnöt ohjataan sisäasiainmi-

nisteriössä pääosin kirjaamoon tai valmisteluvastuussa olevalle virkamiehelle. Luovutuksia tapahtuu pääasiallisesti tietopalvelusta ja valmisteluvastuussa olevilta virkamiehiltä.

Suurin osa Keskusrikospoliisille tehdyistä asiakirjapyynnöistä on kohdistunut esitutkinta-aineistoon, joka on valmisteluvaiheessa vielä asianosaisjulkista, ja sitäkin tietyin rajoituksin. Lisäksi tietyt erityislait, kuten laki kuolemansyyn selvittämisestä saattavat estää kokonaan asiakirjojen luovutuksen. Aineistojen toimitusaika on vaihdellut päivästä kahteen viikkoon tapauksesta riippuen.

Haastateltujen viranomaisten mukaan toimittajat ymmärtävät usein, jos jostakin asiasta ei voida tiedottaa tai kertoa avoimesti. Yleensä tällaisia tietoja voidaan jättää kertomatta yksin julkisuuslain pohjalta jos ne esimerkiksi liittyivät yksityisiin henkilöihin. Vastaavasti toimittajat voivat turhautua, jos esimerkiksi päätöksestä ja halutusta tiedosta vastaava viranomainen ei jostain syystä olekaan tavoitettavissa, ja juttunteko tästä syystä pitkittyy.

Voi olla hidasteita, jos aineisto on laaja tai täytyy määritellä, mikä osa siitä on salassa pidettävää.

Kaikki eduskunnan toimintaan liittyvät asiakirjat ovat pääsääntöisesti julkisia. Eduskunnassa työskentelee runsaasti juristeja tehtävänään arvioida asioiden julkisuutta tai salassapittoa, jos raja on häilyvä.

Eduskunta on tässä suhteessa hyvin poikkeuksellinen organisaatio. Keskuskansliassa meillä ei ole salaisuuksia. Mielestäni eduskunta on muutenkin hirveen harvinaisen avoin, kun se ei ole viranomainen. Tätä ei voida oikeastaan määritellä miksikään muuksi kuin kansanedustuslaitokseksi. Täällä on virkamiehenkin helppoa olla. Ei ole ikään kuin sellaisia tilanteita, joissa täytyisi lähteä punnitsemaan, että saanko minä nyt kertoa tämän vai en. Täällä sellaiset tilanteet ovat tuntemattomia. Täällä ei käytetä sitä ”ei-julkinen” leimaa.

Erityisesti julkisuustulkinnan kannalta epävarmoissa tilanteissa viranomaiset eivät ole välttämättä erityisen pahoillaan siitä, jos luovuttamatta jätettyjä tietoja koskevat tietopyynnöt etenevät hallinto-oikeuteen. Päinvastoin, oikeuden päätökset vain selkeyttävät tilannetta.

Toisaalta meillä on myös mahdollisuus olla antamatta tietoja tai neu-

voa toimittajia kääntymään esimiehen puoleen. Itselläni ainakin on kanttia sanoa toimittajalle, että keskustelen ensin oman esimieheni kanssa, miten tässä toimitaan. Meillähän on velvoitteet kohdella tasa-arvoisesti eri tiedotusvälineitä myös silloin, kun tarkastus on kesken. **No tietysti sellaisia**, että kuka sitten päättää siitä tiedon luovuttamisesta. Mehän joudumme täällä miettimään, kuka sen tiedon on oikeutettu antamaan. Toinen ongelma on sitten se, annetaanko valmista tietoa vai joitain diaarinumeroita.

Rekisteritietojen luovuttaminen

Tietojärjestelmien yleistymisestä huolimatta suuri osa haastatelluista viranomaisista ei hallinnoi sellaisia rekistereitä, joihin olisi kohdistunut merkittävässä määrin tietopyyntöjä. Rekistereistä ei ole luovutettu tietoja yleisesti usein senkään takia, että tiedot ovat salassa pidettäviä. Esimerkiksi terveyspuolella on paljon tällaisia yksityisten henkilöiden arkaluonteisia tietoja sisältäviä rekistereitä.

Kaavoituspuolella rekistereitä on useita, mutta niihin ei oikeastaan kohdistu pyyntöjä. Joskus verottaja voi pyytää meiltä jotakin rekisteritietoa, koska meillä on tiedonluovutusvelvollisuus.

Terveyspuolella vakuutusyhtiöt, toiset laitokset ja potilaat itse tekevät kyselyjä potilasrekisteristä. Sääntely on todella tiukkaa sen suhteen, mitä tietoja kenellekin luovutetaan.

KRP:lle tietopyyntöjä viranomaisrekistereistä tehdään varsin harvoin. Asianomaiset tekevät rekisteritarkistuksia lain suoman tarkastusoikeutensa nojalla. Näistä tietoja annetaan, joskin tietopyynnöt kiertävät useimmiten tietosuojavaltuutetun kautta. Myös asiarekisteriin merkityistä tiedoista on tullut pyyntöjä, esimerkiksi kuinka paljon käsiaselupia on annettu jostain piiristä.

Rekistereitä on valtavasti, kymmeniä ja kymmeniä. Niiden osalta en pysty sanomaan, miten kukin rekisterinomistaja on toiminut. Tietopyynnöt tulevat pääsääntöisesti kirjaamoiden kautta. Viime aikoina on pyydetty myös yhteenvetotilastoja aseluvista: kokonaismäärät, kunnallisesti myönnetyt luvat, peruutetut luvat jne.

Meillä nyt ei sinänsä ole mitään tarkempia rekisterejä, paitsi tietysti ministeriön diaari. Diaarijärjestelmässä on erikseen salassa pidettävät asiat,

eikä niitä luovuteta. Joitakin lukuoikeuksia joihinkin asioihin jaetaan sitten erikseen.

Joskus toimittajat saattavat tehdä ”kalastelukierroksia”. He pyytävät sattumanvaraisesti erilaisia listoja, joista mahdollisesti voitaisiin löytää jutun aihetta, kuten esimerkiksi onko jossakin kunnassa myönnetty käsiase-lupia tavanomaista enemmän. Joskus tietoja on pyydetty myös julkisuuden henkilöistä ja heidän rahankäytöstään tai rikoksistaan. Erityisesti rekisteritietojen sähköinen luovuttaminen massana osoittautui harvinaiseksi.

Poliisin rekisterit ovat useimmiten salassa pidettäviä, eikä mahdollisuutta massatietojen luovuttamiseen ole. Kokemusta sellaisista ei itselläni ole.

Tiedossani ei ole, että toimitukset olisivat pyytäneet tietoja sähköisenä tai massaluovutuksina. Eräillä viranomaisilla on lakiin perustuva suorakäyttöoikeus poliisin rekistereihin. Yksittäisten henkilöiden kyselyt perustuvat jo aiemmin käsiteltyyn tarkastusoikeuden käyttämiin.

Valtaosa kyselyyn vastanneista viranomaisista ei ollut saanut tietopyyntöjä hallinnoimiensa rekisterien sähköisestä massaluovutuksesta. Tätä vieläkin harvemmin tietoja on luovutettu. Erään vastaajan mukaan tietoja ei luovuta ”ei rahasta, eikä ilmaiseksi”.

Tällaisia pyyntöjä on kaupungin hallintoon joskus tullut, mutta koska kaupungin hallinnolle on annettu selkeät ohjeet menettelystä tällaisissa asioissa [eli tietoja ei saa sähköisesti luovuttaa], tiedossa ei ole yhtään sellaista tilannetta, että henkilötietoja olisi luovutettu sähköisessä muodossa massana. Pyyntöjä lienevät useimmin koskeneet virantäytössä hakijoiden ansioiden yhteenvetoja.

Joskus yhteistyökumppanit pyytävät meidän toimittajalistaa [sähköpostiosoitteistoja], jotta voisivat varmistaa mahdollisimman laajan jakelun tiedotteilleen. Emme yleensä luovuta omia osoitelistojamme eteenpäin, mutta jos tiedote on yhteinen, eli yliopistollakin on osuutta uutiseen, jakelemme sitä esimerkiksi lisäjakeluna omille listoillemme. Jos jokin media on tarvinnut esimerkiksi haastateltaviksi tietynlaisia tai tietynmaalaisia opiskelijoita, välitämme haastattelupyyntöä omilla listoillamme, mutta emme luovuta osoitteistoja ulkopuolisille.

Joskus pyydetään osoitetietoja. Henkilöiden osoitetietoja ei luovuteta, ellei lupaa ole erikseen annettu.

Lähinnä pyydetty joskus laskutukseen liittyviä tietoja, esimerkiksi taksikorttien käytöstä.

Ei [ole pyydetty], eikä niitä annettaisi.

Mahdolliset pyynnöt rekisteritiedoista eivät tule ministeriön viestintäyksikköön. Ministeriö ei pääsääntöisesti ylläpidä rekistereitä, vaan niiden ylläpito on vastuutettu hallinnonalan muille toimijoille, esimerkiksi Terveysturvakeskukselle.

Pyydetään usein tietoja Tekesin rahoittamista yrityksistä ja tutkimusorganisaatioista. Julkisten tutkimusorganisaatioiden tiedot ovat jokaisen saatavilla [www-sivuillamme](#). Yrityksille maksetusta rahoituksesta julkaisemme vuosittain luettelon, joka on pdf-muodossa [www-sivuilla](#) ja saatavissa pyydetessä myös Excel-taulukkona.

Euroopan Unionin asiakirjat

Selvitykseen mukaan valituille viranomaisille ei ole kertynyt merkittäviä kokemuksia Euroopan Unionista tai sen asiakirjoihin liittyvien tietojen luovutuksesta. EU-asiat ovat koskeneet haastateltavien työtehtäviä vain etäisesti, ja kuuluvat lähinnä yksittäisistä asioista vastaaville ministeriöille.

EU-asioihin liittyviä asiakirjoja ei yleensä meiltä hirveästi kysytä. EU:n toimintaan liittyviä tietopyyntöjä kysytään varmaan enemmän niihin erikoistuneilta yksiköiltä.

Esimerkiksi kunnallisilla lautakunnilla ei ole välitöntä yhteistoimintaa unionin kanssa, vaikka välillisesti EU näkyekin monessa asiassa. Varsinkin opetustoimeen liittyviä tietoja kerätään entistä enemmän. Rahoitushakemuksiin ja EU-hankkeisiin liittyy paljon asiakirjapyyntöjä, mutta niitä hoitavat kunnissa lähinnä hankkeisiin erikoistuneet henkilöt.

Kansallisen lainsäädännön lisäksi myös Schengenin yleissopimus määrittää raamit, joiden puitteissa EU-asioissa on meneteltävä. Lisäksi erilaiset määräykset rajoittavat esimerkiksi sitä, miten KRP voi käyttää samaansa tietoa. Ajoittain rahanpesunselvittelykeskus luovuttaa tietoja *Europolille*. Tietojen luovuttamisella on oltava aina perusteet. Niitä luovutetaan, jollei siitä koidu haittaa KRP:n tutkinnalle.

Tietoja luovutetaan, jollei niiden antaminen haittaa meillä tehtävää

tutkintaa.

Europolille luovutetaan tietoa, kun siihen on perusteet. Meiltä kysytyistä EU:hun liittyvistä asiakirjoista opastamme kysyjät yleensä EU:n sivuille, josta unionin julkiset asiat löytyvät.

Myöskään Eduskunnan kansliassa tai Valtiontalouden tarkastusvirastossa ei käsitellä merkittävässä määrin EU:n asiakirjoja. Euroopan Unionin tietoihin liittyvissä tietopyynnöissä kysyjät ohjataan suoraan Euroopan Unioniin. VTV:n osalta yhteistyö EU:n kanssa eroaa suomalaisten virastojen kanssa toimimisesta lähinnä siinä, että EU:n kanssa yhteistyössä toimiessa tulee huomioida muiden jäsenmaiden julkisuuslait.

Yleensä EU:n valmisteluhankkeista on pystytty antamaan hyvin tietoa suullisesti. Mutta aika vähän itse asiassa EU- asioista on minulle soiteltu. EU:ssa valmisteltavat hankkeet välittyvät julkisuuteen yleensä tiedotusihmisten kautta.

Yleensä EU-asiakirjojen luovuttaminen edellyttää, että asiakirjoista on poistettu mahdolliset jäsenmaiden omat kannanotot joihinkin EU:ta koskeviin kysymyksiin.

Meillä voi olla luottamuksellisia EU:n asiakirjoja joista on erikseen arvioitava, ovatko ne luottamuksellisia vai eivät. Yleensä niitä voidaan jakaa, mutta sillä tavalla korjattuna, että jäsenvaltioiden kantoja ei tule näkyviin. Yhteistä politiikkaa noudatetaan hyvin konkreettisella tavalla. Vaikka raportit olisivat meidän tekemiämme, niistä täytyy vaan pyyhkiä jäsenvaltioiden kannat.

Vähäisistä luovutuskokemuksista huolimatta EU:n toiminta arvioitiin Suomen viranomaistoimintoja rajatummaksi ja salatummaksi. EU-päätöksiä valmistellaan usein suljettujen ovien takana, ja niitä koskevat asiakirjat ovat poikkeuksetta ainakin ensi alkuun salaisia.

Euroopan Unionin asiakirjoissa on nyt yleensä ottaen paljon salassa pidettävää tietoa. Valmistelu tapahtuu suljettujen ovien takana. Tänne tulevat vasta valmiit asiakirjat, jotka ovat jo julkisia.

Itselläni ei ole julkisuudesta oikeastaan mitään kommentoitavaa. Meiltä päin ei oikeastaan ole unioniin mitään, eikä sieltä meille. Mutta

sen tiedän, että kun olin aikoinaan unionin työryhmissä, siellä tieto oli salatumpaa. Onhan Suomen ja EU:n välillä ero niin kuin yöllä ja päivällä.

Suomen jäsenyys Euroopan unionissa on lisännyt joidenkin vastanneiden viranomaisten kohdalla myös kansallisen toiminnan avoimuutta. Avoimuus on kohdistunut erityisesti viranomaisen hankintoihin sekä niitä ja niiden valmistelua koskevaan tiedottamiseen. Myös työn määrän on koettu lisääntyneen viranomaisten keskuudessa EU:n myötä. Eräs vastaaja kuvaili EU:n ”laajentaneen julkiseksi määriteltyjen tietojen joukkoa”. EU-jäsenyyden seurauksena ovat lisääntyneet paitsi asiakirjapyyntö myös asioiden valmistelun taustoittaminen. Sitä vastoin kuntien perustoimintoihin EU:lla ei ollut lainkaan vaikutusta.

EU:n tietosuojadirektiivi on vaikuttanut henkilötietojen julkisuuteen siten, että henkilörekisteritietoja ei ole mahdollista julkaista verkkosivuilla, ja muidenkin henkilötietojen verkkojulkaiseminen on rajoitettua. Julkisuusperiaatteen kanssa ristiriidassa oleva henkilötietolainsäädäntö on kunnan hallinnon avoimuuden kannalta ongelmallinen. Se aiheuttaa tulkintaongelmia, vaikka henkilötietojen suojaaminen sinänsä on erittäin tarpeellinen asia.

Kunnan päätösasiakirjoihin sisältyy väistämättä kunnan toimialan takia henkilöiden nimiä ja myös määrättyjä heitä koskevia tietoja. Tietosuojavaikutus on edellyttänyt, että muita kuin arkaluontoisia henkilötietoja saa säilyttää kunnan verkkosivuilla enintään vuoden ajan. Tämä on käytännössä johtanut siihen, että kaikki päätösasiakirjat on pitänyt poistaa vuosittain verkkosivuilta. Tämä on osoittautunut täysin mahdottomaksi, koska määräajan umpeuduttua henkilönimiä sisältävät asiakohdat tulisi poistaa kaupungin verkkosivujen valtavasta asiakirjamassasta käsin. Näin avoimuuden piiristä ovat poistuneet myös sellaiset päätösasiakirjat ja tiedot, jotka eivät millään tavoin liity henkilöihin eli tältä osin henkilötietolainsäädäntö rajoittaa myös muuta viranomaisjulkisuutta tarpeettomalla tavalla.

Asia koskee eniten Tutkimuspalvelut-yksikköämme ja tutkimusryhmiä.

EU on tuonut tullessaan avoimuutta ja läpinäkyvyyttä viranomaistointintaan, mikä on vaikuttanut myös kansallisiin käytäntöihin. Tiedotamisvelvoite on lisääntynyt EU:n myötä, ja sen merkitys on kasvanut kauttaaltaan.

Ei ole vaikuttanut meihin erityisemmin. Pyrimme EU-asioissa samaan avoimuuteen kuin muussa toiminnassa. Tiedotamme itse aktiiv-

visesti vireillä olevista EU-asioista, asiakirjapyyntöjä tulee vain vähän. **Ei erityistä. EU:n** asiakirjoja käsitellään EU:n määräysten mukaisesti.

Luovutettujen tietojen maksullisuus

Viranomaisilla on mahdollisuus periä maksu luovuttamistaan asiakirjoista. Hinnat vaihtelevat, eikä maksua välttämättä aina edes peritä. Varsinkin sähköisesti lähetettävät asiakirjat ja aineistot ovat maksuttomia. Kopioista perittävistä maksuista ei viranomaisille ole kuitenkaan pääsääntöisesti valitettu. Ainoastaan yksi haastateltava oli saanut palautetta liian kalliista asiakirjoista.

Kopioista emme yleensä veloita mitään. Internet on muuttanut tilanteen, ja kaikki hakevat tiedon sieltä suoraan.

Jos on normaali tietopyyntö, joka ei vaadi meiltä mitään erityisempää, niin tiedot on kyllä annettu ihan ilmaiseksi, esimerkiksi sähköpostilla. Jos joku haluaa tiettyjä asiakirjoja erikseen, niin maksut katsotaan siten hinnaston mukaan. Pääperiaate on, että aina kun meillä on jostakin asiasta tiedonantovelvollisuus, noudatamme hyvää tiedonantotapaa.

Siitä hinnoittelusta on ministeriön päätös vuodelta 2001. Se on julkisuuslain mukainen eli perustuu omakustannushintaan. Meille se on pelkkä muodollisuus. Sähköisistä asiakirjoistahan ei käytännössä peritä maksuja.

Meillähän maksavat vain julkaisut. Yritämme ainakin palvella toimittajia niin, että he saisivat niistä ilmaiset kappaleensa.

Olen saanut vain kerran palautetta, että asiakirjat olisivat maksaneet liian kalliina. Se taisi olla keskusrikospoliisin Jokelan tutkintaa koskeva aineisto, josta velotettiin juuri se, mitä valtio on määrittänyt. Yksi toimitus sitten totesi, että tämä on liian kallista. Hinnoittelu oli kuitenkin selkeää ja valtiovarainministeriön määrittelemä, ja sen mukaan toimimme.

Vaikka esimerkiksi tähän tutkimukseen valitun Turun kaupunginhallitus on määrittänyt hinnat luovutetuille asiakirjakopioille, kaikki kaupungin toimialasektorit eivät laskuta ainakaan pienimuotoisemmista aineistoluovutuksista. Tietopalvelupyyntöjen ajankäyttöä koskevaan laskutukseen kaivattaisiin kuitenkin selkeämpää hinnoittelua varsinkin kaavoitus- ja sosiaalipuolella, joissa isommat tietopyynnöt voivat viedä paljonkin aikaa.

Poliisi noudattaa asiakirjojen luovuttamisessa ja hinnoittelussa omaa maksuperustelakiaan, jossa kaikki asiakirjat on hinnoiteltu joko kappale- tai sivuhintana.

Oikeusministeriö ei pääsääntöisesti peri maksuja luovuttamistaan kopioista. Harvemmin asiakirjoja tullaan enää noutamaan, vaan niitä luetaan internetissä. Mikäli kuitenkin kyse on suurista kopiomääristä, kopioimisesta ja paperista saatetaan laskuttaa, varsinkin jos tietojen kerääminen ja asiakirjan etsiminen vievät huomattavasti työaikaa. Yksittäisistä asiakirjoista on toimitettu kopioita veloituksetta.

Tieto sinällään on ilmaista. Mikäli asiakirjoista otetaan kopioita, tulee pyytäjän korvata tulostuskustannukset.

Ei meillä kyllä yleensä ole mitään maksuja pyydetty. Yleensä jaamme valmiita ilmaisetiedotteita. Muistelen kyllä, että on olemassa mahdollisuus laskuttaa työstä, jos tiedon kokoamiseen menee selvästi paljon työtunteja.

Joskus on pyydetty maksuja yrityksiltä, jos ne haluavat useita kappaleita samaa asiakirjaa. Tavallisille kansalaisille annamme kopioita yksittäisistä asiakirjoista ilmaiseksi.

Ylipäätään median toiminnan ja sananvapauden toteutumisen kannalta kopioiden hinnoittelua ei mielletty järin merkittäväksi ongelmalliseksi.

Maksuistahan on valtion määräykset. Lehtitaloilla ja televisiokanavilla on kyllä sen verran rahaa, että ovat maksaneet kopioistaan marisematta.

Noudatamme virallisia taksoja. Ongelmaksi voi tulla asiakirjan laajuus tai asiakirjojen suuri määrä ja sitä kautta korkea hinta, vaikka haluttu tieto olisi vain pieni osa asiakirjaa. Ongelmana ei näin ollen ole niinkään se hinta, vaan asiakirjapyynnön kohdentaminen niin, että tilaukseen sisältyy vain tarpeellinen.

Arvelisin, että hinta sinänsä ei ole kuitenkaan medialle ongelma, jos kysymys on asiakirjasta, jota oikeasti tarvitaan.

Yleiset luovutusongelmat

Kyselyyn vastanneita viranomaisia pyydettiin arvioimaan omien tietojen luovuttamisongelmiensa yleisyyttä erilaisissa vaihtoehtoisissa

esimerkkitalanteissa. Ongelmia arvioitiin seuraavien vaihtoehtojen pohjalta: 1=ei lainkaan ongelma, 2=satunnainen ongelma, 3=varsin yleinen ongelma, 4=erittäin yleinen ongelma. Ongelmien ”vakavuus-arvot” vaihtelivat keskiarvoina 1,33:n ja 2,33:n välillä. Vaihteluvälien asettuminen tälle tasolle osoittaa, että kyselyssä esiin nostettuja ongelmia pidettiin pääsääntöisesti enintäänkin satunnaisina. Luovutusongelmien indeksipohjainen yleisyys osoittautui esitetyissä vaihtoehtotalanteissa seuraavaksi:

1. Aineistoa ei oikeasti ole mahdollista luovuttaa koska se ei ole julkista: 2,33
2. Tietojen luovutuspyynnöt ovat liian ylimalkaisia tai laajoja toteuttaviksi: 2,08
3. Tietojen etsiminen ja luovuttaminen lisää omaa työtaakkaamme: 2,00
4. Pyydetty tiedot eivät liity viranomaisen asiakirjaan. vaan käsittelevät yksityisiä asioita: 1,67
5. Julkisten ja salassa pidettävien tietojen erottaminen on mahdotonta tai työlästä pyydetystä asiakirjasta: 1,67
6. Toimintabyrokratiamme tai sisäiset ohjeemme estävät tietojen luovuttamisen: 1,58
7. Henkilö, jolla on oikeus päättää tietojen luovuttamisesta ei ole tavoitettavissa: 1,33
8. Emme ole varmoja siitä, onko meiltä pyydetty aineisto julkista vai ei, emmekä luovuta sitä tästä syystä: 1,33
9. Suhtaudumme yleensä kielteisesti itseämme koskevan tiedon luovuttamista kohtaan: 1,33
10. Koska kysyjä on toimittaja emme halua hänen kysymilleen tiedoille laajempaa julkisuutta: 1,17

Aineistoa ei oikeasti ole mahdollista luovuttaa koska se ei ole julkista. Merkittävin arvioiduista aineistojen luovutusongelmista koski tilanteita, joissa aineistoja ei ollut mahdollista luovuttaa niihin liittyvien salassapitotarpeiden takia. Tämäntapaiset ongelmat liittyvät erityisesti henkilötietoihin tai yrityssalaisuuden piiriin kuuluviin asioihin. Ongelman laajempaa merkitystä voidaan kuitenkin nähdä vähentävän sen, että salassapidon takia tämäntapaisia aineistoja kysellään tai pyydetään nähtäväksi varsin harvoin. Lisäksi ei-julkiset aineistot on määritelty tarkasti ja päätökset tietojen luovuttamatta jättämisestä on usein perusteltu asiantuntevasti.

Henkilötietojen osalta tämä on ongelma, koska niiden julkistamista on rajoitettu. Selkeästi salassa pidettävien tietojen osalta tilanne on paljon helpompi, koska ne on yksiselitteisesti pidettävä salassa. Toisin sanoen henkilötietojen kohdalla epäselvä jaottelu ”julkinen, mutta ei kuitenkaan oikeasti julkinen” johtaa vaikeisiin rajankäyntitilanteisiin. **Useimpien asioiden osalta** laki määrittelee suhteellisen tarkasti, mikä on julkista ja mikä ei. Joskus joudutaan tulkitsemaan. Viimeisen sanan sanoo toimitusjohtaja, ja hänen kantansa on yleensä ollut julkisuusmyönteinen.

Aina joskus asioita ei voi – monista eri syistä – kertoa valmisteluvaiheen aikana. Tämä pyritään kertomaan avoimesti ja samalla lupamaan, että ulostulo tapahtuu heti kun se on mahdollista.

Tietojen luovutuspyynnöt ovat liian ylimalkaisia tai laajoja toteuttaviksi. Ongelmia tietojen luovuttamiselle on aiheutunut vastaajien mukaan siitä, että pyytäjät eivät ole aina tienneet, mitä tietoja haluavat tai olivat ottaneet yhteyttä väärään viranomaiseen. Tietopyynnöt on saatettu tehdä liian yleisellä tasolla tai luovutettavaksi pyydettyä aineistoa ei edes ole ollut olemassa. Pyydetty aineisto saattaa myös olla jonkin toisen viranomaisten hallussa. Tietopyyntöjä on saatettu käyttää myös mielenilmaisun välineenä. Pääsääntöisesti tiedonpyytäjät ovat kuitenkin tienneet, mitä haluavat. Tietopyynnöt on myös usein onnistuttu saamaan riittävästi yksilöidyiksi.

Lautakunnan intressissä on pyrkiä tiedottamisella ehkäisemään ennakolta kuluttajariitoja ja myötävaikuttamaan riitojen sovinnolliseen ratkaisemiseen osapuolten kesken. Tiedon tulisi olla tässä suhteessa riittävän täsmällisiä ja informatiivista. Median tiedontarve on kohdistunut kuitenkin usein tätä huomattavasti yleisempiin kysymyksiin, kuten esimerkiksi kuinka paljon tietokoneista tulee valituksia tai millaisia valituksia tulee käytetyn asunnon kaupoista.

Mikäli luovutuspyynnöt ovat ylimalkaisia, pyydämme tarkennuksia välttääksemme turhaa työtä.

Joidenkin toimittajien nopeiden aikataulujen perusteella on usein mahdotonta vastata myöntävästi asiakirjapyyntöön. Puolustusvoimilla ei ole esimerkiksi talousasioiden asiakirjoista yhtenäistä, yhdessä paikassa olevaa konserniarkistoa. Tiedot saattavat olla kymmenissä eri paikoissa eri puolilla maata. Silloin ylimalkaisiin pyyntöihin suostuminen on vaikeaa.

Tietojen etsiminen ja luovuttaminen lisäävät viranomaisten omaa työtaakkaa. Viranomaisia ovat usein työllistävä median tiedontarpeet sellaisista laajemmista tilastoaineistoista, joita ei ole ollut valmiina. Joskus tietopyynnöistä on jouduttu kieltäytymään sen takia, että tietojen etsiminen olisi edellyttänyt useiden tuntien työtä esimerkiksi pidemmältä ajanjaksolta. Erityisesti yrityssalaisuuden piiriin kuuluvien asioiden kohdalla julkisuuden rajankäynti on vaatinut erityistä oikeutuksen selvittämistä. Tietojen luovuttamisesta aiheutuvaa työmäärää on kuitenkin olennaisesti helpottanut päätösasiakirjojen verkkojulkisuus. Työllistämisiongelmat ovat kohdistuneet usein johonkin yksittäiseen osaan viranomaisen organisaatiota. Mikäli kysymyksessä on ollut laajemman aineiston tietopyyntö, viranomainen on voinut jakaa luovutustehtävät keskenään tai sopia, miten pyydetystä asioista tiedotetaan erikseen.

Henkilöstöpalveluissa on voinut olla ongelma, ei meillä.

Median tiedontarve on koskenut usein asioita, joihin lautakunnalla itsellään ei ole ollut erityistä intressiä tai tietoja ei ole ollut mahdollista edes käytännössä tilastoida. Tiedot sinänsä on voitu löytää asianhallintajärjestelmästä, mutta varsinaisen viranomaistehtävän suorittamiseen nähden tällaisen tiedon haku on täysin ylimääräistä työtä. Se kuormittaa jo muutoinkin täystyöllistettyä virkamieskuntaa.

Saattaa joskus hidastaa luovutettavien tietojen kokoamista.

Aikaisemmin tämä oli suurempikin ongelma kun koko yritys oli liikelaitosta. Tällöin johtokunnan jäsenet ja valtuutetut ilmestyivät paikalle etsimään milloin mitäkin päätöspöytäkirjaa toivoen kai löytävänsä suuriakin mokia ja väärinkäytöksiä. Heitä oli luottamustoimen perusteella vaikea kieltää tutustumasta asiakirjoihin. Nyt hallinnon muututtua osakeyhtiöön, tiedonetsijöitä ei ole enää näkynyt liikelaitoksenkaan puolella, koska mielenkiintoisimmat asiat lienevät jääneet osakeyhtiöön.

Median edustajat eivät ole koskaan olleet tässä mielessä ongelmallisia. Heitä eivät yksittäiset asiakirjat ole koskaan kiinnostaneet.

Tiedottamista ei saa perustaa missään tilanteessa tiedotuksesta vastaavan henkilöstön työmäärään.

Pyydetyt tiedot eivät liity viranomaisen asiakirjaan, vaan käsittelevät yksityisiä asioita. Yksityisiä asioita koskevat tietopyynnot eivät ole aiheuttaneet viranomaisissa järin merkittäviä ongelmia, koska yksityisiä henkilöitä koskevia tietoja ei ole luovutettu. Lisäksi viranomaiset

ovat osanneet tehdä eron julkisen viranomaisaineiston ja yksityisten tietojen välillä. Esimerkiksi huostaanottoa koskevat asiat eivät ole julkisia, ja uhrin terveydentilaa koskevat tiedot sijoitetaan tapaturmaselostuksessa erillisiin liitteisiin.

Ulkopuoliset [muut kuin asian osapuolet] ovat pyytäneet tällaisia asiakirjoja nähtäväkseen vain erittäin harvoin.

Yksityisasioiden käsittelyssä ollaan hyvin tarkkoja. Jopa talon sisällä vain erittäin rajoitettu henkilöstö pääsee niihin käsiksi.

Jos viranomaisen asiakirja on julkinen, se voidaan luovuttaa. Ei ole merkitystä, liittyykö siihen pyydettyjä tietoja vai ei.

Julkisten ja salassa pidettävien tietojen erottaminen pyydettyistä asiakirjoista on mahdotonta tai työlästä. Kyselyyn vastanneiden viranomaisten mukaan julkisten ja salaisten tietojen erottamisesta on haluttu tehdä ajoittain isokin ongelma. Ongelma se ei kuitenkaan ole. Viranomaisille on yleensä selkeä käsitys ei-julkisesta aineistosta ja sen salassa pidettävistä tiedoista. Kun viranomaiset tietävät, miksi jotkut tiedot on luokiteltu salassa pidettäväksi, ne pystyvät myös erottelemaan tällaiset tiedot julkisista. Silti erityisesti yrityssalaisuuden piiriin kuuluvien tietojen ja asioiden julkisuuden rajankäynti on usein vaatinut erillisiä selvityksiä.

Pääsääntöisesti erottaminen ei ole aiheuttanut ongelmia, koska lautakunnan käsittelemissä asioissa ei-julkisten tietojen kategoria on tyypillisesti melko suppea. Tällaiset tiedot liittyvät lähinnä vain asian osapuolten terveydentilaan tai taloudelliseen asemaan.

Nykyiset tekstinkäsittelyjärjestelmät mahdollistavat monenlaista, ja tiedostojen muuntaminen pdf:ksi on vielä parantanut tietojen toimitettavuutta. Viimeisen sanan sanoo toimitusjohtaja, jos itse ei osaa ratkaista.

Tämä saattaa joskus vaikuttaa. Juuri siksi pyrimmekin siihen, että varsinkin laajemmista luottamuksellisista asiakirjoista laaditaan myös julkinen versio.

Sisäiset ohjeemme estävät tietojen luovuttamista. Tietojen luovuttamatta jättämistä viranomaisten sisäisten ohjeiden kieltojen pohjalta ei pidetty vastaajien keskuudessa kovinkaan yleisenä toimintatapana. Näin ollen se ei nähty myöskään merkittäväksi ongelmaksi. Erään vastaajan sanoin ”julkisuuslaista poikkeavia sisäisiä ohjeita ei ole”. Viranomaisten keskuudessa korostuu varsinkin vahvana julkisuusperiaate,

ja tietojen luovuttamista koskevien ohjeiden pohjalta syntyy harvoin epäselvyyksiä asioiden julkisuudesta.

Kulttuuri on muuttunut viime vuosina paljonkin avoimemmaksi. Me, pitkään töissä olleet, olemme kuitenkin olleet joskus vastarannan kiiskiä ”Meillä on kyllä aina tehty näin” –moton turvin.

Toimintaperiaate on nykyisin ollut, että jos ei ole mitään erityistä syytä olla näyttämättä [tietoja], ne näytetään.

Ongelma on ensisijaisesti byrokraattinen. Monet kaupungin tietojärjestelmät ovat vanhanaikaiset, ja erityisesti kaupungin taloutta koskevan tiedon saaminen on varsin alkeellisella tasolla.

Ei koske ainakaan meidän yksikköä [viestintää].

Henkilö, jolla on oikeus päättää tietojen luovuttamisesta, ei ole tavoitettavissa. Tietojen luovuttajan tavoittamattomuudesta aiheutuvat ongelmat miellettiin vastaajien keskuudessa vähäisiksi. Tätä kyselyyn vastanneet viranomaiset perustelivat sillä, että yksittäisen viranhaltijan poissaolo ei ole sinällään este ja aina on löytynyt joku, joka on pystynyt ottamaan hoitaakseen esitetyn tietopyynnön. Esimerkiksi johdolla on aina varamiehet paikalla.

Tältä osin viime vuosina on tilanne parantunut olennaisesti kun sijaisia on pystytty määräämään. Eli joku tietojen luovuttamiseen oikeutettu henkilö on aina paikalla.

Tiedot ovat joko julkisia tai salaisia, mutta ne eivät ole henkilöstä riippuvaisia. Voi tietenkin olla niin, että henkilö, joka asiasta tietää, ei ole tavoitettavissa. Viestintäorganisaatio ei voi tuntea kaikkien asianomistajien asioita.

Emme ole varmoja siitä, onko meiltä pyydetty aineisto julkista vai ei, emmekä luovuta sitä tästä syystä. Viranomaisille on aiheutunut varsin vähän epäselvyyksiä rajan vetämisestä sille, onko pyydetty tieto tai aineisto julkista vain ei. Yleensä julkisuus ei ole ollut tulkinnanvarainen asia. Nykyinen lainsäädäntö on erään vastaajan mukaan tältä osin jopa kiitettävän selkeä. Toisaalta jos viranomaisella itsellään ei ole ollut julkisuudesta tarkkaa käsitystä, pyydettyjen tietojen julkisuus on voitu varmistaa erikseen jotakin muuta kautta.

Luovutamme lain mukaan luovutettavat tiedot kun olemme selvittä-

neet julkisuus-/salaisuuskysymykset.

Käsite ”julkinen” on joskus vaikea määritellä. Monesti ollaan kaiken varalta turhankin varovaisia tietojen antamisessa, ja tietojen pihtaamisen asteikko vaihtelee vähän henkilöstä toiseen. Luottamushenkilöt, joilla kaupungin ylimpinä päättäjinä on suurempi oikeus saada tietoja, eivät aina ole kovin luottamuksellisia. Heitä ja heidän toimiaan aristellaan tai pelätään, koska he pyrkivät käyttämään tietoja omaksi edukseen, ja usein parhaiten tällaista tarkoitusta palvelee yrityksen kannalta epäedullinen tieto. Rosvojahti on joskus ollut varsin tarmokasta.

Asiakirja, joka ei ole julkinen, on merkitty salaiseksi julkisuuslain säädösten mukaisesti. Salaista asiakirjaa ei voi luovuttaa, muut ovat julkisia ja luovutettavissa.

Suhtaudumme yleensä kielteisesti itseämme koskevan tiedon luovuttamista kohtaan. Antamiensa vastausten pohjalta viranomaisilla tuntuu olevan erityisen avoin asenne hallinnoimiensa aineistojen luovuttamista kohtaan. Jo lähtökohtaisesti kielteinen viranomaisen asennoituminen tietojen luovuttamista kohtaan nähtiin kysymyksenä varsin provokatiiviseksi ja ”teilattiin” yleisesti. Vastauksissa päinvastoin korostui viranomaisten halukkuus toimia mieluummin avoimesti kuin olla sulkeutunut. Avoin tiedottaminen on usein myös viranomaisen omassa intressissä. Silti joissakin kommentteissa esiintyi myös viranomaisten halu toimia julkisuudessa omilla ehdoilla.

Luojan kiitos, meillä on vähitellen opittu suhtautumaan normaalisti siihen, että kaupunkilaiset joskus tarvitsevat asioista tietoja.

Oppimisprosessi on vielä kesken, mutta varsin paljon on jo ehditty tehdä.

Organisaatiossamme on varsin hyvin omaksuttu julkisuuslain noudattaminen.

Mielellään oltaisiin enemmänkin esillä, mutta kieltämättä omilla ehdoillamme.

Viranomainen ei voi salata itseään koskevia negatiivisia asioita. Ne tulevat kuitenkin julki tavalla tai toisella. On tietenkin inhimillistä, ettei pahinta haluttaisi tuoda julki...

Koska kysyjä on toimittaja, emme halua hänen kysymilleen tiedoille laajempaa julkisuutta. Vastaajat korostivat, että myös median yhteydenottojen kohdalla julkishallinnon tiedottaminen perustuu avoimuuteen. Tiedottamisessa on pyritty ja useimmiten myös päästy

yhteisymmärryksen toimittajien kanssa.

Tässäkin meillä on jo pitkään tehty tehokasta asennekasvatusta, vaikka satunnaisesti vielä törmääkin viime vuosituhanneilta peräisin oleviin stereotyyppisiin julkisuus- ja toimittajavihamielisiin asenteisiin. Henkilöstön ikääntymisen ja vaihtuvuuden myötä tämä ongelma on kuitenkin väijäämättä poistumassa.

En muista tällaisia tilanteita.

Kysymykset kohdistuvat miltei poikkeuksetta asioihin, joista toimittajalla on oikeus saada tieto.

Outo kysymys. Eikö toimittaja ole paras mahdollinen henkilö välittämään tietoa julkisemmin – edellyttäen tietenkin, että hän toimii eettisesti ja pysyy totuudessa.

Tiivistelmä tuloksista

Viranomaisen oma mediajulkisuus

Viranomaiset hallinnoivat erilaisia ja erimuotoisia aineistoja, joiden käyttö-tarkoitukset riippuvat paitsi viranomaisesta itsestään myös sen toiminnoista. Rekisterien määrät vaihtelevat voimakkaasti eri viranomaisilla. Yleisimmin käytössä ovat diaarit ja asianhallintajärjestelmät. Järjestelmien käyttö on ulkopuolisilta pääsääntöisesti estetty, vaikka niiden sisältämät tiedot olisivatkin julkisia.

Haastatteluihin osallistuneet viranomaiset olivat päässeet – tai usein myös joutuneet - mediajulkisuuden kohteeksi vaihtelevasti. Pääsääntöisesti julkisuus on ollut viranomaisten näkökulmasta asiallista ja oikeudenmukaista ja usein myös myönteistä. Luonnollisestikin tärkeistä viranomaisista ja yleisesti merkittävistä asioista on kirjoitettu muita näyttävämmiin. Usein juttuja oli kuitenkin lyhennetty vastaajien mielestä liikaa, jopa asiasisällön kustannuksella. Lisäksi julkisuuden valiteltiin typistyneen paikalliselle tasolle kun viranomaisten toiminta ei ole kiinnostanut valtakunnallisia medioita.

Mediaa kiinnostaa erityisesti viranomaisen varsinainen toiminta. Viranomaisia käsitellään kokonaisvaltaisemmin itse organisaation tasolla, sen sijaan että puututtaisiin yksittäisten viranhaltijoiden työhön.

Viranomaisille tehtyjen tietopyyntöjen määrä ja kohdistuminen ovat

riippuneet merkittävästi paitsi käsiteltävästä asiasta myös erityisesti jutun media-arvosta. Esimerkiksi poliisi saa valmistuneesta esitutkinnastaan tietopyyntöjä säännöllisesti. Viranomaisten saama julkisuus ei välttämättä kuitenkaan jää niiden saamien tietopyyntöjen tai median julkaisutoiminnan varaan, vaan viranomaiset pyrkivät julkaisemaan valmistunutta aineistoaan myös internetissä.

Viranomaisilla on ollut usein vaikeuksia arvioida etukäteen joidenkin hallinnoimiensa asioiden yleistä kiinnostavuutta. Esimerkiksi joillakin julkisuuteen nostetuilla yksittäisillä asioilla on saattanut olla viranomaisen omasta näkökulmasta vain vähän merkitystä. Viranomaiset näkevät journalistisesti kiinnostaviksi erityisesti omaan toimintaansa liittyvät ”ikävät asiat”. Toimittajien tekemiä aihevalintoja kuitenkin ymmärrettiin pitkälle. Median hallitsemattomuutta, riippumatonta aihevalintaa ja ennakoimattomia käsitelytapoja kuvailtiinkin ilmauksella ”kelkassa vain täytyy olla mukana”.

Tiedotustoiminta

Kyselyyn vastanneet viranomaiset ovat järjestäneet omat tiedotus- ja viestintätoimintansa varsin suunnitelmallisesti. Tiedottamisen nähtiin muuttuneen aiempaa järjestelmällisemmäksi, ennakoivammaksi, aktiivisemmaksi ja monipuolisemmaksi, ja lisäksi se on usein organisoitu erillisiin viestintäyksiköihin. Asioista pyritään kertomaan kaikille samanaikaisesti. Toiminnassa on hyödynnetty lisäksi nykyaikaisia tekniikoita, kuten internetiä ja sähköpostia. Tiedottamista ohjaavat lisäksi erilliset viestintästrategiat ja viestintäsuunnitelmat. Suunnitelmia on laadittu myös yksittäisille hankkeille ja kriisitilanteille. Viestintäyksiköt tukevat viranomaisten toimintoja, ja tiedotusvastuut on hajautettu, jolloin asiasta tiedottaa siitä parhaiten tietävä. Omia toimintoja koskevia tiedotusaineistoja tuotetaan vaihtelevasti. Yleisimpiä tuotoksia ovat toimintakertomukset ja erimuotoiset tilastot. Tiedotuskanavina toimivat pääasiassa asiakaslehdet ja esitteet.

Viranomaisten tiedotustoiminnan koettiin muuttuneen merkittävästi vuosien varrella kun ”julkisuuspakoilusta” on siirrytty ”julkisuus-hakuisuuteen”. Viranomaisten toimivat mediasuhteet ja aktiivinen tiedotustoiminta miellettiin tärkeäksi osaksi oman mediajulkisuuden ja julkisuus kuvan rakentamista. Tiedotustoiminta on usein laajaa, joskin yhteistyö viranomaisen ja median välillä on käynnistynyt useimmiten toimittajien omasta aloitteesta.

Asioista ja niiden valmistelusta parhaiten tietävä usein myös kertoo niistä. Toisaalta tiedottamisen laajuus yksittäisten viranomaisen hallinnoimien asioiden kohdalla on jätetty pitkälti yksittäisen viranhaltijan omaan harkintaan. Julkisuudessa olemista ei mielletä viranomaisen ensisijaiseksi tehtäväksi. Pyydettyjä julkisia aineistoja on luovuttu, mutta usein vasta kun niitä on erikseen pyydetty tai osattu pyytää.

Mediayhteistyö

Vastanneilla viranomaisilla oli mediayhteistyöstä hyviä kokemuksia, vaikka monelle olikin kertynyt kokemuksia myös median tekemistä ylilyönneistä. Ajoittain toimittajien taustatiedot ovatkin osoittautuneet puutteellisiksi, eikä heillä ole ollut riittävän laajaa kokonaiskuvaa uutisoimastaan organisaatiosta. Joillakin toimittajilla on lisäksi vahva ennakkoasenne ja selkeä puolenvaihtelu käsittelemäänsä aihetta kohtaan. Toimittajien tiedonhankinta on saattanut pohjautua tarkistamattomiin ja epäluotettaviin vinkkeihin sen sijaan että kerrottavista asioista olisi kysytty suoraan viranomaiselta itseltään. Tiedotustilaisuuksiin ei ole aina saatu houkutelua riittävästi mediaväkeä.

Kommenteissa tuotiin esiin mediassa käsiteltyjen asioiden merkitysten liioittelu ja kärjistyksen sekä paikkansapitämättömien tai epävarmojen tietojen esittäminen tosina. Toimittajat ovat pyrkinet korostamaan nimenomaan raporttoimiensa tapahtumien ja tilanteiden kielteisiä piirteitä, tarvittaessa vaikka väkisin. Lisäksi median mielletään kohtelevan puolueellisesti joitakin viranomaisia, ja käsittely on usein tarkoitushakuisesti syyllistävää.

Myöskään toimittajien oma asiantuntemus viranomaisten toimintojen käsittelyssä ei ole aina ollut viranomaisten mielestä riittävä. Kun uutisia on tehty tyhjästä, kysymyksenasettelu on jäänyt jäsenymättömäksi ja käsiteltävien asioiden taustat selvittämättä. Toimittajien lähestymistapa haastateltavia kohtaan on ollut aika ajoittain hyökkäävä, ja varsinkin tähän liittyvät yksityisyydenloukkaukset on koettu ongelmallisiksi. Uutistytön kiire on johtanut siihen, että vastauksia toimittajien kysymyksiin on pitänyt antaa heti, mikä on lisännyt paineita myös viranomaisten laajamittaisempaa tiedotustoimintaa kohtaan.

Osa viranomaisista korosti hyvien mediasuhteiden merkitystä ”oikean tiedon” läpimenoisessa. Tietoja myös joissain määrin myös vuodettu henkilötasolla, vaikka tiedottamiselta edellytettävä tasapuolisuus

ja teknistynyt tiedotejakelu ovatkin muokanneet tiedotustoimintaa kasvottomammaksi. Vastaajat ovat lisäksi havainneet asiantuntevien toimittajien myös pystyvän tarkentavilla kysymyksillään laajentamaan alunperin tiedotettavaksi suunniteltuja teemoja.

Kokonaisuutena medialla ja viranomaisilla nähdään olevan media-yhteistyössä varsin vastakkaiset intressit. Viranomaiset pyrkivät kertomaan asioista täsmällisesti ja ovat tästä syystä sanoissaan varovaisia. Vastaavasti toimittajat haluavat tehdä käsittelemistään asioista helposti pureskeltavia ja oikovat kertomisessaan mutkia. Toimittajien työhön haluttiinkin lisää läpinäkyvyyttä, jotta viranomaiset pystyisivät varautumaan paremmin tulevaan mediajulkisuuteensa.

Julkisuuslain toimivuus

Viranomaiset itse eivät tunne kokeneensa merkittäviä ongelmia julkisuuslain toimivuuden tai pyydettyjen tietoaineistojen luovuttamisessa ja arvioivat olevansa hyvin selvillä toimintansa ja hallinnoimansa aineiston julkisuuden ja ei-julkisuuden välisestä suhteesta. Oman toiminnan avoimuutta korostetaan yleisesti ja kaikesta mahdollisesta julkisesta aineistosta tietoja myös annetaan niitä pyytävälle.

Henkilötietolain määräykset ovat kuitenkin mutkistaneet julkisuuden arviointia. Rajanveto on osoittautunut ajoittain vaikeaksi myös julkisten liikelaitosten kohdalla niiden toimintoihin liittyvien salassa pidettäviä talousasioiden takia. Ei-julkisissa aineistoissa salaamisen perustana on ollut useimmiten yksityisyys, kuten terveyteen tai taloudelliseen asemaan liittyvät henkilötiedot. Lisäksi viranomaisilla on ollut pelkona, että luovutettavista asiakirjoista mahdollisesti paljastuisi yksityisten ja julkisten organisaatioiden liikesalaisuuksia.

Toisaalta epävarmuus pyydettyjen tietojen julkisuudesta voi olla laajaa myös viranomaisen omassa keskuudessa. Julkisuuden kannalta epävarmoissa tilanteissa viranomaiset toivovat itsekkin hallinto-oikeuden tulkintoja luovuttamisen edellytyksille. Oikeuden päätösten nähdään selkiyttävän tilannetta myös jatkossa.

Kyselyyn osallistuneet viranomaiset korostivat ”poliittisen harkinnan” sijasta julkisuusperiaatetta ja mahdollisimman suurta julkisuusasetta arvioidessaan pyydettyjen tietojen tai asiakirjojen luovuttamista. Harkinnanvaraisuus on kuitenkin korostunut ei-julkisten aineistojen kohdalla. Salassapito on ollut varsin ehdotonta yksityisyyden suojaan

liittyvissä tiedoissa. Myös viranomaisten sisäiset asiakirjat ja muut vastaavat aineistot ovat jääneet käytännössä julkisuuden ulkopuolelle.

Viranomaisilla on varsin vakiintunut käytäntö, jonka mukaan salassa pidettäviä tietoja ei luovuteta ulkopuolisille. Salassapidolle on viranomaisten mukaan kuitenkin löydyttävä aidot perusteet ja juridisesti kestävä tulkinna. Kuitenkin itse salassa pidettävien asioiden määrittäminen miellettiin ongelmalliseksi, eivätkä salassapidon perusteet ole vakiintuneet. Asioita myös uskottiin salattavan, vaikka se ei lopulta olisikaan välttämätöntä. Salassapidon perusteissa korostettiin erityisesti yksityisyyden tai liikesalaisuuden suoja.

Yleisesti ottaen ei-vielä-julkisista asioista tietoja luovutetaan niukasti, vaikka yksittäisten tietojen kertominen onkin mahdollista viranomaisen oman julkisuusharkinnan ja -tarpeen pohjalta. Tietojen liian aikaisen luovuttamisen pelätään kuitenkin hankaloittavan jatkossa erityisesti tarkastustyötä tekevien viranomaisen toimintoja.

Asioiden valmistelu

Viranomaistiedottamisen painopiste on ollut tehtyjen päätösten julkistamisessa. Viranomaiset ovat kuitenkin luovuttaneet tietoja myös valmisteltavista ja keskeneräisistä asioista, joskin vaihtelevasti. Valmistelusta ei ole tiedotettu kovinkaan määrätietoisesti, vaan tiedottaminen tämäntapaisissa tilanteissa on ollut tapauskohtaista ja tapahtunut ”talon johdon arvioiman tarpeen mukaan”. Vastaajien mukaan valmistelua koskevista asioista kertominen medialle edellyttää viranomaiselta lisäksi erityistä tarkkuutta. Erityisen vaikeaksi asioista kertominen muodostuu jos toimittajalla jo on raportoimastaan valmistelusta muista lähteistä hankkimiaan taustatietoja. jolloin tilanne ei ole enää yksin viranomaisen itsensä kertomien tietojen varassa.

Käytännössä aineistojen julkisuudelle on aiheuttanut eniten ongelmia rajan vetäminen sille, milloin ja missä laajuudessa päätöksiin liittyvät yksittäiset valmisteluaineistot muuttuvat julkisiksi. Ainakin osasta luottamuksellista aineistoa on pyritty laatimaan julkiset versiot. Salassa pidettävän aineiston osuuden vastaajat arvioivat kuitenkin jääneet kokonaisuudesta suhteellisen vähäiseksi.

Viranomaiset tiedostavat, että joidenkin toimintojen kohdalla niiltä edellytetään erikseen laajaa tiedottamista vireillä olevista asioista. Samalla toivotaan, että julkisuus lisäisi kuntalaisten kiinnostusta käsiteltäviä asioita kohtaan.

Luovutusongelmat

Kyselyyn vastanneet viranomaiset saivat arvioida viranomaisaineistojen luovutusongelmia kymmenen valmiin vaihtoehdon pohjalta. Vastausten perusteella yleisimmin ongelmat liittyivät tilanteisiin, joissa tietoja ei voitu luovuttaa koska ne eivät olleet julkisia, tietojen luovutuspyynnöt olivat liian ylimalkaisia tai laajoja tai tietojen etsiminen ja luovuttaminen olisivat lisänneet kohtuuttomasti viranomaisten työmääriä. Näitä vähemmän ongelmia oli aiheutunut pyydettyjen tietojen yksityisestä luonteesta, julkisten ja salassa pidettävien tietojen erottamisesta toisistaan tai siitä, että viranomaisen toimintabyrokratia tai sisäiset ohjeet olisivat vaikeuttaneet tietojen luovuttamista. Kaikkein vähiten ongelmatilanteita oli syntynyt siitä, että pyydettyjen tietojen luovuttamisesta päättävä viranhaltija ei ole ollut pyynnön esittämisen aikana tavoitettavissa, pyydetyn aineiston julkisuus on ollut epävarmaa tai siitä, että viranomaisen ylipäätään olisi suhtautunut kielteisesti itseään tai omaa toimintaansa koskevien tietojen luovuttamiseen. Eriytyisen harvoin on haluttu välttää mediajulkisuudelta, jolloin tietoja ei olisi annettu sen takia, että kysyjä oli toimittaja. Pahimmillaankin ongelmat arvioitiin tässä kyselynkohdassa vain hieman satunnaisia yleisemmiksi.

Ongelmaksi on usein kuitenkin noussut tietopyyntöjen riittämätön yksilöinti. Toimittajien asiantuntemus nähtiin usein puutteelliseksi julkisuuslaista, sen määrittämisestä tietojen julkisuudesta ja tätä kautta luovuttamisen edellytyksistä. Paitsi että toimittajat eivät välttämättä ole osanneet kohdentaa tietopyyntöjään saatavilla olevaan aineistoon, heillä ei ole aina ollut tietoa siitä, millaisia asiakirjoja mistäkin asioista viranomaisissa ylipäätään laaditaan. Tietopyynnöt saattavat kohdistua tietoihin, joita ei ole edes dokumentoitu minnekään.

Mikä tahansa viranomainen ei luovuta edes mitä tahansa julkisia asiakirjoja. Viranomaiset edellyttävätkin, että tietopyynnöt kohdistuisivat asiakirjan laatineeseen tai ulkopuolisen laatiman asiakirjan kohdalla siihen viranomaiseen, joka on asiakirjan laatinut.

Rekisteritietojen sähköisestä massaluovutuksesta ei ollut juurikaan tullut pyyntöjä kyselyyn vastanneille viranomaisille. Tätäkin harvemmin tämäntapaisia tietoja oli luovutettu. Moni rekisteritieto on lisäksi määritelty salassa pidettäväksi. Pyyntöjä ei ole tullut siinä mitassa, että esimerkiksi tietokantojen massamuotoisesta luovuttamisesta olisi pitänyt tehdä erillistä luovutusharkintaa.

Suomen jäsenyydellä Euroopan Unionissa on ollut vaikutusta vain osalla kyselyyn vastanneista viranomaista. Avoimuus on korostunut varsinkin hankinnoissa ja niiden valmistelussa. EU-jäsenyys on laajentanut julkiseksi määriteltyjen tietojen joukkoa ja lisännyt tätä kautta myös joidenkin viranomaisten työmäärää.

Luovutetuista asiakirjoista perittävät kopiomaksut vaihtelevat viranomaisittain. Osa ei peri maksuja tietojen luovuttamisesta lainkaan, ja varsinkin sähköisesti lähetettävät aineistot ovat pääsääntöisesti maksuttomia. Kopioiden hinnoittelu perustuu useimmiten niiden kappalehintaan. Yksittäisten aineistojen luovuttamisesta saatetaan laskuttaa jos tietojen kerääminen tai asiakirjojen etsiminen vievät huomattavasti viranomaisen omaa työaika. Viranomaiset eivät kuitenkaan koe kopioiden hintoja merkittäväksi ongelmaksi median toiminnalle tai sananvapauden toteutumiselle.